

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

ÇORUM MÜZESİ'NDEKİ

MADENÎ ŞAMDANLAR

Yüksek Lisans Tezi

Hafize AYTAŞ MERT

Çorum-2024

ÇORUM MÜZESİ'NDEKİ MADENÎ ŞAMDANLAR

Hafize AYTAŞ MERT

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İslam Tarihi ve Sanatları Ana bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Oktay GÜNDOĞDU

ÇORUM 2024

Hafize AYTAŞ MERT tarafından hazırlanan “Çorum Müzesi’ndeki Madenî Şamdanlar” adlı tez çalışması 30/09/2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği/oy çokluğu ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Emel ŞENER BOY

.....

Başkan

Dr. Öğr. Üyesi Oktay GÜNDOĞDU

.....

Danışman

Doç. Dr. Çiğdem KARAÇAY

.....

Üye

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun .../.../..... tarih ve sayılı kararı ile Hafize AYTAŞ MERT’in İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Osman ÇUBUK

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Hafize AYTAŞ MERT

ÇORUM MÜZESİN'DEKİ MADENÎ ŞAMDANLAR

Hafize AYTAŞ MERT

ORCID: 0009-0008-1713-6090

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Eylül 2024

ÖZET

Madenî şamdanlar, Türk-İslam Sanatında önemli yere sahip olan eserlerdendir. Osmanlı Dönemi'nde zirve noktasına ulaşan maden sanatında şamdanlar önceki geleneklerden izler taşıdıkları gibi dönemin sanatçıları da kendilerine özgü biçimler geliştirmişlerdir. Osmanlı sanatının zarafet anlayışı madeni şamdanlara da yansımıştır. Şamdanlar sadece aydınlatmada kullanılan eşya olmayıp sembolik anlamlar da ifade etmişlerdir. Ayrıca şamdanlar Osmanlı vakıf geleneğini de yansıtmaları açısından önemlidirler. Bu çalışmada öncelikle madenî şamdanlar hakkında genel bilgiler verilirken şamdanların kullanım alanları, ilahî dinlerde şamdan kültürü ve Türk-İslam sanatlarında şamdan tasvirinin kullanıldığı alanlar anlatılmıştır. Maden sanatında şamdanlarda kullanılan malzeme, yapım teknikleri, süsleme özelliklerinden bahsedilmiştir. Tezin ana konusu olan Çorum Müzesi'ndeki madeni şamdanlar katalog oluşturularak; malzeme, teknik, süsleme ve biçimsel özellikleri ile detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu eserler hakkında müzeden alınan genel bilgiler verilmiş, fotoğraflar ve çizimlerle anlatım desteklenmiştir. Şamdanların ölçüleri de alınarak ayrıntılı tanımlamaları yapılmıştır. Eserlerin Türk-İslam maden sanatındaki yeri ve önemi belirlenmeye çalışılmış, farklı müzelerde ve koleksiyonlarda bulunan örneklerle karşılaştırmalar yapıp tarihlendirilmeye gidilmiştir.

Anahtar Kavramlar: Madeni Şamdan, Çorum Müzesi, Maden Sanatı, Osmanlı, Süsleme

Bilim Kodu: 60302

METAL CANDLESTIKS IN ÇORUM MUSEUM

Hafize AYTAŞ MERT

ORCID: 0009-0008-1713-6090

HITIT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science

September 2024

ABSTRACT

Metal candlesticks are among the works that have an important place in Turkish-Islamic Art. Candlesticks in metal art, which reached its peak in the Ottoman Period, as well as bearing traces of previous traditions, the artists of the period also developed their own unique forms. The elegance of Ottoman art is also reflected in the metal candlesticks. Candlesticks were not only used for lighting, but also had symbolic meanings. Candlesticks are also important in terms of reflecting the Ottoman foundation tradition. In this study, firstly, general information about metal candlesticks is given and the usage areas of candlesticks, candlestick culture in divine religions and the areas where candlestick depiction is used in Turkish-Islamic arts are explained. The materials, construction techniques and ornamentation features used in candlesticks in mining art were mentioned. The metal candlesticks in Çorum Museum, which is the main subject of the thesis, were cataloged and examined in detail with their material, technique, ornamentation and stylistic features. General information about these artifacts from the museum was given and the narrative was supported with photographs and drawings. The candlesticks were also measured and described in detail. The place and importance of the works in Turkish-Islamic metal art were tried to be determined, and comparisons were made with examples in different museums and collections, and dating was made.

Key Terms: Metal Candlestick, Çorum Museum, Mine Art, Ottoman, Ornament

Science Code: 60302

TEŞEKKÜR

Tez yazma sürecimde engin bilgi ve tecrübesi ile yol gösteren danışman hocam, Dr. Öğr. Üyesi Oktay GÜNDOĞDU'ya, tez yazım sürecimde çeşitli konularda fikir aldığım hocam Prof. Dr. Candan NEMLİOĞLU'na, Maden sanatı ve Çorum el sanatları hakkında teknik bilgilerde yardımcı olan Hasan TULUK'a, çizimler konusunda bana yardımcı olan kardeşim Yüksek Mimar Hayri AYTAŞ'a, tez konusunda izinler noktasında destek veren Çorum İl Kültür Turizm Müdürü Sümeyra BEKTAŞ'a, eserleri incelemem konusunda yardımcı olan Çorum Müzesi Müdürlüğü'ne, değerli katkılarından dolayı jüri üyeleri Doç. Dr. Çiğdem KARAÇAY ve Dr. Öğr. Üyesi Emel Şener BOY'a, beni yetiştiren anneme, babama ve bu süreçte en büyük destekçim sevgili eşim Şevket MERT'e teşekkürlerimi sunarım.

Hafize AYTAŞ MERT

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiii
RESİMLER DİZİNİ	xv
SİMGELER VE KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

ŞAMDANLARIN KULLANIM ALANLARI VE MADENÎ ŞAMDANLARIN ÖZELLİKLERİ

1.1. Şamdanın Tanımı ve Şamdan Çeşitleri.....	8
1.2. İlahî Dinlerde Şamdan Kültürü	9
1.3. Türk-İslam Sanatlarında Şamdan Tasvirlerinin Kullanımı	11

2. BÖLÜM

MADENÎ ŞAMDANLARDA MALZEME, TEKNİK VE SÜSLEME

2.1.Yapım Malzemeleri	21
2.1.1. Altın	21
2.1.2. Gümüş.....	21
2.1.3. Bakır.....	22
2.1.4. Tunç (Bronz)	22
2.1.5. Pirinç.....	23
2.2. Yapım Teknikleri	23
2.2.1. Dövme Tekniği.....	23

2.2.2. Döküm Tekniği	26
2.2.3. Tornada Çekme Tekniği.....	26
2.3. Birleştirme Teknikleri.....	27
2.3.1. Kaynak.....	27
2.3.2. Lehim	27
2.3.3. Perçin.....	28
2.3.4. Geçme	28
2.4. Süsleme Teknikleri	28
2.4.1. Çalma ve Kazıma.....	28
2.4.2. Kabartma.....	29
2.4.3. Kalıpla Kabartma (Stampa Basma)	29
2.4.4. Delik İşi	29
2.4.5. Telkâri	29
2.4.6. Kakma.....	30
2.4.7. Savatlama.....	30
2.4.8. Değerli Taş, Renkli Cam ve Mine ile Süsleme.....	30
2.4.9. Kaplama ve Yıldız	31

3. BÖLÜM

ÇORUM MÜZESİ'NDEKİ MADENÎ ŞAMDANLAR KATALOGU

3.1. Dört Bölümlü Şamdanlar (Kaide – Gövde – Mumluk – Şamdan Pulu)	33
3.2. Üç Bölümlü Şamdanlar (Kaide – Gövde - Mumluk).....	39
3.3. İki Bölümlü Şamdanlar (Kaide – Mumluk)	85
3.4. Şamdan Parçaları.....	105

4. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

4.1. Malzeme ve Teknik Özellikler	114
4.1.1. Malzeme	114

4.1.2. Yapım Teknikleri	115
4.1.3. Birleştirme Teknikleri	116
4.1.4. Süsleme Teknikleri	118
4.2. Biçim Özellikleri.....	123
4.2.1. Bölümler	123
4.2.2. Parça Sayıları.....	125
4.2.3. Kaide Tipleri	126
4.2.4. Gövde Tipleri	130
4.2.5. Mumluk Tipleri.....	133
4.3. Tarihlendirme.....	137
SONUÇ.....	140
KAYNAKÇA	143

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Katalog no.1 şamdan genel bilgiler.....	35
Tablo 3.2. Katalog no.1 şamdan bölümleri	36
Tablo 3.3. Katalog no.2 şamdan genel bilgiler.....	37
Tablo 3.4. Katalog no.2 şamdan bölümleri	38
Tablo 3.5. Katalog no.3 şamdan genel bilgiler.....	41
Tablo 3.6. Katalog no.3 şamdan bölümleri	42
Tablo 3.7. Katalog no.4 şamdan genel bilgiler.....	43
Tablo 3.8. Katalog no.4 şamdan bölümleri	44
Tablo 3.9. Katalog no.5 şamdan genel bilgiler.....	45
Tablo 3.10. Katalog no.5 şamdan bölümleri	46
Tablo 3.11. Katalog no.6 şamdan genel bilgiler.....	47
Tablo 3.12. Katalog no.6 şamdan bölümleri	48
Tablo 3.13. Katalog no.7 şamdan genel bilgiler.....	49
Tablo 3.14. Katalog no.7 şamdan bölümleri	50
Tablo 3.15. Katalog no.8 şamdan genel bilgiler.....	51
Tablo 3.16. Katalog no.8 şamdan bölümleri	52
Tablo 3.17. Katalog no.9 şamdan genel bilgiler.....	53
Tablo 3.18. Katalog no.9 şamdan bölümleri	54
Tablo 3.19. Katalog no.10 şamdan genel bilgiler	55
Tablo 3.20. Katalog no.10 şamdan bölümleri.....	56
Tablo 3.21. Katalog no.11 şamdan genel bilgiler	57
Tablo 3.22. Katalog no.11 şamdan bölümleri.....	58
Tablo 3.23. Katalog no.12 şamdan genel bilgiler	59
Tablo 3.24. Katalog no.12 şamdan bölümleri.....	60

Tablo 3.25. Katalog no.13 şamdan genel bilgiler	61
Tablo 3.26. Katalog no.13 şamdan bölümleri.....	62
Tablo 3.27. Katalog no.14 şamdan genel bilgiler	63
Tablo 3.28. Katalog no.14 şamdan bölümleri.....	64
Tablo 3.29. Katalog no.15 şamdan genel bilgiler	65
Tablo 3.30. Katalog no.15 şamdan bölümleri.....	66
Tablo 3.31. Katalog no.16 şamdan genel bilgiler	67
Tablo 3.32. Katalog no.16 şamdan bölümleri.....	68
Tablo 3.33. Katalog no.17 şamdan genel bilgiler	69
Tablo 3.34. Katalog no.17 şamdan bölümleri.....	70
Tablo 3.35. Katalog no.18 şamdan genel bilgiler	71
Tablo 3.36. Katalog no.18 şamdan bölümleri.....	72
Tablo 3.37. Katalog no.19 şamdan genel bilgiler	73
Tablo 3.38. Katalog no.19 şamdan bölümleri.....	74
Tablo 3.39. Katalog no.20 şamdan genel bilgiler	75
Tablo 3.40. Katalog no.20 şamdan bölümleri.....	76
Tablo 3.41. Katalog no.21 şamdan genel bilgiler	77
Tablo 3.42. Katalog no.21 şamdan bölümleri.....	78
Tablo 3.43. Katalog no.22 şamdan genel bilgiler	79
Tablo 3.44. Katalog no.22 şamdan bölümleri.....	80
Tablo 3.45. Katalog no.23 şamdan genel bilgiler	81
Tablo 3.46. Katalog no.22 şamdan bölümleri.....	82
Tablo 3.47. Katalog no.24 şamdan genel bilgiler	83
Tablo 3.48. Katalog no.24 şamdan bölümleri.....	84
Tablo 3.49. Katalog no.25 şamdan genel bilgiler	87
Tablo 3.50. Katalog no.25 şamdan bölümleri.....	88
Tablo 3.51. Katalog no.26 şamdan genel bilgiler	89

Tablo 3.52. Katalog no.26 şamdan bölümleri.....	90
Tablo 3.53. Katalog no.27 şamdan genel bilgiler	91
Tablo 3.54. Katalog no.27 şamdan bölümleri.....	92
Tablo 3.55. Katalog no.28 şamdan genel bilgiler	93
Tablo 3.56. Katalog no.28 şamdan bölümleri.....	94
Tablo 3.57. Katalog no.29 şamdan genel bilgiler	95
Tablo 3.58. Katalog no.29 şamdan bölümleri.....	96
Tablo 3.59. Katalog no.1 şamdan genel bilgiler.....	97
Tablo 3.60. Katalog no.30 şamdan bölümleri.....	98
Tablo 3.61. Katalog no.31 şamdan genel bilgiler	99
Tablo 3.62. Katalog no.31 şamdan bölümleri.....	100
Tablo 3.63. Katalog no.32 şamdan genel bilgiler	101
Tablo 3.64. Katalog no.32 şamdan bölümleri.....	102
Tablo 3.65. Katalog no.33 şamdan genel bilgiler	103
Tablo 3.66. Katalog no.33 şamdan bölümleri.....	104
Tablo 3.67. Katalog no.34 şamdan genel bilgiler	110
Tablo 3.68. Katalog no.34 şamdan bölümleri.....	111
Tablo 3.69. Katalog no.35 şamdan genel bilgiler	112
Tablo 3.70. Katalog no.35 şamdan bölümleri.....	113
Tablo 4.1. Madenî şamdanlarla ilgili teknik bilgiler	120

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya Müzesi: 907 (ÖNDER, 1958).....	14
Şekil 2.1. a) Döverek şekillendirme, b) Döverek (TULUK, 2008).....	23
Şekil 2.2. a) Kütük, b) ve c) Örsler (ERGİNSOY, 1978).....	24
Şekil 2.3. Çekiçler (ERGİNSOY, 1978)	24
Şekil 2.4. a) Çukurda çökertme, b) Olukta çökertme (ERGİNSOY, 1978).....	25
Şekil 2.5. Yükseltme tekniğine kullanılan kabartma aleti (ERGİNSOY, 1978)	25
Şekil 2.6. Yükseltme usulü (ERGİNSOY, 1978).....	25
Şekil 2.7. Döküm tekniği (TULUK, 1978).....	26
Şekil 2.8. Ayak ile çalışan torna tezgâhı (ERGİNSOY, 1978, s. 28)	27
Şekil 3.1. Dört Bölümlü Şamdana Örnek (katalog no:1'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)	33
Şekil 3.2. Dört bölümlü şamdan kesitine örnek (katalog no:1'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024).....	34
Şekil 3.3. Üç Bölümlü Şamdana Örnek (katalog no:7'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)	39
Şekil 3.4. Üç bölümlü şamdan kesitine örnek (Katalog no:23'teki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)	40
Şekil 3.5. İki bölümlü şamdana örnek (katalog no:26'daki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)	85
Şekil 3.6. İki bölümlü şamdan kesitine örnek (katalog no:26'daki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)	86
Şekil 3.7. 937 envanter numaralı eserin çizimi (AYTAŞ, 2024)	105
Şekil 3.8. 298 envanter numaralı eser çizimi (AYTAŞ, 2024)	107
Şekil 3.9. 299 envanter numaralı eser çizimi (AYTAŞ, 2024)	108
Şekil 4.1. Madeni şamdanların malzeme çeşidine göre dağılımı	115
Şekil 4.2. Madeni şamdanlarda kullanılan yapım teknikleri	116

Şekil 4.3. Madeni şamdanlarda birleştirme teknikleri.....	118
Şekil 4.4. Madeni şamdanlarda süsleme teknikleri.....	119
Şekil 4.5. Kaide tabanlarının şekilleri; a) Dilimli, b) Dairesel, c) Altıgen, d) Dörtgen kenarları pahlanarak sekiz kenarlı, e) Çanak şeklinde (H. AYTAŞ, 2024).....	128
Şekil 4.6. Gövde tipleri; a) Boğumlu gövde, b) Armudi gövde, c) Çokgen kenarlı gövde,.....	131
Şekil 4.7. Mumluk tipleri; a) Düz mumluk, b) Geniş ağızlı mumluk, c) Çanak mumluk, d) Dilimli mumluk, e) Lale şeklinde mumluk (AYTAŞ, 2024)	134
Şekil 4.8. El şamdanları mumluk tipleri; a) Düz mumluk, b) Lale mumluk, c) Geniş ağızlı mumluk (AYTAŞ, 2024).....	134

RESİMLER DİZİNİ

Resim	Sayfa
Resim 1.1. Nevşehir'deki Hacı Bektâş-ı Velî Müzesi'ndeki farklı iki kırkbudak şamdan (GÜNDOĞDU, 2024).....	10
Resim 1.2. Kırkbudak üzerinde yer alan kuş, aslan, el ve ejder figürleri (GÜNDOĞDU, 2024).....	11
Resim 1.3. a) Mezar şahidesi arka yüzü, b) Mezar şahidesi ön yüzü (AYAZ, 2008)	12
Resim 1.4. a) Mezar şahidesi (Gülgen, 2009), b) Mezar şahidesi (Biçici, 2012), c) Mezar şahidesi (Biçici, 2012).....	12
Resim 1.5. a) Yeşil Türbe mihrap nişi, b) Yeşil Türbe mihrap nişinden ayrıntı (AYTAŞ MERT, 2023)	13
Resim 1.6. Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya.....	14
Resim 1.7. Tire Yalınayak Camii şadırvanında bulunan şamdan tasvirleri (BİÇİCİ, 2013)	15
Resim 1.8. Kars Yayıklı Köyü Camii'nde bulunan dokuma seccadede asma şamdan (ERGÜDER, 2009)	16
Resim 1.9. Şamdan esnafı geçit töreninde, 127a (ATASOY, 1997)	17
Resim 1.10. Serdar Lala Mustafa Paşa'nın 922/1582 yılında çıktığı Doğu Seferi sırasında Konya'da Mevlâna Türbesi'ni ziyaretinde Mevlevilerin sema edişi, Nusretnâme, Topkapı Sarayı Müzesi, H. 1365, 36a. (ATASOY, 2005).....	18
Resim 1.11. Türbe ziyaretinde iki genç kız, Osman Hamdi Bey, 1890 (CEZAR, 1995)	19
Resim 1.12. Bursa'da Yeşil Cami'de, Osman Hamdi Bey, 1890 (CEZAR, 1995).....	19
Resim 1.13. Denizli- Baklan-Boğaziçi Kasabası Eski Camii	20
Resim 1.14. Tokat-Zile Şeyh Nasreddin Türbesi	20
Resim 3.1. 937 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	105
Resim 3.2. a) Osmanlı Dönemi nargile közlüğü üstten görünüm, b) Nargile közlüğü yandan görünüm	106
Resim 3.3. 1846 envanter numaralı nargile közlüğü, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	106
Resim 3.4. 298 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	107
Resim 3.5. 299 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	108

Resim 3.6. Dökme demir gaz yağı lambası altı.....	109
Resim 4.1. a) Bronz el şamdanı, Çorum Müzesi, b) Pirinç el şamdanı, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	114
Resim 4.2. a) Pirinç el şamdanı, Çorum Müzesi, b) El şamdanı üzerindeki firuze taş (AYTAŞ MERT, 2023)	115
Resim 4.3. a) Döküm şamdan, b) Dövme şamdan, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023).....	116
Resim 4.4. Şamdanda kullanılan kılavuz geçme tekniği (AYTAŞ MERT, 2023).....	117
Resim 4.5. Şamdanda kullanılan perçin tekniği (AYTAŞ MERT, 2023)	117
Resim 4.6. a) Lehim tekniği, b) Kaynak tekniği (AYTAŞ MERT, 2023)	118
Resim 4.7. a) Kabartma tekniği b) Kazıma tekniği (AYTAŞ MERT, 2023)	119
Resim 4.8. Şamdan pulu bulunan şamdanlar, a) Çankırı Müzesi (EROL, 2022), b) Osman Avni Tekkesi (GÜLER, 2023), c) Üçköy Köyü Camii mihrap şamdanı (AYTAŞ MERT, 2023)	123
Resim 4.9. Üç bölümlü şamdanlara örnek, a) Çankırı Müzesi (EROL, 2022), b) ve c) İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2023)	124
Resim 4.10. İki bölümlü el şamdanı (ESEN, 2022).....	124
Resim 4.11. İki bölümlü el şamdanları (BELLİ ve KAYAOĞLU, 1993)	125
Resim 4.12. İki bölümlü el şamdanı, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi.....	125
Resim 4.13. a) 5 numaralı şamdan, b) Mumluk, c) Ayak, d) Ayakların birleştiği kaide.....	126
Resim 4.14. 4 numaralı şamdan parçaları a) Mumluk, b) Gövde 1. parça, c) Gövde 2. parça, d) Kaide	126
Resim 4.15. a) Altıgen tabanlı kaide (ALLAK, 2023), b) Dörtgenin kenarları pahlanarak sekiz kenarlı kaide (EROL, 2023), c) Kare tabanlı kaide (ALLAK, 2023).....	127
Resim 4.16. a) Dilimli kaide, Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2023), b) Dilimli kaide, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi (KARAÇAY, 2024).....	127
Resim 4.17. Çanak şeklinde kaideli şamdan Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	128
Resim 4.18. a) Kaide kenarları yuvarlak el şamdanı, Çorum Müzesi, b) Kaide kenarları dilimli el şamdanı, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)	129
Resim 4.19. 1124 envanter numaralı ayaklı şamdan, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023).....	130

Resim 4.20. Şamdanlar, Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2022)	130
Resim 4.21. Armudi gövdeli şamdanlar (ATASOY, 2005)	131
Resim 4.22. (a) ve (b) Armudî gövdeli şamdanlar, İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2020).....	132
Resim 4.23. Türbede bulunan armudî şamdanlar (ATASOY, 2005)	132
Resim 4.24. Boğumlu gövdeli şamdan, Ebu İshak Veli Dervişlerinin gelişi, II. Murad Surnâmesi, Topkapı Sarayı Müzesi, H. 1344, 169 a. (ATASOY, 2005).....	133
Resim 4.25. a) Düz mumluklu ve dilimli kaideli şamdan, b) Geniş ağızlı ve yuvarlak kaideli şamdan, 19. yy. Türk Dünyası Tekke Objeleri Sergi Kataloğu, Eskişehir (EROL, 2022)	134
Resim 4.26. Çankırı Müzesi (EROL, 2023), b) İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2020), c) Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2022)	135
Resim 4.27. a) Konya Sahip Ata Müzesi, b) Ankara Vakıf Eserleri Müzesi (KARAÇAY, 2024).....	136
Resim 4.28. a) Çankırı Müzesi (Ceylan Erol, 20023), b) İstanbul Türbeler Müzesi (Allak, 2022).....	136
Resim 4.29. Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Koleksiyonu (KARAÇAY, 2024)	137
Resim 4.30. Çokgen tabanlı şamdan ve kitabesi, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi (ÇETİNASLAN, 2016)	138
Resim 4.31. Üçköy Köyü Camii şamdanı, Çorum (AYTAŞ MERT, 2023)	139

SİMGELER VE KISALTMALAR

Kısaltmalar

Bkz.	Bakınız
C	Cilt
cm	Santimetre
Ed.	Editör
Kat. No.	Katalog Numarası
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
No.	Numara
S.	Sayfa
TDV.	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	Ve benzeri
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Madenî şamdanlar, maden sanatında önemli bir yere sahip eserlerdendir. Şamdanlar, önceleri aydınlatma amacı ile mihrabın iki kullanılırken daha sonra dini mekanlarda yaydığı ışık nedeniyle sembolik anlamlar da içermişlerdir. Şamdanlar; cami, türbe, tekke gibi dini mekanların yanı sıra evlerde ve konaklarda da aydınlanma amacı ile kullanılmışlardır.

Araştırmanın konusu 'Çorum Müzesi'ndeki Madenî Şamdanlar' olarak belirlenmiştir. Müzede şamdan grubunda 38 madenî şamdanın yanında 1 adet seramik şamdan bulunmaktadır. Aydınlatma aracı olarak kullanılan kandillerin madeni eserler arasında bulunmaması ve şamdan grubunun çoğunluğunu madenî şamdanlardan oluşması konumuzu yalnızca "Çorum Müzesi'ndeki Madenî Şamdanlar" olarak sınırlandırmamızı mümkün kılmıştır. Çorum Müzesi'ndeki envanterde madenî şamdan olarak kayıtlı eserlerin tümü alınıp sanat tarihi disiplini ile incelenmiştir.

Çorum Müzesi'nde bulunan madenî şamdanları Sanat Tarihi disiplini çerçevesinde tanıtmak ve aynı zamanda şamdanların çeşitleri, kullanım alanları, ilahî dinlerde şamdanların kullanım amaçları hakkında bilgiler verilerek şamdanlarda kullanılan malzeme ve teknikleri de ele alarak açıklamak araştırmamızın amacını oluşturmaktadır. Şamdanların aydınlatma aracı olarak kullanımının dışında sembolik anlamları da bulunmaktadır. Tarikatlarda şamdanlar aydınlatma aracı olarak kullanılmışlar aynı zamanda şamdanlara sembolik anlamlar yüklemişlerdir. Çorum kültürel olarak çeşitlilik gösteren bir il olması yönü ile farklı tarikatlar burada yer almıştır. Çorum'da Bektaşî tarikatına bağlı tekkeler ve Mevlevihane bulunmaktadır. Şamdanlar buralarda hem aydınlatma hem de dinî ritüellerde sembolik olarak birçok anlam ifade etmesi sebebiyle kullanılmışlardır. Buradan yola çıkarak Çorum Müzesi'ndeki şamdanların buralardan gelmiş olabileceğini araştırmak da konunun çalışılma amaçları arasındadır.

Maden sanatı dışında diğer Türk-İslam sanatlarında şamdan tasvirinin ne şekilde kullanıldığı konusuna çalışmada yer verilmesi şamdanların aydınlatma dışında ifade ettiği anlamların açıklanması yönünden önem arz etmektedir. Ayrıca ilahî dinlerde de şamdanlar aydınlatmanın dışında sembolik olarak kullanılmışlardır. Şamdanların ilahî dinlerdeki ibadethanelerde kullanım amaçlarının belirlenmesinde yol gösterici olacaktır.

Çorum maden sanatı ile ilgili az sayıda çalışma bulunmaktadır. Çorum Müzesi'nde bulunan madenî eserler incelenirse yöreye özgü maden sanatının özelliklerinin tanınması kolaylaşacaktır. Maden sanatında kullanılan malzeme, teknik ve süsleme programları hakkında bilgilere ulaşmada katkı sağlayacaktır. Çalışarak ortaya çıkarılan eserler diğer çalışmalara da yol gösterici olacaktır. Farklı müzelerdeki ve çalışmalardaki eserler ile karşılaştırma ve değerlendirme imkânı sağlamış olacaktır. Madeni şamdanların çalışmaya konu olarak seçilmesi daha önce Çorum Müzesi'ndeki madenî şamdanların çalışılmamış olması sebebiyledir.

Araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Konu; kütüphane, saha ve ofis şeklinde çalışılmıştır. İlk olarak kütüphane aşamasında konu hakkında ve konuya yardımcı olabilecek konular hakkında literatür taraması yapılarak yayınlar toplanmıştır. Saha aşamasında Müzeler Genel Müdürlüğünden gerekli izinler alınıp Çorum Müzesi'ne gidilmiştir. Müzede madenî şamdanların ayrıntılı fotoğrafları çekilmiştir. Daha sonra eserlerin yüksekliği, kaide çapı, mumluk çapı gibi ölçümleri yapılmıştır.

“Çorum Müzesi'ndeki Madenî Şamdanlar” adlı tez çalışmamız; “Giriş”, “Şamdanların Kullanım Alanları ve Madenî Şamdanların Özellikleri”, “Madeni Şamdanlarda Malzeme, Teknik ve Süsleme”, “Katalog”, “Karşılaştırma ve Değerlendirme” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde; tezin konusu, amacı, kullanılan yöntemler ve yararlanılan kaynaklar anlatılıp maden sanatının tarihi gelişimi konusunda kısa bir anlatım yapılmıştır.

1. Bölümde şamdanın tanımı, çeşitleri kullanım alanları, biçimsel olarak gelişimi, şamdan çeşitleri hakkında bilgi verilip ilahî dinlerde şamdanlara aydınlatmanın dışında sembolik anlamlar yüklendiğinden bahsedilmiştir. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet'te şamdanların sembolik olarak manevi aydınlatmayı ve ışığın Tanrı'nın nurunu temsil etmesi sebebiyle 3 ilahî dinde de önemli yeri vardır. İslamiyet'te şamdanlar camilerin aydınlatılmasında mihrabın iki yanında kullanılmıştır. Tarikatlarda şamdanın birçok sembolik anlamının olduğu ve biçimleri ve üzerinde kullanılan motiflerin ve figürlerin hepsinin ayrı bir anlam taşıdığı görülür. Bu bağlamda Alevi-Bektaşî kültüründeki “Kırkbudak Şamdanları”ndan bahsedilmiştir. İlahî dinlerde şamdanlara sembolik anlamlar yüklenmesi, şamdanların farklı sanat dallarında ve birçok eserde figür olarak kullanılmasını sağlamıştır. Bu bölümde; mezar taşlarında, mimari süsleme olarak çinilerde, taş işçiliğinde ve kalem işlerinde, minyatürlü el yazması eserlerde, el dokuması halı ve seccadelerde, Türk resim sanatındaki eserlerde şamdan figürleri örnekleri ile anlatılmıştır.

2. Bölümde “Madeni Şamdanlardaki Malzeme ve Teknik ve Süsleme” anlatılmıştır. Burada şamdanların yapımında kullanılan malzemelerin özellikleri, yapım teknikleri, birleştirme teknikleri ve üzerlerine işlenen süslemelerin tekniklerin bahsedilmiştir. Bu katalogda anlatılan eserlerin tanımlarının yapılması için açıklayıcı bilgiler olmuştur.

3. Bölüm olan katalog bölümünde; Çorum Müzesi'ndeki madenî şamdan olarak kayıtlı 38 eser sanatsal disiplini ile incelenmiştir. 35 eser katalogda listelenip şamdan olmadığı tespit edilen 3 eser kataloga dâhil edilmemiştir. Katalogdaki madenî şamdanlar gruplandırılırken bölümlerine göre gruplandırma yapılmıştır. Sıralama yapılırken çok bölümlü olandan az bölümlü olana doğru gidilmiştir. Birinci grupta; 4 bölümlü şamdanlar, ikinci grupta; 3 bölümlü şamdanlar, üçüncü grupta 2 bölümlü şamdanlar ele alınmıştır. Dördüncü grupta ise eksik bölümleri bulunan eserlere ‘şamdan parçaları’ grubunda yer verilmiştir. Ayrıca şamdan parçası olmadığı tespit edilen 3 eser ‘şamdan parçaları’ grubuna yazılıp nedenleri ile açıklanmıştır. Katalog oluşturulurken madeni şamdanların her biri için ayrı tablo yapılmıştır. Eserler hakkında genel bilgilere, teknik özelliklere yer verilip ayrıntılı tanımları yapılmıştır.

Tabloya eserin genel görünüm ve ayrıntılı fotoğrafları koyulup genel görünüm çizimleri de eklenmiştir. Şamdanların kesit olarak çizimleri sadece her gruba birer örnek olarak eklenmiştir. Çizimler konusunda profesyonel kişiden destek alınmış, AutoCAD programı ile ayrıntılı şekilde çizilmiştir.

4. Bölüm “Karşılaştırma ve Değerlendirme” bölümü olarak ele alınmış, katalogdaki madeni şamdanların değerlendirilmesi farklı başlıklar halinde yapılmıştır. Bu da ayrıntılı bir incelemeyi sağlamıştır. Şamdanlar; malzeme ve teknik özellikler (yapım teknikleri, birleştirme teknikleri, süsleme teknikleri), biçim özellikleri (bölümleri, parça sayıları, kaide tipleri, gövde tipleri, mumluk tipleri), tarihlendirme yönlerinden değerlendirilmiştir. Değerlendirme ve karşılaştırma bölümünde grafik ve tablolar kullanılarak daha açıklayıcı bir yol izlenmiştir. Farklı müze ve koleksiyonlardaki eserler, konu ile ilgili yazılan kitaplardaki örnekler ve çalışılan tezlerdeki eserler ile karşılaştırmalar yapılmıştır.

Çalışmamızda konu hakkında yazılan kitaplar, doktora ve yüksek lisans tezleri, makaleler, sözlük ve ansiklopediler kaynak olarak kullanılmıştır. Maden sanatı ile ilgili yazılan eserlere baktığımızda; Ülker ERGİNSOY’un “İslam Maden Sanatının Gelişmesi” adlı kitabı maden sanatının malzeme, teknik, süsleme ve örneklerinin yer aldığı kapsamlı bir eser olduğu görülmektedir. Özellikle madeni şamdanlara yönelik süsleme özellikleri, dönemi ve şekil yönünden önemli bilgiler barındıran Fulya BODUR’un “Türk Maden Sanatı” kitabı iyi bir kaynak eserdir. “Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar-Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Koleksiyonu” adlı Çiğdem KARAÇAY’ın kitabı Osmanlı Dönemi madenî şamdanları hakkında bize kapsamlı bilgiler sunar. Bu çalışmaya konu olan şamdanların kitabelerinin bulunması tarihlendirme konusunda yol göstericidir. “Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı” adlı eser Maden İşleri Öğretmeni ve Metal İşleri sanatçısı Hasan TULUK tarafından yazılmış olup Maden Sanatı Tarihi, malzeme, teknik ve süsleme konularında kapsamlı hazırlanmış bu konuda kaynak olarak kullanılabilecek bir eserdir.

Madenî şamdanlarla ilgili yazılmış doktora ve yüksek lisans tezleri de bize konu hakkında bilgiler vermektedir. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA’nın yüksek lisans ve doktora tezleri ile makale çalışmaları şamdanlarla ilgili en kapsamlı ve temel olarak kullanılabilecek çalışmalardır. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA’nın “Türk Sanatında Şamdanlar (Hacı Bektaş ve Mevlâna Müzelerinde Yer Alan Çok Kollu Şamdanlar” adlı tezi şamdanların maden sanatı yönünden ve ayrıca sembolik olarak dini yönden ifade ettikleri anlamlar üzerine yaptığı bir çalışma olmuştur. “13. – 14. yüzyıllara Ait Çan Gövdeli Şamdanların İncelenmesi” isimli Lütfiye GÖKTAŞ KAYA’ya ait doktora tezinde de çan gövdeli madenî şamdanlara ait bilgilere ulaşabilmekteyiz. Bu çalışmada dönemin madenî eserlerinde kullanılan malzeme, teknik ve süsleme özellikleri ile şamdanların üzerinde bulunan süsleme özelliklerinden yola çıkarak İslam ikonografisi içindeki yeri yönünden incelenmiş olması önem taşımaktadır. “İslam Maden Sanatında Safevî Dönemi Aydınlatma Araçları” isimli Elif ÖZDEMİR’in yüksek lisans tezi ile M. Elif DURMUŞ’un “13. – 14. yy. Anadolu’suna Tarihlenen kandil ve şamdanlarda Işık Sembolizmi” yüksek lisans

tezi konu hakkında yapılan çalışmalar arasındadır. Fırat ALLAK'ın hazırladığı doktora tezi "İstanbul Türbeler Müzesi'nde Bulunan Madeni Eserler" ismini taşımaktadır. Bu tezde müzede bulunan farklı türdeki madeni eser incelenmiştir. Veysel ESEN'in hazırladığı "Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları" adlı tezinde Osmanlı Dönemi madenî şamdanlarının yer alması konu ile ilgili bilgi vermektedir. Kadriye Figen VARDAR'ın yüksek lisans tezi de maden sanatı ile ilgili önemli çalışmalardandır. "İstanbul'da 18. yy. Osmanlı Mimarisinde Maden İşinin Kullanım Alanları, Teknik ve Süsleme Özellikleri" adlı tezde maden sanatı ile ilgili genel bilgiler verilmiş, özellikle 18. yy. Osmanlı Dönemi'nde maden sanatı ile ilgili eserler incelenmiştir.

Çalışmada konu ile ilgili makaleler de kaynak olarak kullanılmıştır. Elif CEYLAN EROL'un "Çankırı Müzesi'nde Bulunan Tekke Şamdanları" adlı makalesi, Gül GÜLER'in "Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları" adlı makalesi Çorum Müzesi'ndeki madenî şamdanlar ile karşılaştırılmasında kullanılmıştır. Lütfiye GÖKTAŞ KAYA'nın "Alevi Bektaşî Kültüründe 'Kırkbudak' Üzerine" adlı makalesi ile Mürüvet HARMAN'ın "Kırkbudak Şamdanlar ile İlgili Bir Deneme" makaleleri tarikatlarda kullanılan şamdanların sembolik anlamları konusunda bilgi vermektedirler.

Sözlükler çalışma esnasında yararlanılan kaynaklardan olmuştur. Doğan HASOL'un "Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü", Metin SÖZEN ve Uğur TANYELİ'nin "Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü", Türk Dil Kurumu Sözlükleri bunlardandır. Ayrıca Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi ve Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisinde bulunan maddeler çalışmamızda kaynak eserler olarak kullanılmıştır. Burada sayamadığımız kitap, tez ve birçok çalışmadan yararlanılarak kaynak olarak kullanılmıştır.

1. BÖLÜM

ŞAMDANLARIN KULLANIM ALANLARI VE MADENÎ ŞAMDANLARIN ÖZELLİKLERİ

Maden, milattan önce 7000 yıllarından sonra Yakın ve Orta Doğu'da bölge halkı tarafından işlenmiş ve eşya yapımında kullanılmıştır. İslam maden sanatının gelişme göstermesi İslamiyet'in yayılması (7. yy.) ile başlamıştır. Müslüman sanatçılar madeni işlemeyi ve eserler üretmeyi kendilerinden önceki kültürlerden öğrenip kendi kültürlerini de ekleyerek zenginleştirmişlerdir. Böylece yeni bir üslup ortaya çıkarmışlardır.¹ Erken İslamî Dönem maden sanatında 9. yüzyıldan itibaren Orta Asya Türk etkileri görülmeye başlamıştır. Bu dönemdeki eserlerin çoğunluğu İran ve Batı Türkistan eserlerinden oluşur. Altın, gümüş ve tunçtan; ibrik, maşrapa, tepsi, tas, hayvan figürlü kaplar dönemin madenî eserlerine birer örneklerdir.² Selçuklu döneminde maden sanatı gelişerek devam etmiştir Selçuklu madenî eserleri bir yandan yeni fethedilen topraklardaki kültürlerin diğer yandan Orta Asya sanatının etkilerini taşırlar. Maden sanatına malzeme, teknik, biçim ve eser çeşitliliği yönünden büyük yenilikler getirilmiştir. Malzeme olarak genellikle pirinç, bronz ve bakır kullanılmıştır. Bakır ve bronz daha parlak olan pirinç malzemenin geniş ölçüde kullanılması Selçuklu Devri'nin İslam maden sanatına getirdiği yeniliklerdendir. Süsleme olarak da en çok kakma tekniği kullanılmış, bu tekniğin uygulandığı eserlerde kitabe frizlerine yer verilmiştir.³

Selçuklu Dönemi'nde üretilen madenî eserler yapıldıkları merkezlere göre 4'e ayrılırlar. Bunlar; XI.-XII. Yüzyılda Horasan, Herat, Diyarbakır, XII.-XIII. Yüzyıl Mezopotamya (Bağdat ve Musul), XI.-XIII. Yüzyıl Orta Anadolu (Konya, Sivas), XII.-XIII. Yüzyıl Selçuklu Atabekleri yönetimindeki Şam ve Halep'tir.⁴ Selçuklu Dönemi şamdanları dövme ve döküm tekniğinde yapılmışlardır. Malzeme olarak pirinç ve tunç kullanılmıştır. Çan şeklinde, kısa boylu, içbükey gövdeli ve silindirik şeklinde boyun ile devam eden mumluk kısmı bulunan biçimdedirler. Süslemelerinde daha çok figürler kullanılmıştır.⁵

Anadolu Selçuklu Dönemi'nden günümüze kalan madenî eser sayıları azdır. Bu eserlerden bir eserin üzerinde tarih ve yapıldığı şehir olarak Konya yazmaktadır. Üç eserde ise, Artuklu meliklerinin isimlerinin yazması eserlerin Güneydoğu maden atölyelerinde üretildiklerini göstermekte ve meliklerin hüküm sürdükleri tarihlere dayandırılmaktadır. Bir eserde Cizre

¹Lütfiye Göktaş Kaya – Elif Özdemir Akyürek, *Safevî Aydınlatma Araçları Kandiller Türkiye ve Dünya Müzeleri Örnekleriyle* (Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2024), 33.

²Ulker Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1978), 106-108.

³Cemalettin Önal, *Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nden Bir Grup Şamdan (XII. – XV Yüzyıllara Tarihlenen Örnekler)*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1978-1989), 51.

⁴Ebru Subaşı, *Sivas Yöresine Ait Madeni Eserler*, (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 19-22.

⁵Muharrem Çeken, *Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı*, (Ankara: Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 135.

Ulu Camii'nin kapı tokmaklarıdır.⁶ Anadolu Selçuklu Dönemi'nde daha çok bakır ve tunç madenleri kullanılmış, eserlerdeki süslemelerde kazıma, delik işi, kakma, kabartma teknikleri kullanılmıştır. Eserlerin üzerinde bulunan kitabelerde iyilik ve bereket dilekleri yer almaktadır. Süslemelerde eğlence, dans, günlük hayat tasvirleri kullanılmıştır.⁷ Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan 13. yy.'a ait pirinç şamdan kaidesi dövme tekniği ile yapılmış, süslemesinde kabartma tekniği kullanılmıştır.

Beylikler Devri maden sanatında eserler; leğen, tepsi, tas, şamdan, vazo, kandil, havan, ayna, kemer tokası, kapı tokmağı gibi eserlerde üstün bir işçilik bulunur. Anadolu ve Beylikler Dönemi eserleri Selçuklu maden sanatını devam ettirmişlerdir. Anadolu'da önemli maden ekolleri ve atölyelerin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Bu dönem eserleri Osmanlı maden sanatına geçişe zemin hazırlamıştır.⁸

Osmanlı Dönemi'ne gelinceye kadar her türlü maden süsleme ve teknikleri denenmiş, çeşitli biçimler geliştirilmiş, Osmanlı'ya oturmuş bir maden sanatı bırakılmıştır. Bakır, pirinç, gümüş ve altın madenleri ön plana çıkmıştır. Bakır madeni, savaş sanayii, darphane ve maden sanatında çokça kullanılmış, bakır yatakları 19. yüzyıl ortalarına kadar işletilmiştir.⁹ 1455 yılında Balkanlardaki maden açısından zengin toprakların fethi Osmanlı maden sanatı açısından önemlidir. Nova Berde gümüş madeni Osmanlı'nın önemli gümüş maden yataklarındandır. Burada II. Murat Dönemi'nde darphane kurulmuş ve gümüş akçe basılmıştır. Savaşlarda gümüş madeninden kurşun yapılmış, aynı zamanda askerlerin maaşları da darphanede basılan gümüş akçelerden verilmiştir. Gümüş madeni bölgede istihdam sağlamış ve bölgeyi kalkındırmıştır.¹⁰ Osmanlı maden sanatında kendinden önceki kültürlerin etkileri görülmektedir. Erken dönem Osmanlı madenî eserlerine baktığımızda Selçuklu maden sanatının etkilerini görürüz. 14.-15. yüzyıla ait ejderli şamdan Türk İslam Eserleri Müzesi'nde bulunmakta olup, şekil ve tasarım açısından döneminin tek örneğidir. Eser döküm tekniği ile yapılmıştır. Dört ejder figürü bulunmaktadır.¹¹ Osmanlı maden sanatı en parlak dönemini 16. yüzyılda yaşamıştır. Eserlerde çoğunlukla altın, gümüş, bakır ve pirinç malzeme kullanılmış, zümrüt, elmas, yakut, mercan gibi değerli taşların kullanıldığı teknik olan 'murassa'nın çokça tercih edildiği dönem olmuştur.¹² İlk dönem Osmanlı şamdanları örneklerine pek rastlanmaz. Osmanlı inceliğini yansıtan lale formu şamdanlarla klasik

⁶Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 336.

⁷Oktaç Başak, "Diyarbakır'da Maden Sanatının Gelişimi", *Dergipark* (Erişim 10 Nisan 2024).

⁸Fethi Akdeniz, *Van Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Madeni Mutfak Eşyaları*, (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015), 18-20.

⁹Ahmet Erk, *Kars Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*, (Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 18.

¹⁰Erdem Saka, "Nova Berde Gümüş Madenleri", *Dergipark*, (Erişim 15 Nisan 2024).

¹¹Nilgün Çevrimli, "Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri", *Academia* (Erişim 10 Nisan 2024).

¹²Gül Tunçel, "Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan", *TRDizin* (Erişim 10 Nisan 2024).

olgunluğa ulaşılmıştır. 17. yüzyıldan sonra batı etkisi ile yeni biçim özellikleri uygulanmış, gelenekselin dışında lale, karanfil gibi çiçek biçimleri kullanılmıştır. Bu dönemde düz mum çanaklı, bilezik boğumlu boyun kısmımlı havan şamdanları yapılmıştır. 18. yüzyıl ortalarında batı etkisi ile maden sanatında da değişiklikler olmuştur. 19. Yüzyıl şamdan tiplerinde boğumlu şekiller, lale çanağı biçimde mumluklu şamdanlar görülmeye başlamıştır.¹³ Osmanlı şamdanlarında yukarı doğru daralan gövde üzerinde boyun bölümü boğumlu olup mumluk geniş tutulmuştur. Bu biçimdeki şamdanlar mihrap şamdanları olarak adlandırılmışlardır. Camilerde yaygın olarak kullanılan mihrap şamdanlarına bir örnek Mevlâna Müzesi'nde bulunan pirinç şamdanı gösterebiliriz. Bu şamdan savat tekniğinde yapılmış olup, palmet ve Rumilerle süslenmiş ve üzerinde Farsça yazı kuşakları bulunmaktadır.¹⁴

Çorum şehrinin maden sanatına baktığımızda; bakırcılık ve demirciliğin burada önemli bir yeri vardı. Çorum'da 1461 yılında üç haddâd ve bir demirci (okçu) kayıtlı olduğu bilinmektedir. Ayrıca 16. yy.'da Çorum'da nalbantlar ve haddâdlar için çarşının bulunması da sayılarının çok olduğunun bir göstergesidir. 19. yy. öncesi Çorum'un bakır ihtiyacı Ergani (Diyarbakır) sağlanırken 19. yy.'dan sonra Tokat'tan sağlandığı söylenmektedir.¹⁵ Çorum'da ilk bakır haddehanesi 1950 yılında Mehmet ve Hüseyin Kaynak kardeşler tarafından kurulmuştur. İkinci haddehane Mehmet Ayman tarafından kurulmuş, haddehanenin küçük olmasından dolayı ancak 1960 yılına kadar hizmet verebilmiştir. "Emek Bakır" isminde Hüseyin ve Bahri Ekmekçi kardeşlerin kurduğu işletme Çorum'daki üçüncü haddehanedir. Bunlardan sonra da Karamanlar ve Hançerliler'in işletmeleri gelmektedir.¹⁶

Çorum bakırcılığında kullanılan en yaygın uygulama dövme tekniğidir. Döküm tekniği Çorum bakırcılığında yapım tekniği olmaktan ziyade kulp, sap ve kapak kısımlarında kullanılan hazır malzemede kullanılmıştır. İbrik, kapaklı sahan, helke gibi eşyalar örnek olarak verilebilir. Çorum bakırcılığının birleştirme yöntemlerinde en çok dış açılarak birleştirme uygulanmıştır. Bu yöntemde birleştirilecek iki parçadan sadece bir parçaya çentik açılarak bu çentikler düz tarafa geçirilir ve çekiçleyerek birbirine geçmesi sağlanmaktadır.¹⁷

Çorum'da mutfak eşyaları olmak üzere pek çok alanda yaygın kullanımı olan bakır talebini karşılamak için çevre kasaba ve köylerden hurda bakır toplanır, eritilip potalara döküldükten sonra haddeye verilir, yeniden levha bakıra dönüştürülmekteydi. Bu işlem ilkel denebilecek bir teknolojiyle ve mazotlu motorlarla gerçekleştirilmekteydi. Çekilen levhada kalınlık farkı olsa da Çorum'un kendi ihtiyacını karşılayabilecek yetkinlikteydi. Ancak bu dönemde bakır kıtlığı nedeniyle kasaba ve köylerden toplanan eski kap kacakların eritilerek yeniden

¹³Fulya Bodur, *Türk Maden Sanatı*, (İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı SANAT Yayınları, 1987), 36.

¹⁴Souadad Kandemir, *Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları*, (İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 81.

¹⁵İlhan Şahin, "Çorum", TDV İslam Ansiklopedisi, 1993, 8/373, 374.

¹⁶Hasan Tuluk, "Çorum'da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not", *Çekül*, (Erişim 15 Nisan 2024).

¹⁷Necla Dursun, "Çorum'da Bakırcılık", *Turkish Studies*, (Erişim 15 Nisan 2024).

kullanılması, sanat tarihi bakımından Çorum bakırcılık sanatının çok daha gerilere giden zarif örneklerinin yok olmasına neden olmuştur.¹⁸

1.1. Şamdanın Tanımı ve Şamdan Çeşitleri

Şamdan; (Ar.) şem (mum) ve (Far.) –dân ekinden oluşan bir kelimedir¹⁹ Üzerine mum, kandil veya herhangi bir ışık kaynağı konulan yüksek tabla, mumluk²⁰ demektir. Halk arasında, kollarının ucundaki yerlere kandil veya lamba konulan, kolları olan seyyar lambalıklara da şamdan ya da çırakma/çırakman isimleri verilmektedir. Farsçada چراغ-پا (ışık ayağı) demektir.²¹

İnsanlar, aydınlatma ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli araçlar kullanmışlardır. İlk aydınlatma aracı ateşin keşfinden sonra bulunan meşale olmuştur. Daha sonra kandil, mum ile devam edilmiştir. Mumun kullanılmaya başlanması şamdanın ihtiyacını ortaya çıkarmıştır.²²

Şamdanlar, kullanım yerleri ve alanlarına göre; el şamdanı, mihrap şamdanı, duvar şamdanı, ayaklı şamdan, orta şamdan, kollu şamdan diye isimlendirilirler. Şamdanlar çeşitli malzemelerden yapılmışlardır. Bunların başında; altın, gümüş, bronz, bakır, pirinç gibi madenler gelmektedir. Ayrıca seramik, cam, emaye şamdanlar da vardır.²³ Malzeme olarak dayanıklı olmaması sebebiyle nadir görülen ahşap şamdanlar da vardır.²⁴ En büyükleri üzerlerine berât mumlarının yerleştirildiği “mihrap şamdanları”dır.²⁵ Cami mihrabının iki yanına koyulup aydınlatma amacı ile kullanılır, 2 metreye kadar yüksekliği olan bu şamdanlar camilerde, tekke ve türbelerde yaygın biçimde bulunurlardı. Genellikle gümüş, pirinç ve bronz malzemeden döküm tekniğinde üretilirlerdi.²⁶ Masa üzerine konulan birkaç kollu tipler genellikle sofrâ şamdanı diye adlandırılır, bunların aplik gibi duvara sabitlenen türleri de bulunur.²⁷ Şekil açısından incelendiğinde, davul ve konkav²⁸, çan gövdeli (ters havan)²⁹ şamdanlar da vardır.

¹⁸Tuluk, “Çorum’da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not”.

¹⁹Nebi Bozkurt, “Şamdan” TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/328.

²⁰Metin Sözen, Uğur TANYELİ, “Şamdan”, *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, ed. İdil Önemli, İstanbul: Remzi Kitabevi 2017, 288. TDK, “Şamdan” (Erişim 30 Mart 2024).

²¹Bozkurt, “Şamdan” TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/328.

²²Sedef Çokay, *Antikçağda Aydınlatma Araçları*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2000), 1-25.

²³Mustafa Çetinaslan, “Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi’nde Sergilenen Vakıf Şamdanları”, *Tarihin Peşinde* (Erişim 10 Nisan 2024), Kandemir, *Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları*, 65.

²⁴Veysel Esen- M. Sami Bayraktar, “Tokat Şehir Müzesi Ahşap Şamdanları” *Academia*, (Erişim 30 Eylül 2024).

²⁵Lütfiye Göktaş Kaya ve Ebubekir Siddık Ata, “Şeyh Şabanı Veli Vakıf Şamdanları”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 87/156.

²⁶Kadriye Figen Vardar, *İstanbul’da 18. Yy. Osmanlı Mimarisinde Maden İşinin Kullanım Alanları, Teknik ve Süsleme Özellikleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 164.

²⁷Bozkurt, “Şamdan” TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/328.

Şamdanlar; kaide, gövde, boyun, kol, mumluk gibi bölümlerden oluşurlar. Şamdanlarla kullanılan yardımcı elemanlarda bulunur. Mum külâhı, mumluk/hokka, şamdan pulu/mum damlalığı, sofrâ/kaide tablası ve makas/mıkraz, saplı külâh bunların başlıcalarıdır.³⁰

X. yy.'da Semerkant'ta kırmızı bakırdan büyük kazanlar, sarı bakırdan şamdan ve fenerler üretilmiş.³¹ Bu da bize o dönemdeki şamdanlarda bakır madeninin kullanıldığını göstermektedir.

1.2. İlahî Dinlerde Şamdan Kültürü

Şamdan, manevi aydınlatmayı da simgelediği için ilahi dinlerde özel bir değer taşımaktadır. Yahudilikte yedi kollu şamdan (menora), Ahd-i Atik'te Hz. Musa'ya nasıl yapılacağı Rab tarafından tarif edilen şamdan olarak tanımlanır.³² Menora İsrail Devleti'nin armasında da yer almakta ve resmi bir sembol olarak kullanılmaktadır. Her sinagogda bir veya iki tane menora bulunmaktadır.³³ Menora sembolik olarak evrenin yedi günde yaratılışını ifade etmektedir. Yedi koldan altısı yaratılış günleri, yedinci kol ise Şabat (dinlenme günü) ile ilişkilendirilmiştir. Menora günümüzde aydınlatma amacı ile değil de sembolik olarak bulunmaktadır.³⁴ Hristiyanlık'ta şamdan kiliselerde sunağın üzerinde bulunmakta ve çömezler tarafından ayinlerde elde taşınmaktadır. Ayrıca Paskalya ayininde, tören sırasında büyük Paskalya mumu kendi özel şamdanına takılı olarak bulunmaktadır.³⁵

İslamiyet'te şamdan ilk olarak camilerde mihrabın iki yanında ve kible duvarında aydınlatma aracı olarak kullanılmıştır. Bunlar mihrap şamdanlarıdır. Elektriğin kullanılmaya başlanması ile aynı yerlerde tepelerine mum yerine ampul takılarak kullanılmaya devam edilmiştir.³⁶ Camilerde insan boyunu aşan pirinç şamdanlar da kullanılmıştır. Bu şamdanlar beden duvarının iç kısımlarına aydınlatma amacı ile yerleştirilmişlerdir.³⁷

Haremeyn'e Surre gönderilmesi Abbasiler (750-1258) döneminde başlamış, Fatımiler, Eyyubiler ve Osmanlılar zamanında da devam ettirilmiştir. Surre alayı ile mübarek

²⁸İbrahim Hassanein, *Mamluk Maden Sanatında Selçuklu Etkileri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2015), 38.

²⁹Bozkurt, "Şamdan" TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/328.

³⁰Çetinaslan, "Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde Sergilenen Vakıf Şamdanları", 65. Bozkurt, "Şamdan" TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/329. Osman Ünlü, "Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkraz", *Dergipark* (Erişim 2 Nisan 2024).

³¹Serpil Kanal, *Eski Türklerde Şehircilik: Karahanlı Örneği*, (Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta çağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 86-87.

³²Bozkurt, "Şamdan" TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/328.

³³Galip Atasağın, "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar", *Dergipark* (Erişim 2 Nisan 2024)

³⁴Halit Ahmet Çiftçi, Furkan KAÇAR, "Sinagogda Sembolik Değere Sahip Kutsal Nesneler" *Dergipark* (Erişim 2 Nisan 2024).

³⁵Bozkurt, "Şamdan" TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/329.

³⁶Bozkurt, "Şamdan" TDV İslam Ansiklopedisi, 2010, 38/329.

³⁷Tuncer DOĞAN, "Osmanlı Cami Mimarisinde Aydınlatma Düzenleri Açısından Gelişim (XIV.-XVII Yüzyıl)", *Dergipark* (Erişim 25 Nisan 2024).

makamlara (Mekke ve Medine)ye ve ileri gelenlerine değerli hediyeler gönderilirdi. Bunlar arasında altın ve gümüş şamdanlar da vardı.³⁸ Kubbetu's-Sahra ve Mescid-i Aksa'da Cuma gecelerinde 500 lamba ve 2000 mum yakılması da dini mekanların aydınlatılmasında şamdanların kullanıldığını göstermektedir.³⁹

Tekke ve zaviyelerde kullanılan şamdanların aydınlatma aracı olması dışında bazı sembolik anlamlar taşıdığı görülür. Tarikat yaşamı ve tasavvufa baktığımızda şamdanların hangi anlamlar taşıdığını anlayabiliriz. Alevi – Bektaşî kültüründe Kırkbudak şamdanları önemlidir. Bu şamdanlar, özellikle 'Nevruz' ve '10 Muharrem' törenlerinde kullanılır ve Kırklar Meydanı'nda manevi inancın sembolü olarak Kırk Abdallar için yakılırdı. ⁴⁰ Kırkbudak şamdanları adını ağaç görünümünde olmasından almaktadır (Resim 1.1). Bektaşî tarikatında ağaca kutsallık atfedilmiş, pirin kerametlerinin göstergesi kabul edilmiştir. Kırkbudak şamdanları büyük boyutlu, çok kollu olup üzerlerinde aslan, kuş, ejder, çiçek, el gibi figürler (Resim 1.2) barındırırlar.⁴¹

Resim 1.1. Nevşehir'deki Hacı Bektâş-ı Velî Müzesi'ndeki farklı iki kırkbudak şamdan (GÜNDOĞDU, 2024)

³⁸İsmail Metin, "Sosyal Hizmetler Bağlamında Mekke'de Osmanlı İzleri", *Turkish Studies*, (Erişim 20 Temmuz 2024).

³⁹Hassanein, *Memluk Maden Sanatında Selçuklu Etkileri*, 28.

⁴⁰Lütfiye Göktaş Kaya, Alevi Bektaşî Kültüründe 'Kırkbudak' Üzerine, *Academia*, (Erişim 5 Nisan 2024).

⁴¹Mürüvet Harman, "Kırkbudak Şamdanlar ile İlgili Bir Deneme", *Dergipar*, (Erişim 5 Nisan 20024).

Resim 1.2. Kırkbudak üzerinde yer alan kuş, aslan, el ve ejder figürleri (GÜNDOĞDU, 2024)

1.3. Türk-İslam Sanatlarında Şamdan Tasvirlerinin Kullanımı

Şamdan, madenî eser olarak aydınlatma amacı ile kullanımının dışında, manevi aydınlatmayı da temsil ettiği için diğer Türk ve İslam sanatlarında da tasvir olarak kullanılmıştır. Bunlara örnek olarak; mezar taşları, mihraplar, dokuma halı ve seccadeler, çini süslemeler, taş süslemeler, kalem işi süslemeler, tasvirli yazma eserler verilebilir. Ayrıca Türk resim sanatında da şamdan tasvirlerine yer verilmiştir. İslam sanatında çeşitli malzeme üzerinde “Niş içinde kandil ve iki yanda şamdan” figürü, ışık sembolizmini yansıtarak bu zamana kadar gelebilmiş bir kompozisyondur.⁴²

Mezar taşlarındaki süslemelerde şamdan tasvirinin kullanıldığı görülür. Mezar taşlarında kullanılan şamdan tasviri cennetin, Allah'ın ve iyiliğin sembolü olarak düşünülür.⁴³ Şamdanın bir ışık kaynağı olması sebebiyle karanlık mezar çukurlarını aydınlattığına inanılarak kullanılmıştır. Van- Gevaş mezar taşlarında (Resim 1.3) şamdan tasvirleri bulunur.⁴⁴ Mezar taşlarında şamdanlar tek başlarına kullanıldığı gibi iki yanda şamdan ortada sarkan bir kandil ile birlikte de kullanılmıştır. Bunların örnekleri Bursa- İznik mezar taşlarında görülür (Resim 1.4).

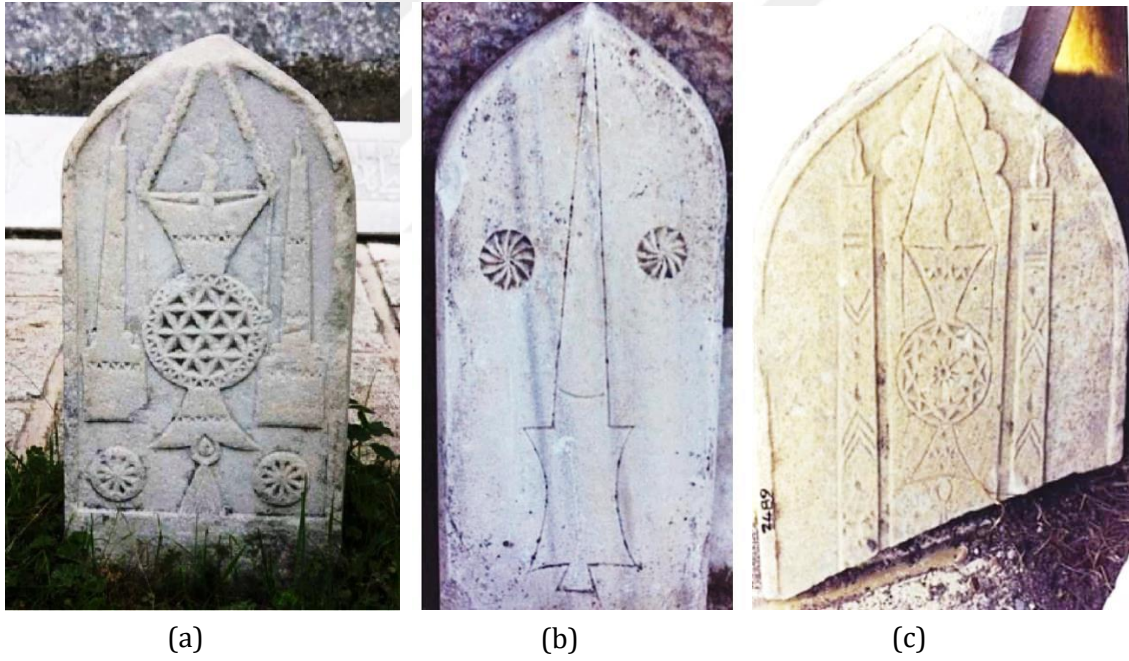
⁴²M. Elif Durmuş, *13. – 14. Yy. Anadolu'suna Tarihlenen Kandil ve Şamdanlarda Işık Sembolizmi*, (İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994), 1.

⁴³Hacer Arslan Kalay, “Kandil Motifinin Anadolu-Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Academia* (Erişim 11 Nisan 2024).

⁴⁴Meltem Ayaz Başak, *Gevaş Mezar Taşları*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 110.

Resim 1.3. a) Mezar şahidesi arka yüzü, b) Mezar şahidesi ön yüzü (AYAZ, 2008)

Resim 1.4. a) Mezar şahidesi (Gülgen, 2009), b) Mezar şahidesi (Biçici, 2012), c) Mezar şahidesi (Biçici, 2012)

İslam sanatında şamdan tasvirinin görüldüğü bir diğer alan çinidir. Çini mimari eserlerin süslemesinde kullanılmıştır. Mimari süslemede şamdan tasvirinin kullanımına örnek olarak Bursa Yeşil Türbe Mihrap nişi verilebilir. Erken Osmanlı Dönemi mimari eserlerinden olan Bursa Yeşil Camii ve Bursa Yeşil Türbe’de oldukça zengin çini süslemeler bulunur.

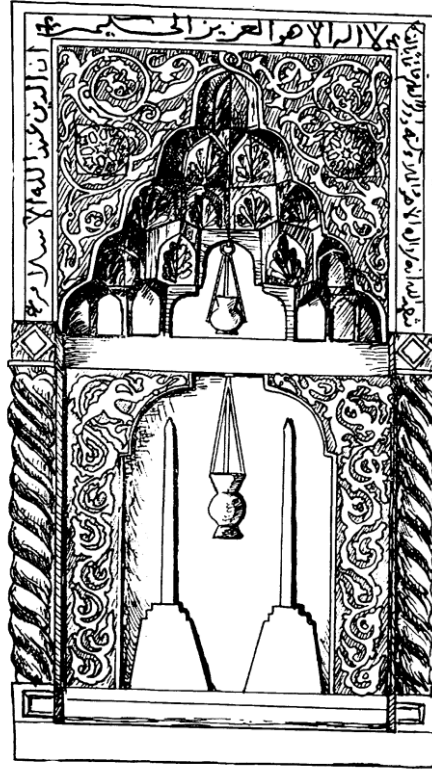
Bursa Yeşil Türbe Mihrabı çinilerinde renkli sır tekniği kullanılmıştır. Mihrap dıştan içe doğru dört kenarlıkla çevrilidir. Mihrap nişi kavsaralıdır ve iki yanında örgülü sütunçeler bulunur. Nişin iç duvarında dilimli kemerli niş içerisinde mumları ile iki çan gövdeli şamdan vardır. Şamdanlardan sağdakinin kaidesinin üzerinde Allah, soldakinin kaidesinin üzerinde Muhammed yazılıdır. İki şamdanın arasında vazo içerisinde şakayık çiçekleri tasvir edilmiş olup üst tarafında asılı bir kandil yer alır. Kandil üzerinde 'Allâhü veliyyü't-tevfik' (Muvaffakiyet Allah'tandır) yazılıdır (Resim 1.5).

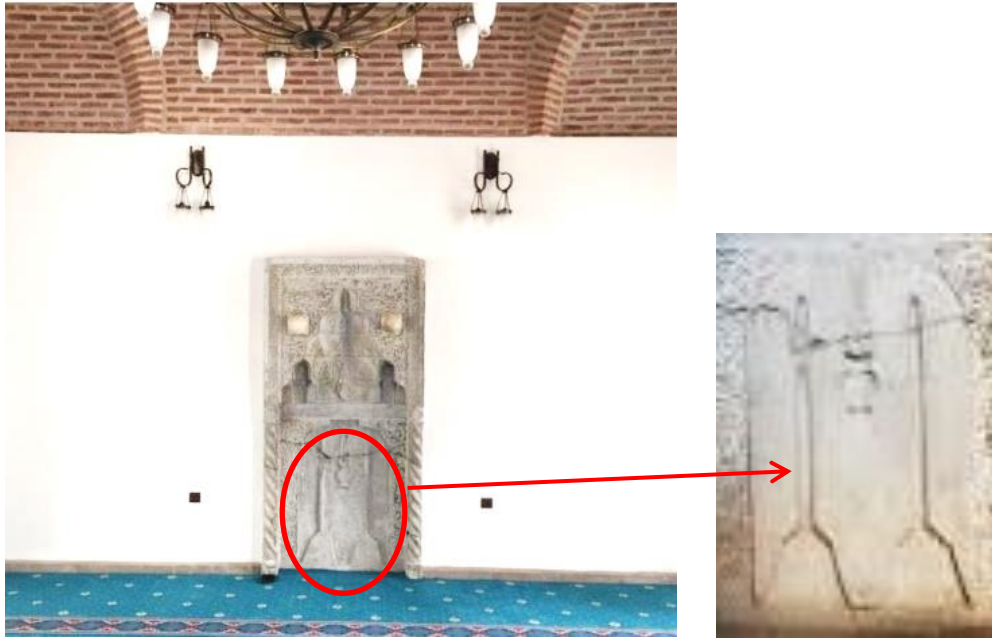
Resim 1.5. a) Yeşil Türbe mihrap nişi, b) Yeşil Türbe mihrap nişinden ayrıntı (AYTAŞ MERT, 2023)

Mimari eserlerin süslemesinde kullanılan taş işçiliğinde de şamdan tasviri kullanılmıştır. Buna örnek Ulvi Sultan Mescidi'nin mihrabı gösterilebilir. Ulvi Sultan Mescidi (13. Yy. sonları) Konya'nın Meram ilçesindedir. 1924 yılında yol genişletme çalışmaları nedeniyle bitişindeki türbesi ile yıkılmış, 1953 yılında 2019 yılında türbesi ile birlikte yeniden inşa edilmiştir. Yapının özgün hali ile günümüze ulaşan mihrabı 1924 yılındaki yıkımda kurtarılıp Konya Müzesi'ne taşınmıştır. 2019 yılında yeniden inşa aşamasında mescide getirilmiştir.⁴⁵ Mihrap gri renkli mermer üzerine kabartmalarla süslenmiştir. Mihrap nişinin iki yanında burmalı sütunçeler vardır ve bunların üzerinde devam eden üç kenar üzerinde yazı kuşağı yer alır. Mihrap kavsarasının ortasında asılı bir kandil tasviri vardır. Nişin alt tarafında kabartmalı mumları üzerinde iki şamdan ve ortalarında asılı bir kandil tasviri yapılmıştır (Şekil 1.1 ve Resim 1.6).

⁴⁵Muhammet Arslan, "Konya'nın Günümüze Ulaşamayan Selçuklu Mescitleri", Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 45/190-191.

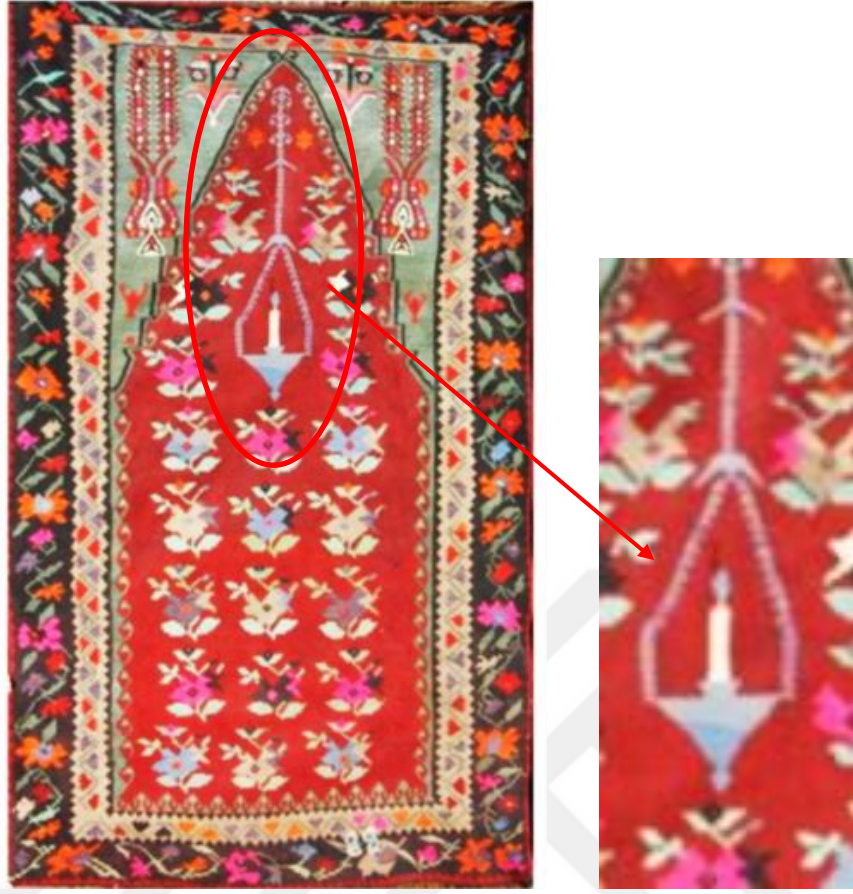

Şekil 1.1. Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya Müzesi: 907 (ÖNDER, 1958)

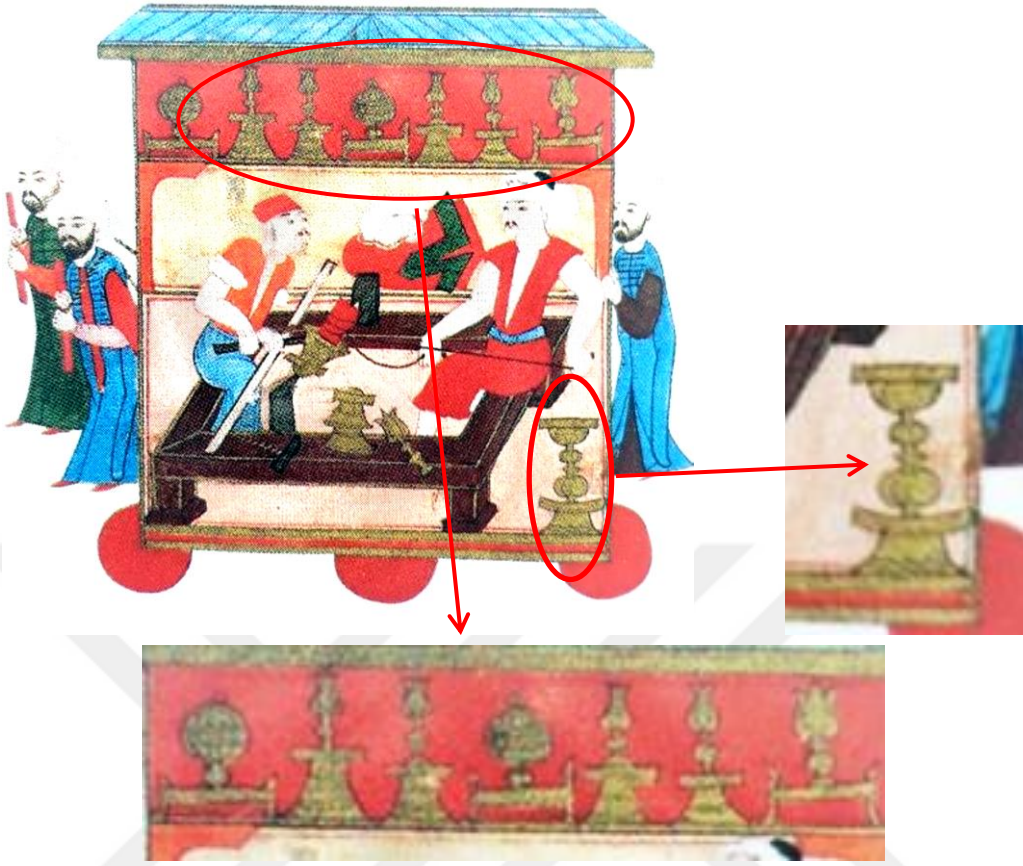
Resim 1.6. Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya⁴⁶

⁴⁶Anonim, *Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya, Dünyanın Bütün Camileri*.

Resim 1.8. Kars Yayıklı Köyü Camii'nde bulunan dokuma seccadede asma şamdan (ERGÜDER, 2009)

Yazma eserlerde şamdan tasvirleri görülmektedir. Bu eserlerdeki şamdan tasvirleri bizlere dönemin şamdanları hakkında bilgi vermesi açısından önem taşımaktadır. Surname-i Hümayun'daki 'Şamdan esnafı geçit töreninde' adlı minyatürde şamdanların imal edildiği pedallı torna tezgâhı ve farklı biçimlerde üretilmiş şamdanlar yer alıyor (Resim 1.9). 'Serdar Lala Mustafa Paşa'nın 922/1582 yılında çıktığı Doğu Seferi sırasında Konya'da Mevlâna Türbesi'ni ziyaretinde Mevlevilerin sema edişi' adlı minyatürde türbelerin başında çan gövdeli şamdanlar bulunur (Resim 1.10).

Resim 1.9. Şamdan esnafı geçit töreninde, 127a (ATASOY, 1997)

Resim 1.10. Serdar Lala Mustafa Paşa'nın 922/1582 yılında çıktığı Doğu Seferi sırasında Konya'da Mevlâna Türbesi'ni ziyaretinde Mevlevilerin sema edişi, Nusretnâme, Topkapı Sarayı Müzesi, H. 1365, 36a. (ATASOY, 2005)

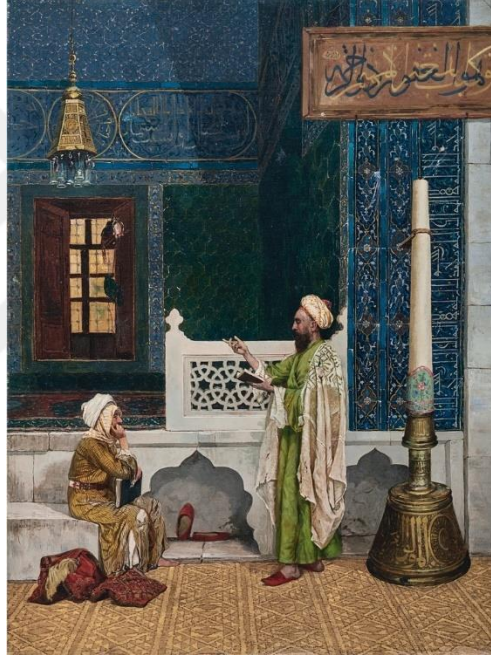
Türk resim sanatının önemli isimlerinden olan Osman Hamdi Bey'in resimlerinde şamdan tasvirlerine rastlamaktayız. Osman Hamdi Bey aynı zamanda Osmanlı'nın kültürel mirasını eserlerinde işlemiştir. Sanatçı eserlerinde mimari unsurlara ve mimariyi tamamlayıcı öğelere yer vererek bu konuya dikkat çekmiştir. Resimlerinde yazı, çini, kalem işi gibi mimari süslemelere ve halı, rahle, kandil, şamdan gibi öğelere ayrıntılı şekilde yer vermiştir.⁴⁸ Eserlerinde müze ve özel koleksiyonlarda olan birçok eşyayı incelikle, gerçekçi resmetmesi asıllarına bağlı kaldığının bir göstergesidir. Resimlerde kullandığı şamdanlarda üç farklı madenî şamdana rastlanır. Biri 13. yy. Anadolu şamdanı, ikincisi 14.-15. yy. Memluk tipi çan gövdeli şamdan ve üçüncüsü ise 19. yy. Osmanlı tombak şamdanıdır.⁴⁹ Osman Hamdi Bey'in "Türbe Ziyaretinde İki Genç Kız" adlı eserinde üç tür şamdan yer almaktadır (Resim 1.11). Yine sanatçının "Bursa'da Yeşil Cami'de" adlı eserinde Memluk tipi Osmanlı şamdanı vardır (Resim 1.12).

⁴⁸Mustafa Cezar, *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*, II. C. (İstanbul: Erol Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1995), 348-354.

⁴⁹Vesile Belgin Demirsar, *Osman Hamdi'nin Tablolarında Gerçekle İlişkiler*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1987), 106-110.

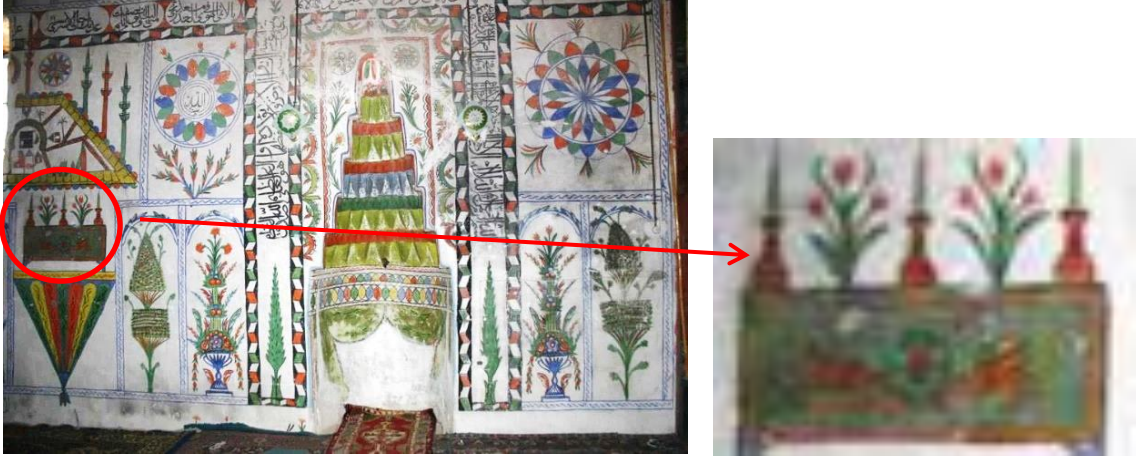
Resim 1.11. Türbe ziyaretinde iki genç kız, Osman Hamdi Bey, 1890 (CEZAR, 1995)

Resim 1.12. Bursa'da Yeşil Cami'de, Osman Hamdi Bey, 1890 (CEZAR, 1995)

Şamdan tasvirinin kullanıldığı bir başka yer ise kalem işi süslemeler olmuştur. Denizli-Baklan-Boğaziçi Kasabası Eski Camii'nin kible duvarındaki kalem işi süslemelerde şamdanlar çizilmiştir. Caminin kible duvarında yer alan kürsünün üzerinde üç tane kırmızı renkli şamdanlar vardır ve bu şamdanların yeşil renkte mumları yanmaktadır. Şamdanların arasında lale buketleri yer alır⁵⁰ (Resim 1.13).

⁵⁰Dilek Şener, *XVIII VE XIX Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2011), 311.

Resim 1.13. Denizli- Baklan-Boğaziçi Kasabası Eski Camii⁵¹

Kalem işi süslemede şamdan tasvirinin bulunduğu yer olarak Tokat-Zile-Teke Köyü Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi'nin batı duvarı örnek gösterilebilir. Duvarda ağaçların sağında kırmızı renkte iki kefli bir terazi arasında bir şamdan yer alır⁵² (Resim 1.14)

Resim 1.14. Tokat-Zile Şeyh Nasreddin Türbesi⁵³

⁵¹Denizli İl Kültür Turizm Müdürlüğü, *Denizli- Baklan-Boğaziçi Kasabası Eski Camii*, Kültür Portalı.

⁵²Halit Çal, "Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi", *Türk tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, 427-461.

⁵³Erol Şaşmaz, *Tokat-Zile Şeyh Nasreddin Türbesi*, Türkiye'nin Tarihi Eserleri.

2. BÖLÜM

MADENİ ŞAMDANLARDA MALZEME, TEKNİK VE SÜSLEME

2.1.Yapım Malzemeleri

Şamdanlarda kullanılan madenler; altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç madenleridir. Altın, gümüş ve bakır doğal madenler, tunç (bakır-kalay alaşımı) ve pirinç (bakır- çinko alaşımı) ise cevher olarak adlandırılır. Doğal madenler, doğada metalik halde bulunurlar. Cevherin içinde ise, kimyasal bileşikler vardır. İlk keşfedilen madenler doğal madenlerdir.⁵⁴

2.1.1. Altın

Altın, keşif tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk keşfedilen ve işlenen madenlerden birisidir. Altın ufak külçecikler ve kırıntılar halinde, alüvyon birikintiler arasında, dağ ırmaklarının yataklarında ve kuvars kayaların içinde damar halinde bulunmaktadır. Rengi ve parlaklığı ile dikkat çeken altın pas tutmayan özelliğe sahiptir. Altın saf bir maden değildir. İçinde bir miktar demir, bakır, gümüş bulunmaktadır. Kolay işlenebilen özelliğe sahip olan altın soğuk iken de çekiçlenebilir. Dövme ve döküm teknikleri kullanılarak altına istenen şekil verilebilir.⁵⁵

Altın kullanılarak İslam maden sanatında leğen, ibrik, tas, maşrapa gibi kap kakaklar yapıldığı gibi küpe, kolye, yüzük gibi takılar da yapılmıştır. Altının iletkenliği iyidir ve kimyasal reaksiyona girmeme özelliği ile rengini kaybetmez. Ama alaşım maddelerine göre renk alabilir. Örneğin; gümüş katılarak yeşil altın, bakır ile karıştırılarak kırmızı altın, demir-gümüş ve bakır karıştırılarak kurşuni altın elde edilebilir.⁵⁶

2.1.2. Gümüş

Doğada hem cevher hem de doğal maden olarak bulunan gümüşün kendine has parlak ve gri rengi vardır. Saf gümüş yumuşak olması sebebiyle kolayca şekil alabilir. Fakat şekli çok çabuk bozulabilir. İçerisine az miktarda bakır karıştırılırsa sertlik kazanabilmektedir.⁵⁷

İlk gümüş tasfiyesinin Anadolu'da yapıldığı tahmin edilmektedir. İslam maden sanatında ustalar gümüşü saf olarak ve alaşım yaparak kullanmışlardır. Abbasi devrinde Fars, Horasan ve Kirman bölgelerinden gümüş cevherleri gelmiştir. 11. yy. 'dan sonra para basılması için gümüş eserlerin eritilmesi sebebi ile İslam dünyasında gümüş kıtlığı olmuştur.⁵⁸

⁵⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 7-8.

⁵⁵Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 9.

⁵⁶Hasan Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2008), 145.

⁵⁷Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 141.

⁵⁸Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 9.

2.1.3. Bakır

Dövme, haddeleme ve döküm yoluyla kolayca işlenip levha, tel ve çeşitli şekiller verilebilen, kalay, çinko vb. madenlerle karıştırılıp tunç, pirinç hâline getirilerek kapacak yapımında kullanılan madendir.⁵⁹ M.Ö. 5000’li yıllara uzanan bir tarihe sahip olan bakır doğada hem doğal hem de cevher olarak bulunmaktadır. Kızıl renge sahip olan bakırın simgesi “Cu”, yoğunluğu 8,9 ve ergime derecesi 1083 C’dir.⁶⁰

Son yıllarda yapılan arkeolojik kazı sonuçları bakır madeninin ilk olarak Anadolu’da kullanıldığı ve işlendiğini destekler niteliktedir. Anadolu’da Suberne, Çatalhöyük ve Çayönü kazılarında, M.Ö. 7000’e ait iğne, biz, kanca gibi aletler ve boncuk, yüzük gibi süs eşyalarının bulunmuştur. Bulunan alet ve eşyalar doğal-dövme bakırdan yapılmıştır. Bakır, altından ve gümüşten daha sert bir maden olması sebebiyle soğuk halde dövülürse sertleşir ve işlenemez hale gelir. Ancak ateşte ısıtılarak yumuşatılır ve kolay işlenir hale getirilebilir.⁶¹

Doğal bakırın az bulunmasına karşın, cevher bakır bol miktarda bulunmaktadır. Cevherinden ayrılan ilk maden de bakırdır. Bakır filizlerinin arıtılması ile birçok maden sanatı teknikleri ortaya çıkmıştır. Anadolu’da (M.Ö. 7000 VE 6000’nin il yarısı) yapılan arkeolojik kazılardan çıkan bakır örnekleri doğal bakırın yanı sıra arıtılmış bakırın da kullanıldığının kanıtıdır.⁶²

2.1.4. Tunç (bronz)

Koyu kızıl renkte olan bakır- kalay alaşımıdır.⁶³ Tunç; bakır, altın ve gümüşten daha dayanıklı bir madendir. En makbul olan tunç, içerisine %10 kalay karıştırılan alaşımdır. Bir çağa adını veren alaşım olan tuncun keşfi, maden sanatında da çeşitli tekniklerin gelişmesine olanak sağlamıştır.⁶⁴

Tunç ergitildiğinde bakır gibi kabarcıklanmamasından dolayı her dönemde yapılan eserlerde döküm tekniği tercih edilmiştir. Bu alaşım havadan sadece renginin kararması ile etkilenmektedir. İletkenliğinin çok iyi olması sebebiyle çan yapımında, döküm tekniğine uygun olması sebebiyle heykel yapımında kullanılmıştır. Anadolu’da en çok Selçuklular Dönemi’nde kullanılan tunç, Osmanlılar döneminde kalayın gelmesi ile kullanımı azalmıştır.⁶⁵

⁵⁹Kubbealtı Lügati, “Bakır” (Erişim 4 Nisan 2024).

⁶⁰Ülker Erginsoy, “Bakır”, *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, (İstanbul: Yem Yayınları, 1997), 1/182.

⁶¹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 11.

⁶²Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 137.

⁶³Güncel Türkçe Sözlük, “Tunç” (Erişim 5 Nisan 2024).

⁶⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 13.

⁶⁵Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 141.

2.1.5. Pirinç

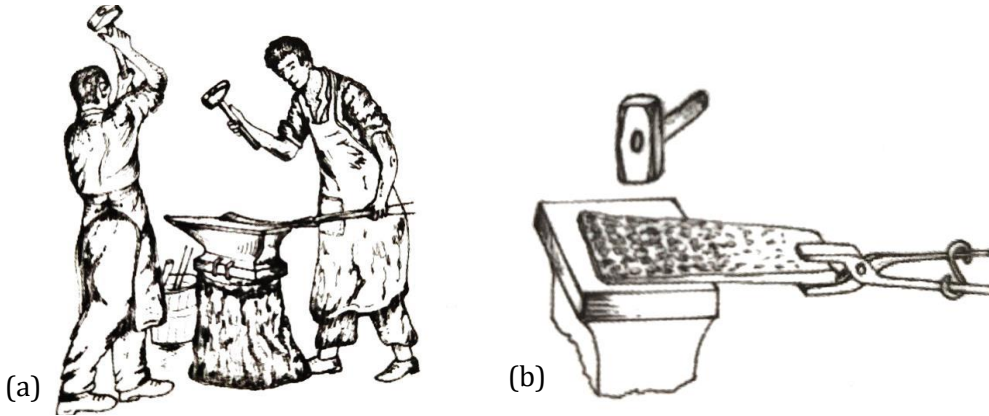
Bakır-çinko alaşımlarının genel adıdır.⁶⁶ Renginin sarı ve parlak olması sebebiyle altına en çok benzeyen alaşımdır. İçinde %20 oranında çinko bulunmaktadır. Pirincin içindeki çinko oranı %40'a kadar arttırılırsa rengi beyazlaşıp parlaklığını kaybedebilir. Tunç kadar sağlam ve sert maden olan pirinç alaşımı tavlansadan işlenemez. Pirinç, İslam maden sanatında 12. yy.'ın üçüncü çeyreğinden sonra yapılan eserlerde dövme tekniği kullanılmıştır.⁶⁷ Selçuklularda ve Osmanlılarda bazı günlük kullanım eşyaları pirinç malzemeden yapılmıştır. Leğen, tas, kazan, buhurdan, kandil, şamdan, fener gibi.⁶⁸

2.2. Yapım Teknikleri

İslam maden sanatında yapılan eserlerde dövme ve döküm teknikleri kullanılmış, tornada şekillendirme daha çok seri üretilere uygulanan teknik olmuştur.⁶⁹

2.2.1. Dövme tekniği

Dövme; madenin kızgın halde iken dövülerek biçimlendirilmesi anlamına gelmektedir.⁷⁰ En eski maden sanatı tekniğidir. Metalürjik keşiflere bağlı olarak gelişmiştir. Madeni ısıtarak yumuşatıp işlenebilir hale getirilmesinin keşfinden sonra bakırın da dövülerek işlenmesi (Şekil 2.1) mümkün olmuştur. Çökertme yoluyla içten çekiçlenerek ve yükseltme yoluyla dıştan çekiçlenerek yapılan iki çeşit dövme tekniği vardır. Yüksek ve derin olan vazo, ibrik gibi eşyalar içten çekiçlenerek, ağzı geniş ve derin olmayan tabak, sini gibi kaplar ise dıştan çekiçlenerek yapılmaktadır.⁷¹

Şekil 2.1. a) Döverek şekillendirme, b) Döverek (TULUK, 2008)

⁶⁶Metal Bilim İşlemleri Sözlüğü, "Pirinç" (Erişim 5 Nisan 2024).

⁶⁷Erginsoy, İslam Maden Sanatının Gelişmesi, 13, 14.

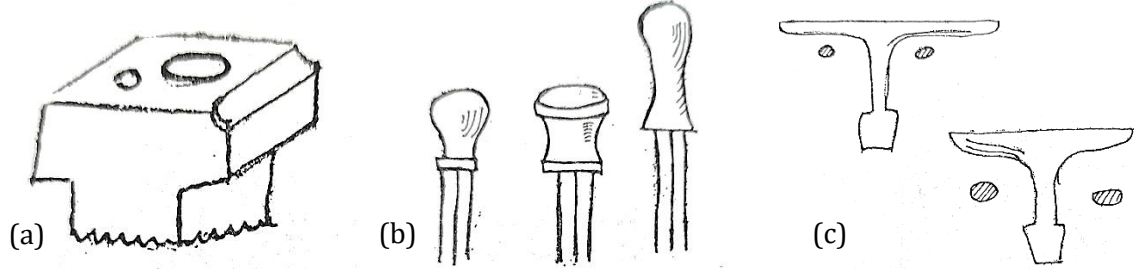
⁶⁸Veysel Esen, *Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları*, (Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 100-101.

⁶⁹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 18.

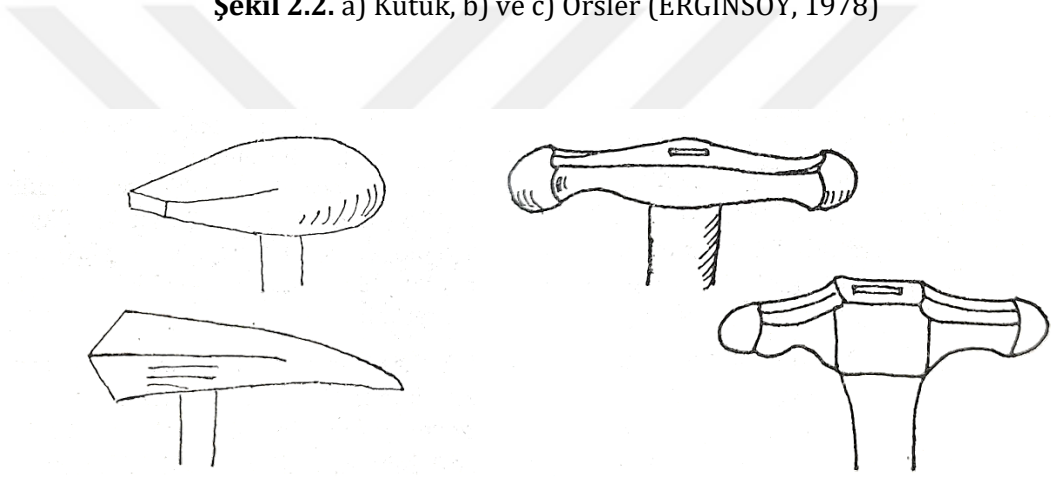
⁷⁰Doğan Hasol, "Dövme", *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*, (İstanbul: Yem Yayınları, 2021), 150.

⁷¹Erginsoy, "Maden Sanatı", 2/1140.

Dövme tekniği için gerekli malzemeler; sert ve sağlam kütük, kütüğe saplanacak çeşitli boy ve biçimlerde örsler (Şekil 2.2), madeni dövecek çeşitli boy ve şekillerde çekiçler (Şekil 2.3).⁷²

Şekil 2.2. a) Kütük, b) ve c) Örsler (ERGİNSOY, 1978)

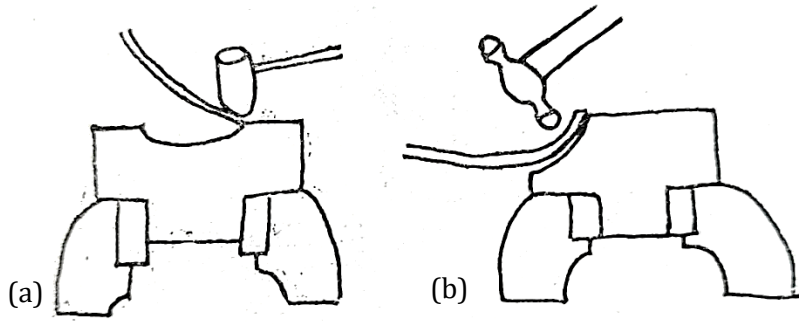

Şekil 2.3. Çekiçler (ERGİNSOY, 1978)

Çökertme Usulü: Çökertmede en kolay usul levhayı kütüğün üzerindeki çukurun içine koyarak ya da kütüğün kenarındaki oluk üzerinde yapılan çökertmedir (Şekil 2.4). Tabak, sini, tas, sahan gibi kaplar içten çekiçlenerek çökertme usulü ile yapılmaktadırlar. Levha çok çekiçlendikçe tas incelir ve derinleşir.⁷³

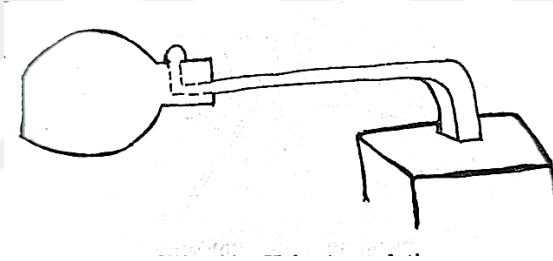
⁷²Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 18.

⁷³Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 22.

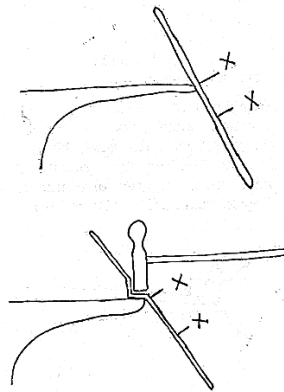

Şekil 2.4. a) Çukurda çökertme, b) Olukta çökertme (ERGİNSOY, 1978)

Yükseltme Usulü: Yüksek ve derin olan kaplar, dıştan çekiçlenerek yükseltme usulü (Şekil 2.6) ile yapılmaktadır. Örneğin; ibrik, şamdan gibi. Dar ağızlı bir eserin boyun kısmına bir bilezik yapılmak isteniyorsa bu işlem içten kabartma yöntemi ile uzun kollu, ucu topuz şeklinde özel bir alet (Şekil 2.5) kullanılarak ortaya çıkartılır.⁷⁴

Şekil 2.5. Yükseltme tekniğine kullanılan kabartma aleti (ERGİNSOY, 1978)

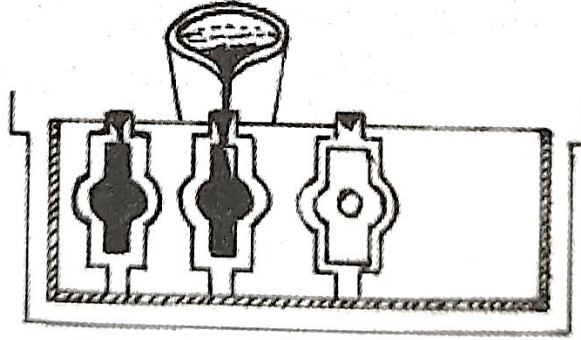

Şekil 2.6. Yükseltme usulü (ERGİNSOY, 1978)

⁷⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 24-25.

2.2.2. Döküm tekniği

Eritilen madenlerin kalıplara dökülerek dondurulması tekniğidir. Dövme tekniğine göre döküm tekniği ile yapılan eserler daha az zaman almaktadır. Çünkü dövme tekniğinde eserin her parçası ile tek tek uğraşılırken döküm tekniği (Şekil 2.7) ile birçok eser aynı anda dökülebilmektedir.⁷⁵ İslam maden sanatında buhurdan, şamdan, ayna, havan gibi eserler bu teknikle yapılmıştır.

Şekil 2.7. Döküm tekniği (TULUK, 1978)

İçi Dolu (Masif) Döküm: Döküm, taş ve kilden yapılan kalıplarla yapılır. Önce dökümü yapılacak olan eserin kalıbı hazırlanır. Sonra bu kalıbın içine maden dökülerek soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra kalıptan çıkarılır. Eğer döküm tek parça kalıp ile yapılmışsa kalıp kırılır. Birden çok parçalı kalıplar tekrar kullanılabilir. Bu tür kalıplarda parçaların birleşme yerlerinde izler olur.⁷⁶ İçi dolu döküm tekniğinde eserler hem ağır hem de çok maden harcandığı için masraflı olmaktadır. Bu sebeple büyük eserler yapılabildiği halde daha çok küçük eserlerin yapılması tercih edilmiştir.⁷⁷

İçi Boş Döküm: Bu usulde, kil kalıbın içine yine kilden hazırlanmış bir çekirdek yerleştirilir. Döküm, çekirdek ile dış kalıbın arasına yapılır.

2.2.3. Tornada çekme tekniği

“Ağaç veya metal eşyaya yuvarlak bir biçim vermek için kullanılan çarklı tezgâha”⁷⁸ torna denilmektedir. Torna tezgâhında (Şekil 2.8) özel olarak hazırlanmış kesici aletle metalden talaş kaldırma yöntemi ile yapılan şekillendirme tornalama (tornada çekme tekniği)’dir.⁷⁹ Çömlekçi çarkında, kendi eksenini etrafında dönme hareketi ile kilden eserler yapılabildiği gibi

⁷⁵Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 25.

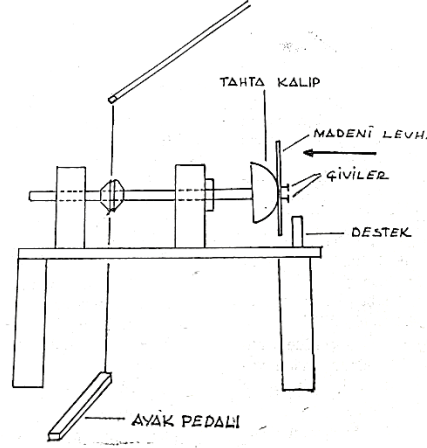
⁷⁶Göktaş Kaya – Özdemir Akyürek, *Safevî Aydınlatma Araçları Kandiller*, 30.

⁷⁷Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 25,26.

⁷⁸Güncel *Türkçe Sözlük*, “Torna” (Erişim 7 Nisan 2024).

⁷⁹Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 208.

aynı şekilde çalışan torna tezgâhında da yuvarlak madeni levhalar kullanılarak, yuvarlak gövdeli içi boş madenî eserler yapılabilir.⁸⁰

Şekil 2.8. Ayak ile çalışan torna tezgâhı (ERGİNSOY, 1978, s. 28)

2.3. Birleştirme Teknikleri

2.3.1. Kaynak

Kaynak, “iki metal veya yapay parçayı ısıl yolla birleştirme yöntemi”⁸¹ olarak tanımlanmaktadır. Üç çeşit kaynak şekli vardır: Sıcak basınç ile, soğuk basınç ile ve füzyon kaynak. Soğuk basınç ile kaynak ince altın levhalara, füzyon kaynak ve sıcak basınç ile kaynak ise yalnızca demir ve çelik madenine uygulanabilmektedir. Diğer madenlerden yapılan eserlerin birleştirilmesinde lehim veya perçin kullanılmıştır.⁸²

2.3.2. Lehim

Lehim, “erime noktaları düşük metalleri tutturma işlemlerinde kullanılan kalay-kurşun alaşımlarının genel adı”⁸³ olarak tanımlanmaktadır. Yumuşak ve katı lehim olmak üzere iki çeşit lehim vardır. Kurşun kalay karışımı yumuşak lehimdir. Erime noktası düşüktür. Kalay levhaların ve kurşun boruların birleştirilmesinde kullanılmaktadır. Altın, gümüş, tunç, pirinç madenlerinden yapılan lehimler katı lehimlerdir ve çok sağlam olurlar. Bu lehimle birleştirilen eserler kolaylıkla tavlansın çekilebilirler. İslam maden sanatında eserlerin kulp, ayak, emzik gibi kısımları lehim ile birleştirilmişlerdir.⁸⁴

⁸⁰Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 27.

⁸¹Güncel Türkçe Sözlük, “Kaynak” (Erişim 8 Nisan 2024).

⁸²Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 30-31.

⁸³Metalbilim İşlem Terimleri Sözlüğü, “Lehim” (Erişim 8 Nisan 2024).

⁸⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 29.

2.3.3. Perçin

Perçin, “İki ya da daha çok maden levhayı birbirine bağlamak için kullanılan bir çeşit sabit bağlayıcı”⁸⁵ anlamındadır. Perçin yapılırken önce delikler açılır daha sonra parçalar perçin çivileri ile birbirine birleştirilirler. İslam maden sanatında perçin, kazan ve bakraç gibi kulplu eserlerin kulplarının gövdeye takılmasında kullanılmıştır.⁸⁶

2.3.4. Geçme

Geçme, “Çakılmış, yapıştırılmış ya da lehimlenmiş olmayıp gerektiğinde sökülebilecek şekilde parçaları birbirine takılıp kenetlenmiş olan”⁸⁷ demektir. Madeni eserlerde geçme iki çeşittir. Düz geçmede yiv bulunmaz. Kılavuz geçmede ise, bir parça vidaya benzer olur. Diğer parçada da yivler bulunur. İki parça birbirine çevrilerek birleştirilir.⁸⁸

2.4. Süsleme Teknikleri

2.4.1. Çalma ve kazıma

Maden sanatında altın, gümüş, bakır, tunç ve pirinç eserlerin üzerine derin çizgilerle süsleme yapılırken iki ayrı usul uygulanmaktadır. İlki olan çalma usulünde ucu küt çalma kalemi ve çekiç, diğer usul kazıma ise ucu keskin kalemler, çekiç ve keski (burin) kullanılmaktadır.⁸⁹ Çalma “kalemle oyularak işlenmiş”⁹⁰ anlamında olup madeni eserlerde, ucu küt çelik kalemlere hafif bir çekiçle vurularak süsleme yapılmasıdır. Ucu küt kalemlerin ucu madeni kesmemesi için yuvarlatılmıştır. Bu kalemlerle istenilen şekilde kavisli veya düz çizgiler elde edilebilmektedir.⁹¹ Kazıma, metali yüzeyden kesici aletlerle talaş kaldırarak süsleme demektir. Eserlerde kazıma tekniği kalın kesitli malzemelerle uygulanmaktadır.⁹² Çalma usulünde eserin yüzeyinde açılan yivlerin içindeki maden kenara itilirken, kazıma usulünde ise kesilerek dışarı çıkarılmaktadır.⁹³

Madeni eserlerde çalma ve kazıma tekniği Tunç Çağı’nın başlarından itibaren kullanılmıştır. Çalma tekniği M.Ö. 4000 sonunda kullanılırken kazıma tekniği M.Ö. 1000 yılları içinde çelik aletlerin kullanılmasına geçilmesinden sonra uygulanmaya başlanmıştır.⁹⁴ Selçuklu ve

⁸⁵Hasol, “Perçin”, 364.

⁸⁶Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 29.

⁸⁷Güncel *Türkçe Sözlük*, “Geçme” (Erişim 8 Nisan 2024).

⁸⁸Esen, *Tokat Şehir Müzesi’nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları*, 107.

⁸⁹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 32.

⁹⁰Hasol, “Çalma” 112.

⁹¹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 32.

⁹²Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 235.

⁹³Erginsoy, “Maden Sanatı”, 2/1140.

⁹⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 33.

Osmanlı maden sanatında vazo, şamdan, gülabdan, leğen, ibrik gibi eserlerin süslemesi çalma ve kazıma teknikleri ile yapılmışlardır.⁹⁵

2.4.2. Kabartma

Kabartma; “taş, metal, kil, ahşap ya da alçı yüzeyi üzerinde bazı kesimleri oyuk bazı kesimleri ise kabartılı bırakarak betiler oluşturma yöntemiyle yapılmış eser ya da eser parçası” anlamına gelmektedir.⁹⁶ Çekiç ve kabartma aletleri kullanılarak madeni eserlerin üzerine kabartma süslemeler repousse (çarpma, çakma) tekniği ile yapılmaktadır. Kabartmalar içten veya dıştan ya da hem içten hem dıştan çekiçlenerek elde edilebilmektedir. Tabak, tepsi gibi sığ eserlerin kabartılarak süslenmesinde dıştan çekiçleme usulü kullanılmaktadır. Madenî eserlerin yüzeyine yüksek kabartma uygulanmak isteniyorsa bu içten çekiçlenerek uygulanmaktadır. Bir başka yöntem de madeni eserlerin üzerine kabartmalar döküm tekniği kullanılarak yapılabilir.⁹⁷

2.4.3. Kalıpla kabartma (stampa basma)

Madenî eserlerde kabartma ile süsleme yapılırken desen tekrarı varsa kalıp ile kabartma yöntemi seçilmektedir. Kalın bir tunç ya da çelik çubuğun ucuna desenin tersi oyulur veya dökümle elde edilir. Daha sonra bu uç madenin istenilen yerine koyulup çekiçle vurulur ve istenilen desen kabartma olarak ortaya çıkar. Vazoların ve tasların ağız kenarlarındaki friz şeklindeki kabartmalar bu teknikle yapılmaktadır.⁹⁸

2.4.4. Delik işi

Kesici ve delici aletlerle madeni eserlerin üzerine delikli süsleme yapma tekniğidir. Bu teknikle süsleme yapılırken bazen desenin zemin kısmı kesilerek çıkartılır. Bazen de zemin bırakılıp desenler kesilip çıkartılır. Daha sonra da kesilen yerlerin pürüzleri törpülenir. Delik işi Eski Çağ’dan beri kullanılan bir tekniktir. Tunç Çağı’ndaki eserlerdeki delik işi süsleme dökümle elde edilmiştir.⁹⁹

İslam maden sanatında delik işi tekniği kullanılmıştır. Özellikle Selçuklu Devri’nde gelişme göstermiş; buhurdan, kandil, mangal gibi eserlerde bu teknik çokça kullanılmıştır.¹⁰⁰

2.4.5. Telkâri

Telkâri, “ince gümüş ya da altın tellerden meydana getirilen metal işi ve bu yapım tekniğinin adı” olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹ Bu teknik ince lehim işçiliği gerektirir. Süs eşyaları

⁹⁵Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 235.

⁹⁶Sözen-Tanyeli, “Kabartma”, 152.

⁹⁷Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 36.

⁹⁸Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 37.

⁹⁹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 37.

¹⁰⁰Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 247.

¹⁰¹Hasol, “Telkâri”, 460.

yapımında bu teknik kullanılmaktadır.¹⁰² Arkeolojik kazılardan çıkan eserler, bu tekniğin M.Ö. 3000'den sonra Mezopotamya ve Mısır'da, M.Ö. 2500'den sonra da Anadolu'da kullanıldığını bizlere söylemektedir.¹⁰³

2.4.6. Kakma

Kakma, "Tahta, taş ya da maden plakları oyup, oyulan yerlere sedef, altın, gümüş, fildişi, ağaç ya da maden gereç parçalarını yerleştirerek yapılan süsleme"¹⁰⁴ olarak tanımlanmaktadır. Madene maden kakarak süsleme tekniği kazılarda çıkan eserlerden anlaşıldığına göre Mezopotamya ve Anadolu'da kullanılan bit teknik olmuştur. Mezopotamya'da kral mezarlarında bulunan mızrak uçları ve baltalarda, Anadolu'da Alacahöyük kazılarında çıkan geyik ve boğa biçimde tunç eserlerde kakma tekniğinde yapılmış süslemeler görülmüştür.¹⁰⁵

2.4.7. Savatlama

Savat, "Gümüş üstüne çelik kalemle bir desen oyulduktan sonra oyuk yerlere kurşun doldurulması ile yapılan süsleme"¹⁰⁶ olarak tanımlanmaktadır. Madenî eserlerin üzerine açılan yivlere ve yuvalara kükürt ve maden karışımı olan siyah renkteki savat doldurularak süsleme yapılmaktadır. Bu teknik daha çok gümüş eserlerde uygulanmaktadır. Savat, belirli oranda kükürt ile kurşun ve bakır; kükürt ile gümüş ve bakır madenlerinin karışımı ile hazırlanmaktadır.¹⁰⁷ Eser üzerine açılmış yivlere sürülen savat, ısıtılarak boşlukların dolması sağlanır. Tekrar soğumaya bırakılır. Soğuduktan sonra cilalanır.¹⁰⁸

2.4.8. Değerli taş, renkli cam ve mine ile süsleme

Bu tür süslemede eserin yüzeyi çökertilerek ya da oyularak açılan yuvalara ya da eserin zeminine tel lehimleyerek oluşturulan hücrelerin içine değerli taş, renkli cam ya da mine dolgu doldurulmaktadır.¹⁰⁹

Mine "maden eşya üzerine kaplanan, genellikle silis, potasyum oksit, sodyum oksit karışımından oluşan, saydam, yarı saydam ya da saydam olmayan camsı tabaka"¹¹⁰ olarak tanımlanmaktadır. Altın, gümüş ve saf bakır mine yapmak için en uygun madenlerdir. Minenin renk tonu usu derecesi ve süreye göre değişmektedir.¹¹¹

¹⁰²Erginsoy, "Maden Sanatı", 2/1140.

¹⁰³Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 38.

¹⁰⁴Güzel Sanat Terimleri Sözlüğü, "Kakma" (Erişim 8 Nisan 2024).

¹⁰⁵Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 39.

¹⁰⁶Güncel Türkçe Sözlük, "Savat" (Erişim 8 Nisan 2024).

¹⁰⁷Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 43.

¹⁰⁸Tuluk, *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*, 254.

¹⁰⁹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 43-44.

¹¹⁰Hasol, "Mine", 326.

¹¹¹Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 44.

Murassa, “değerli taşlarla bezenmiş, cevherlerle süslenmiş”¹¹² anlamına gelmektedir. Metal eşyanın yüzeyinde oyularak ya da çökertilerek açılıp lehimlenen tel ile yapılan yuvalara elmas, zümrüt gibi değerli taş koyularak yapılan süslemenin ismidir. Osmanlı Maden sanatında altın üstüne murassalı örnekler mevcuttur.¹¹³

2.4.9. Kaplama ve yaldız

Bakır, tunç, gümüş eserler mekanik usul ve kimyasal usul kullanılarak altın ile kaplanabilir. Mekanik usulde eserin üzerine ince altın levhalar çekiçlenerek veya yapıştırıcı ile yapıştırılarak kaplanabilir. Bu usul M.Ö. 3000’den itibaren kullanılan bir usuldür. Kimyasal usulde ise, eserin cıva-altın alaşımı ile ısı kullanılarak kaplanmasıdır. Bu tür kaplamaya “yaldız” denmektedir.¹¹⁴

Bakırın altınla yaldızlanmasına Osmanlı Dönemi’nde “tombak” denmekteydi.¹¹⁵ Selçuklularda ve Osmanlılarda tombaklanmış eserlere rastlanmak mümkündür. Hamam taşı, fincan zarfları, nargile, lenger, tepsi gibi eserler bakırdan yapıp sonra tombaklanmış eserlere örnek olarak verilebilir.¹¹⁶

¹¹²Güncel Türkçe Sözlük “Murassa” (Erişim 8 Nisan 2024).

¹¹³Erginsoy, “Murassa”, 2/1309.

¹¹⁴Erginsoy, *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*, 47-48.

¹¹⁵Erginsoy, “Maden Sanatı”, 2/1140.

¹¹⁶Zeki Kuşoğlu, “Unutulmuş Bir Sanat: Tombak”, *İlgi Dergisi*, 44 (1986), 24.

3. BÖLÜM

ÇORUM MÜZESİ'NDEKİ MADENÎ ŞAMDANLAR KATALOGU

Çorum Müzesi'nde madenî şamdan olarak envanterde kayıtlı 38 adet eser bulunmaktadır. Bu eserlerden 3 tanesi müzenin etnografya bölümünde sergilenirken, 35 tanesi müzenin depo bölümünde muhafaza edilmektedir. Şamdanların müzeye geliş biçimi satın alma, bağış ve müsadere¹¹⁷ olmak üzere üç yoldandır.

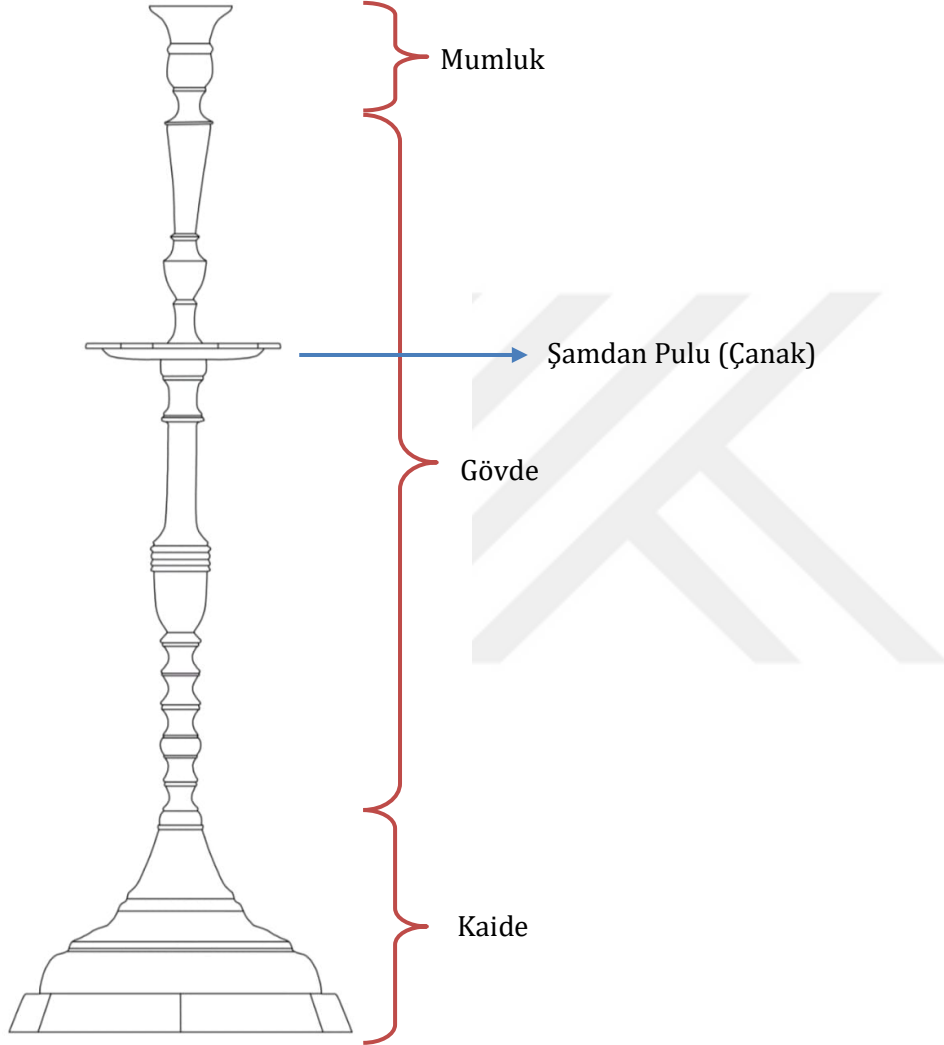
Bu çalışmada katalog oluşturulurken Çorum Müzesi'nde bulunan madeni şamdanlar dört grupta ele alınıp incelenmiştir. Gruplama yapılmasının sebebi eserlerin belirli bir düzen içerisinde anlatılabilmesi içindir. Şamdanların kullanım yerleri ve amaçları (tekke şamdanı, mihrap şamdanı, masa şamdanı vb. gibi) tam olarak bilinemediği için bu şekilde bir gruplandırmaya gidilmemiştir. Ayrıca yapım malzemelerine göre gruplandırma yapabilmemizde uygun olmayacaktır. Çünkü müzede bulunan eserlerde yapım malzemesi olarak maden kullanılmıştır. Şamdanlardan bir tanesi bronz malzemeden yapılmış, diğerleri pirinç malzemeden yapılmıştır. Gruplandırma yapılacak malzeme çeşitliliği bulunmamaktadır. Katalogda gruplandırma yapılırken şamdanların bölümlerinin işlevsel özelliklerine bakılarak bir gruplandırma yapılmaya gidilmiştir. Müzedeki madenî şamdanlara baktığımızda kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulu bölümlerinin olduğu görülüyor. Kaide; şamdanın yer ile temas eden ve gövdenin bağlı olduğu onu taşıyan bir bölümüdür. Gövde; kaide ile mumluk arasında kalan ana kısımdır. Mumluk; şamdanda mumun koyulacağı yuvası ve en üstte bulunan bölümüdür. Şamdan pulu ise, yanan mumun yere damlamaması için şamdana takılan çanak şeklinde bir bölümüdür. Şekli sebebiyle şamdan çanağı da denilmektedir. Şamdan pulu mumluğun hemen alt kısmına takılabildiği gibi gövdenin ortasına veya kaide ile gövdenin birleşme yerine de takılabilmektedir. Şamdanda bulunan bölümlerin işlevsel özelliklerine göre Çorum Müzesi'ndeki şamdanları 4 gruba ayırdık. Birinci grupta 4 bölümlü şamdanlar, ikinci grupta 3 bölümlü şamdanları, üçüncü grupta 2 bölümlü şamdanlar ve dördüncü grupta diğer gruplara girmeyen eksik parçalı eserler yer almaktadır. Her grubun özellikleri o başlık altında anlatılmıştır.

Katalogda eserler anlatılırken her eser için ayrı tablo oluşturulmuştur. Tabloda ilk olarak eser hakkında genel bilgiler verilip eserlerin ayrıntılı ölçümleri yazılmıştır. Her eserin genel görünüm fotoğrafı, genel görünüm çizimi ve eserin bölümlerini ve üzerindeki süsleme özelliklerini gösteren ayrıntılı fotoğrafları da eklenmiştir. Eserlerin kesit çizimleri her eser için çizilmemiş, 4 grupta incelenen şamdanların her grup için örnek birer kesit çizimi yapılmıştır.

¹¹⁷Müsadere: “Zor alım; bir kimsenin taşınır veya taşınmaz bir malının, kendi isteği olmaksızın devlet tarafından elinden alınması” bkz. Hukuk Sözlüğü, (Erişim 05 Mayıs 2024).

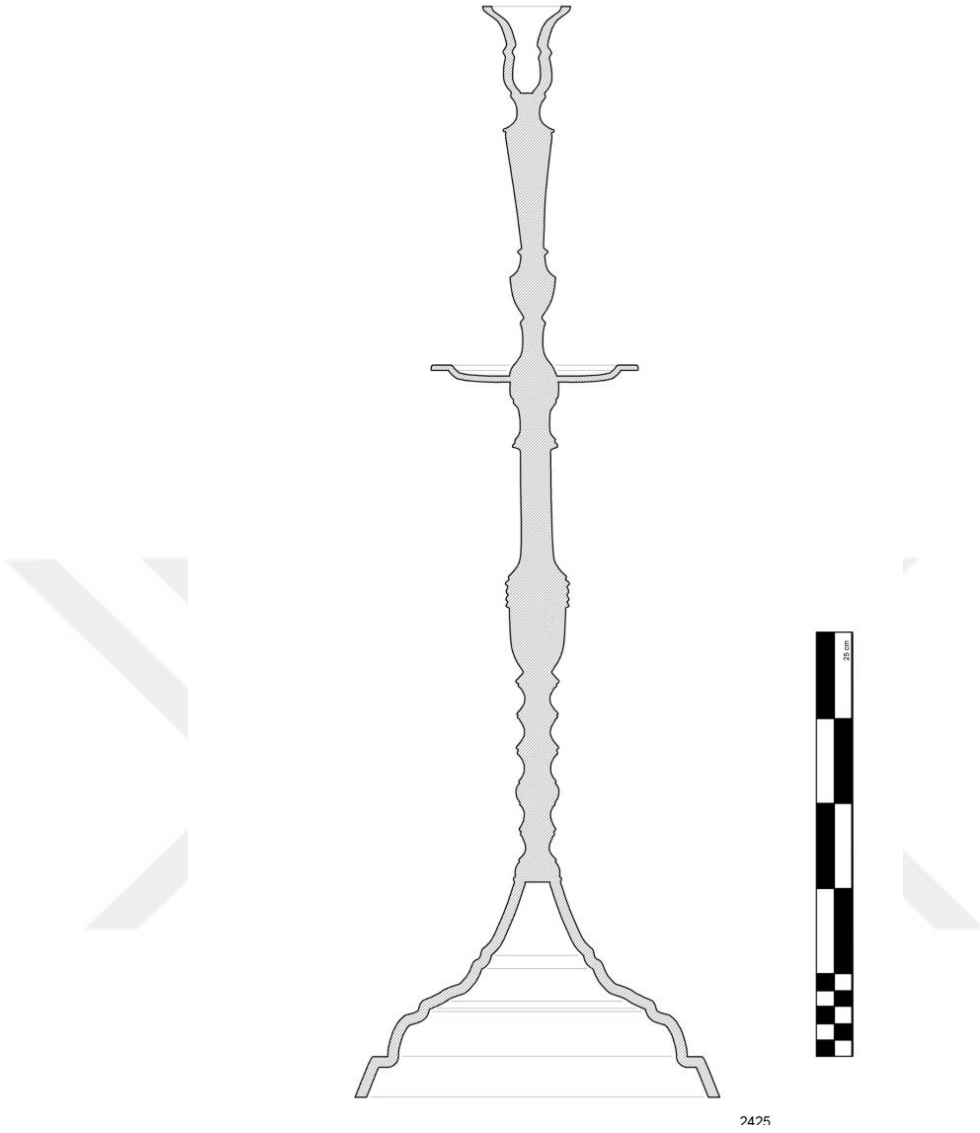
3.1. Dört Bölümlü Şamdanlar (Kaide – Gövde – Mumluk – Şamdan Pulu)

Bu grupta bulunan eserler; kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulu (çanak) olmak üzere dört bölümden (Şekil 3.1) oluşmaktadır. Müzede bulunan şamdanlardan 2 tanesi bu grupta yer almaktadır. Dört bölümlü şamdanlara baktığımızda; her ikisinde de şamdan pulunun gövdenin ortasında yer aldığını görürüz.

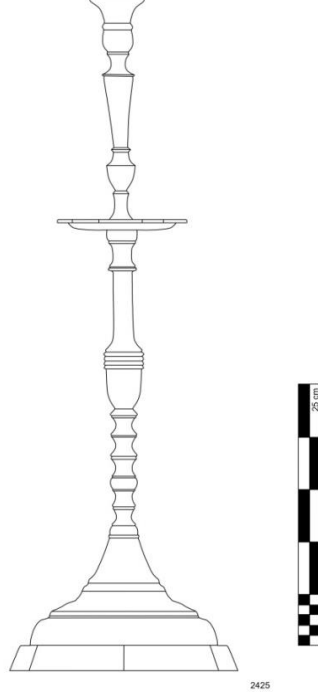
Şekil 3.1. Dört Bölümlü Şamdana Örnek (katalog no:1'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

Şekil 3.2'deki dört bölümlü şamdan kesitine baktığımızda şamdanın kaidesinin içinin boş döküm tekniği, gövde bölümünün içinin dolu döküm tekniği ve mumluk bölümünün içinin boş döküm tekniği ile yapıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 3.2. Dört bölümlü şamdan kesitine örnek (katalog no:1'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

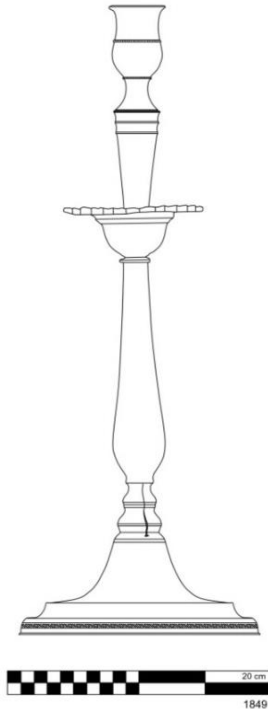
Tablo 3.1. Katalog no.1 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENÎ ŞAMDANLAR		Katalog No:	1
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2425		Eserin Yüksekliği: 64 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Genişliği: -	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 5 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiş olup kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulu olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaide tabanı altıgen olup yivli şekillerle yukarı doğru daralan bir düzende daire şeklinde bir altlıktan yükselir. Gövdede şamdan puluna kadar dışa dönük kabartmalar yer almaktadır. Şamdan pulu dışa dönük ve kenarı dilimlidir. Gövde şamdan pulundan sonra genişleyip daralarak iki kademeli olarak devam etmektedir. Mumluğun alt kısmı yukarı doğru daralarak devam edip ağız kısmı dışa doğru açılmaktadır. Ortasında şişkin bir bilezik vardır.			
 			

Tablo 3.2. Katalog no.1 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 1
	
Mumluk	Kaide
	
Şamdan pulu (çanak)	Gövde

Tablo 3.3. Katalog no.2 şamdan genel bilgiler

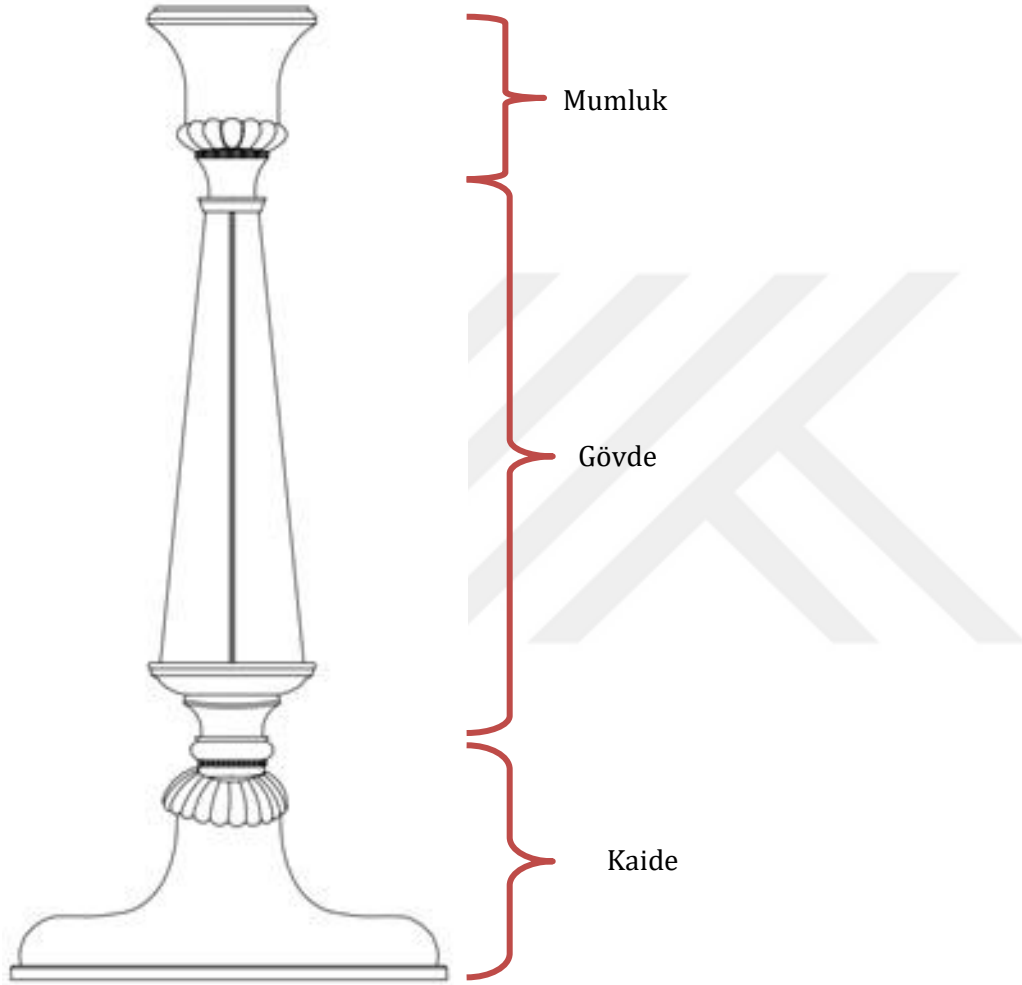
ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	2
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: Kaidede çatlak vardı	
Envanter Numarası: 1849		Eserin Yüksekliği: 52 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 19.5 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4.4 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden üretilmiş olup yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Eserde süsleme olarak kabartma ve kazıma teknikleri uygulanmıştır. Şamdan yayvan kenarlı kaide üzerinde bombeli silindirik gövde ile mumluk ve mumluk pulundan oluşmaktadır. Aşağıdan yukarıya doğru üzerinde kademeli iki silme bulunan kaide ince boyun ile sonlanmaktadır. Gövde iki şişkin bilezikten sonra bombeli şekilde başlayıp yukarı doğru daralan silindirik şekildedir. Gövde ile mumluk kısmının birleştiği yerde mumun kaideye damlamaması için mumluk pulu bulunmaktadır. Mumluk aşağıdan yukarıya doğru genişleyerek devam eden silindirik şekilde olup üzerinde kazıma tekniğinde ince bilezikler bulunmaktadır. Mumluk lale şeklinde sonlanmaktadır.			
 			

Tablo 3.4. Katalog no.2 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	2
			
Mumluk			
			
Şamdan pulu (çanak)	Gövde		

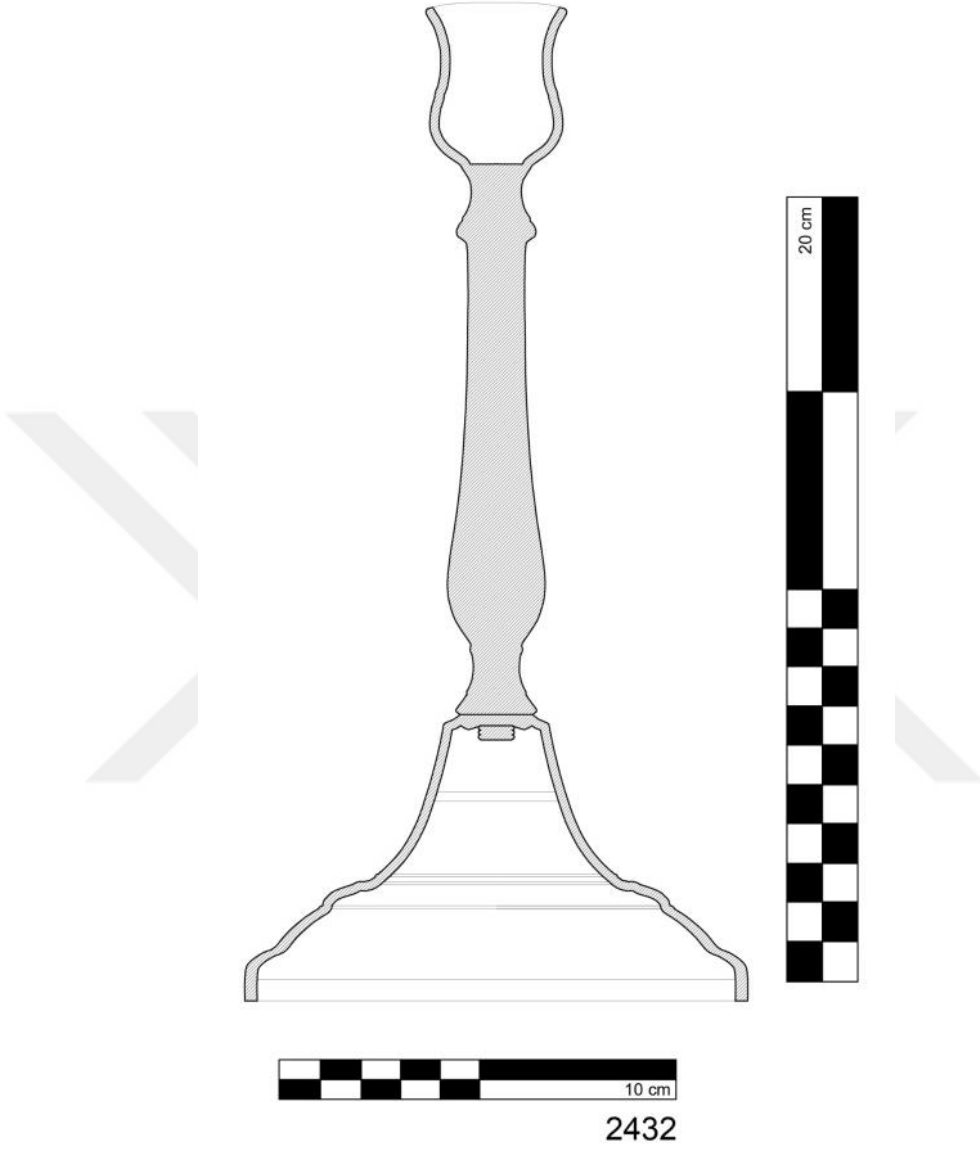
3.2. Üç Bölümlü Şamdanlar (Kaide - Gövde - Mumluk)

Bu grupta incelenen eserler; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır. 22 eser bu grupta yer almaktadır. Müzede bulunan madeni şamdanların büyük bir kısmı bu tür eserlerden meydana gelmektedir.

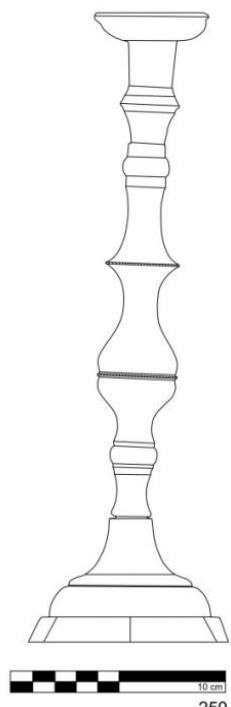
Şekil 3.3. Üç Bölümlü Şamdana Örnek (katalog no:7'deki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

Şekil 3.4'deki üç bölümlü şamdan kesitine baktığımızda kaide bölümünün içi boş döküm tekniği, gövde bölümünün içi dolu döküm tekniği ve mumluk bölümünün ise içi boş döküm tekniği ile yapıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 3.4. Üç bölümlü şamdan kesitine örnek (Katalog no:23'teki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

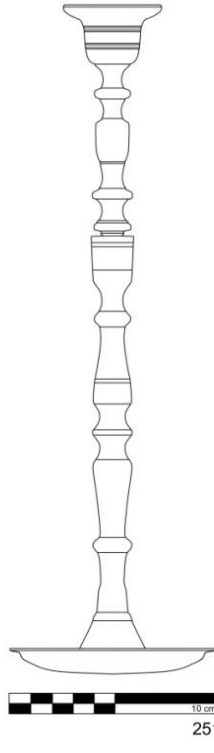
Tablo 3.5. Katalog no.3 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	3
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 250		Eserin Yüksekliği: 32.4 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 05.05.1969		Kaide Çapı: 11 - 9.8 cm	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 6.1 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşan eser döküm tekniğinde yapılmıştır. Kaide altıgen tabanlı olup yukarı doğru daralarak kademeli şekilde devam edip sade boyun ile sonlanmaktadır. Boyundan sonra silindirik başlayan gövde iki ince bilezik ve bir şişkin bilezikten sonra kabartma olarak devam etmektedir. Gövdenin kabartma kısmının üzerinde dikine küçük çizgiler şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler vardır. Gövde dış bükey bilezik ve şişkin bilezik ile sonlanmaktadır. Mumluk silindirik gövdelidir. Mumluğun alt kısmında dış bükey kabartma ve çizgiler halinde kazıma tekniğinde süslemeler yer alır. Ağız kenarları dışa doğru geniş tabak biçimlidir.			
 			

Tablo 3.6. Katalog no.3 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	3
			
Mumluk	Kaide		
			
Gövde			

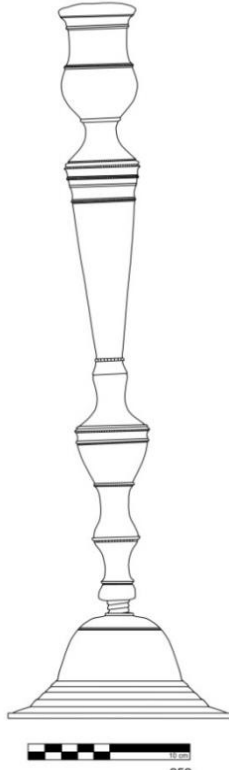
Tablo 3.7. Katalog no.4 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	4
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 251		Eserin Yüksekliği: 34.9 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 05.05.1969		Kaide Çapı: 10.5 cm	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 5 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Bağış		Yapım Tekniği: Döküm, dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Eser pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiş olup kaide gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Şamdanın kaidesi çanak şeklindedir. Gövde silindirik başlayıp kademeli olarak devam eden şişkin ve dış bükey bilezikler ile hareketlendirilmiştir. Gövde iki parçadır. Mumluk kısmında da şişkin bilezikler ve kazıma tekniğinde çizgiler şeklinde süslemeler bulunmaktadır. Mumluğun ağız kenarları dışa doğru hafif kıvrımlı biçimdedir.			
			

Tablo 3.8. Katalog no.4 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	4
		
Mumluk	Kaide	
		
	Gövde	

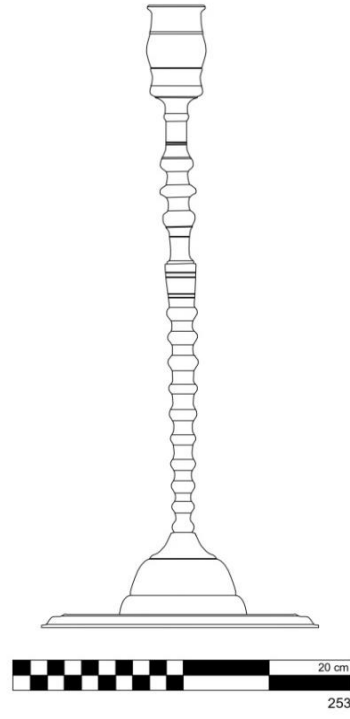
Tablo 3.9. Katalog no.5 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENÎ ŞAMDANLAR		Katalog No:	5
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 252		Eserin Yüksekliği: 47.7 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 05.05.1969		Kaide Çapı: 15.5 cm	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 5 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Kaideli şamdan, pirinç malzemeden üretilmiş olup kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Üzerinde dışa çıkıntılı kabartma tekniğinde ve ince çizgiler halinde kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Şamdanın bölümleri kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide yuvarlak şekilde olup kademeli olarak yükselerek çan şeklini almıştır. Üzerinde çiçek şeklinde altı tane damga bulunmaktadır. Gövde dar başlayıp genişleyerek kademeli olarak devam eder. Gövde üzerinde şişkin bilezikler ve kazıma tekniğinde çizgi şeklinde süslemeler yer alır. Eserin mumluk kısmı lale şeklindedir.			
 			

Tablo 3.10. Katalog no.5 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	5
			
Mumluk	Kaide		
			
	Kaide üzerindeki damga		
			
Gövde süsleme ayrıntı	Gövde		

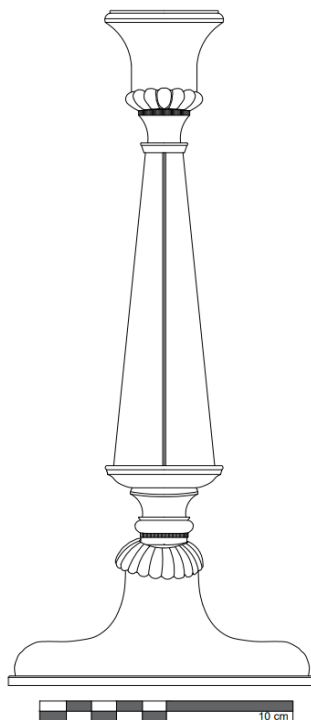
Tablo 3.11. Katalog no.6 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	6
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 253		Eserin Yüksekliği: 40.9 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 05.05.1969		Kaide Çapı: 19.9 cm	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 3.6 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan, pirinç malzemeden üretilmiş olup yapımında dövme ve döküm tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Şamdanın kaidesi yuvarlak çanak şeklinde başlayıp daha sonra kademeli olarak yükselerek ince boyun bölümü ile sonlanmaktadır. Kaidenin tabanında dövme tekniği uygulanmıştır. Gövde kısmında on adet şişkin bilezikten sonra dört ince bilezik kazıma tekniğinde uygulanmıştır. Mumluğun alt kısmında dört adet şişkin bilezik olup, kendisi lale çanağı şeklindedir.			
 			

Tablo 3.12. Katalog no.6 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	6
 Mumluk Gövde Kaide		

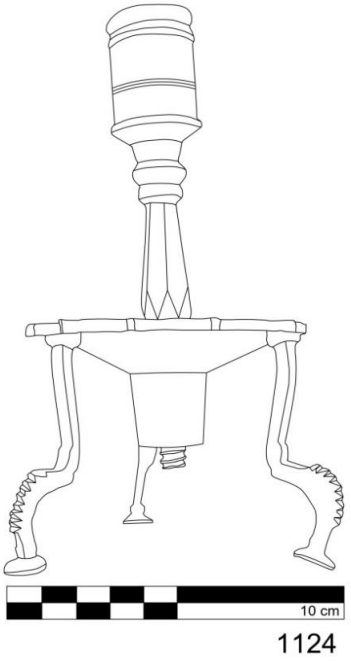
Tablo 3.13. Katalog no.7 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENÎ ŞAMDANLAR		Katalog No:	7
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1007		Eserin Yüksekliği: 28.5 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 19.11.1974		Kaide Çapı: 12.6 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 5.3 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19. - 20. yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden üretilmiştir. Yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olarak üç bölümden oluşup kaidesi boyun kısmında daralan ters çanak şeklindedir. Şamdanın bölümleri kılavuz geçme ile birleştirilmiştir. Kaidenin boyun kısmı ile gövdenin başladığı yerde istiridye şeklinde kabartmalı süslemeler bulunmaktadır. Eserin gövde kısmı şişkin bilezik ile başlayıp dörtgen pirizma şeklinin yukarıya doğru daralması ile devam etmektedir. Mumluk kısmı lale çanağı şeklinde olup alt kısmında kabartmalı dilimli süslemeler yer almaktadır.			
			
			

Tablo 3.14. Katalog no.7 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	7
		
Mumluk	Kaide	
		
Gövde		

Tablo 3.15. Katalog no.8 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	8
Eserin Adı: Ayaklı Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Teşhir)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1124		Eserin Yüksekliği: 18.9 cm	
Müze Geliş Tarihi: 30.06.1975		Kaide Çapı: 12.6 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Perçin	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Ayaklı şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser; ayaklı kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Şamdanda birleştirme olarak perçin ve kılavuz geçme teknikleri uygulanmıştır. Şamdanın kaidesi üç ayaklı olup ayaklar perçin ile birleştirilmiştir. Ayakların kıvrımlı olan alt kısmına kazıma tekniği ile kesici bir alatle dişli süslemeler yapılmıştır. Kaidenin üst kısmı ters konik şekilde olup kenar kısımları yana doğru açılmıştır. Kenarlarında sivri ve yarım daire şekillerinde tekrarlayan dişli süslemeler bulunmaktadır. Gövde ile birleşik olan mumluk kısmı kaideye kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Gövde beşgen olarak başlayıp yukarıya doğru incelerek devam etmektedir. Mumluğun alt kısmında iki kabartma süsleme vardır. Silindirik olan mum yuvasının üzerinde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler ve kabartmalar yer almaktadır.			
			

Tablo 3.16. Katalog no.8 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	7
 Gövdeye birleşik mumluk Ayaklı kaide Kaide alttan görünüş		

Tablo 3.17. Katalog no.9 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR

Katalog No:

9

Eserin Adı: Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: Mumlukta kırık var
Envanter Numarası: 1605	Eserin Yüksekliği: 32.7 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.02.1978	Kaide Çapı: 13.2 cm
Müze Geliş Yeri: Çorum	Mumluk Çapı: 2.3 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm ve dövme
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Kabartma

AYRINTILI TANIM

Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Mumluk, gövde ve kaide olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Şamdanın kaidesi yayvan kenarlı olup aşağıdan yukarıya doğru kademeli olarak daralmaktadır. Boyundan sonra silindirik başlayan gövdede dış bükey kabartmalar bulunmaktadır. Gövdede üç adet çanak görünümünde geçiş yerleri vardır. Şamdanda bulunan altı boğum gövdenin görünümüne çeşitlilik katmıştır. Mumluk kısmında bir adet şişkin bilezik ile dış bükey kabartma olup mumluk düz olarak sonlanmaktadır.

Çorum Müzesi 1605

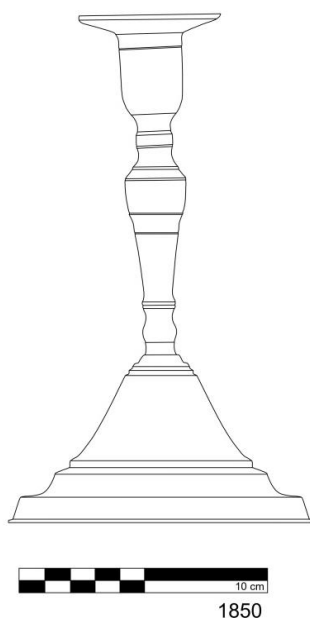
10 cm

1605

Tablo 3.18. Katalog no.9 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 9
 Mumluk Kaide Gövde	

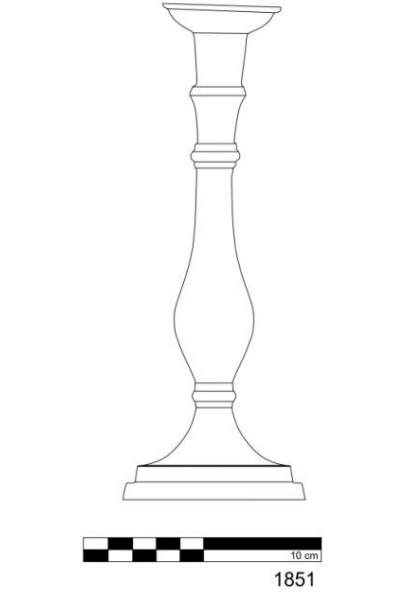
Tablo 3.19. Katalog no.10 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	10
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1850		Eserin Yüksekliği: 22.4 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 13 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 5.9 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Eser pirinç malzemeden, döküm tekniğinde üretilmiştir. Yuvarlak tabanlı kaide aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak daralarak çan şeklini almıştır. Kaidenin yükselen ilk ve ikinci kademesinin etrafında kazıma tekniğinde zencerek şeklinde süsleme yer alır. Mumluğun bitişik olduğu gövde iki şişkin bilezikle başlayıp mumluk altına kadar genişleyerek devam eder. Mumluğun ağız kısmı çanak şeklindedir ve üzerinde kazıma tekniğinde yapılmış çizgi süslemeler vardır.			
			
			

Tablo 3.20. Katalog no.10 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 10
 Mumluk Kaide Gövde	

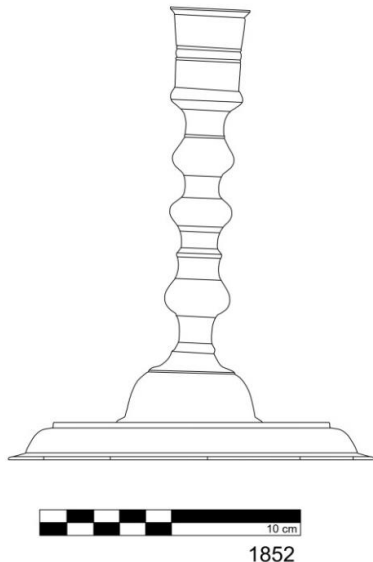
Tablo 3.21. Katalog no.11 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	11
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1851		Eserin Yüksekliği: 21.8 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Genişliği: 8.2 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 5.1 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamadan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Üzerinde kazıma ve kabartma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Kare tabanlı kaide kademeli olarak yükselerek ince bir boyun ile sonlanmaktadır. Gövde alt kısımdan bombeli başlayıp yukarı doğru incelerek armudî şekil almıştır. Gövdenin üst kısmında üç adet şişkin bilezik bulunmaktadır. Mumluk silindirik olup ağız kısmı çukur çanak şeklindedir.			
			
			

Tablo 3.22. Katalog no.11 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 11
 Mumluk Kaide Gövde	

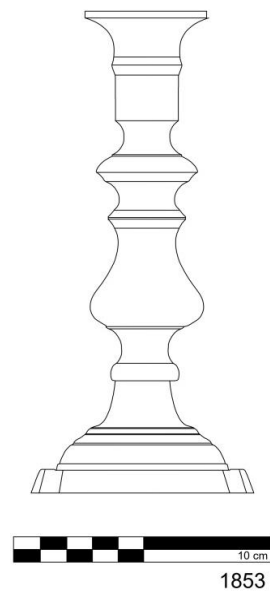
Tablo 3.23. Katalog no.12 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	12
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1852		Eserin Yüksekliği: 19.2 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 12.6 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 3.3cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Dövme, Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan döküm tekniğinde, pirinç malzemeden üretilmiştir. Eser; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Üzerinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler yer alır. Yayvan tabanlı kaide kademeli olarak yükselip çukurlaştıktan sonra çan şeklini almıştır. Kaidedeki çukurluk dövme tekniği ile verilmiştir. Gövdede üç tane kabartma tekniğinde süsleme ve iki tane çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süsleme uygulanmıştır. Mumluğun alt kısmı hafif şişkin olup silindirik devam etmektedir. Üzerinde dört tane kazıma tekniğinde çizgi bulunan mumluğun ağız kısmı dışa doğru hafif çıkıntılıdır.			
			
			

Tablo 3.24. Katalog no.12 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 12
 Mumluk Kaide Gövde	

Tablo 3.25. Katalog no.13 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENÎ ŞAMDANLAR		Katalog No:	13
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1853		Eserin Yüksekliği: 20.4 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 9.1 x 9.4 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4.9 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Bağış		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Kaideli şamdan pirinç malzemeden, döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kare tabanlı kaidenin köşeleri pahlanarak 8 kenarlı görünüm verilmiştir. Kaide tabandan sonra yukarıya doğru daralarak üç kademeli olarak yükselmektedir. Gövdenin alt kısmı armudi şeklinde olup üst kısmında farklı büyüklükte iki dış bükey kabartma yer almaktadır. Mumluk sisilindirik olup ağız kısmı çanak şeklindedir. Şamdanın üzerinde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır.			
			
			

Tablo 3.26. Katalog no.13 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 13
 Mumluk Kaide Gövde	

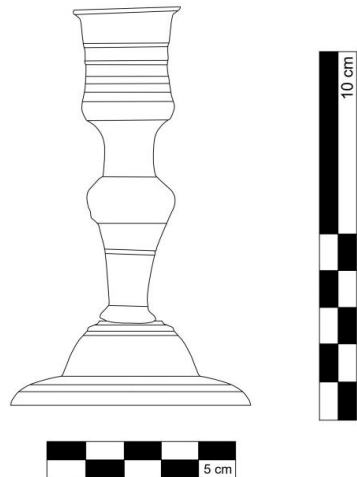
Tablo 3.27. Katalog no.14 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	14
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1854		Eserin Yüksekliği: 21.7 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 9.2 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kenarları pahlanmış altı kenarlı kaide yukarı doğru yükselerek daire şeklini almış ve kademeli olarak incelerek devam etmiştir. Kaidenin yüzeyinde kazıma tekniğinde yatay çizgi süslemeler uygulanmıştır. Gövde kısmına dış bükey ve bombeli kabartmalar ile hareketlilik kazandırılmıştır. Mumluk silindirik olup yukarı doğru genişleyerek devam edip ağız kenarının dış kısmında aşağı doğru bakan yarım daire dilimleri ile çiçek şekli verilmiştir.			

Tablo 3.28. Katalog no.14 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 14
 Mumluk Kaide Gövde	

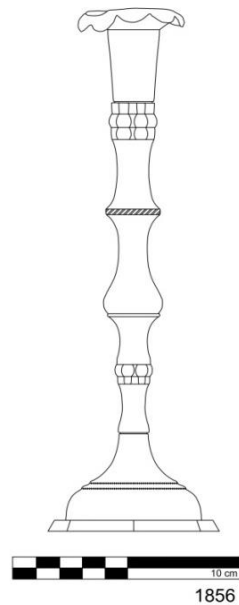
Tablo 3.29. Katalog no.15 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	15
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1855		Eserin Yüksekliği: 11.6 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 6.8 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 3 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan döküm tekniğinde pirinç malzemeden üretilmiştir. Eser; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Yayvan tabanlı kaide dairesel olup kademli olarak yukarı doğru yükselerek çan şeklini almıştır. Gövde silindirik olarak başlayıp yukarı doğru genişleyerek devam ederek mumluğun alt kısmında tekrar daralmaktadır. Mumluk lale çanağı şeklinde olup üzerinde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır.			
			
			
1855			

Tablo 3.30. Katalog no.15 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 15
 Mumluk Kaide Gövde	

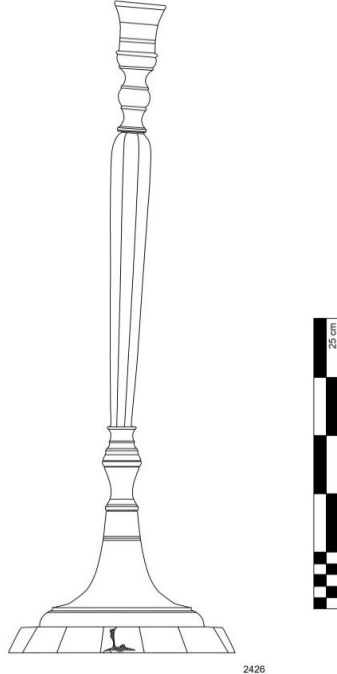
Tablo 3.31. Katalog no.16 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	16
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1856		Eserin Yüksekliği: 24.5 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 8.5 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, Dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan, pirinç malzemeden döküm ve dövme tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşup birleştirme olarak kılavuz geçme tekniği uygulanmıştır. Altıgen tabanlı kaide kademeli olarak dairesel şekilde yükselip boyun kısmında incelmıştır. Kaidenin üzerinde iki sıra halinde kazıma tekniğinde yatay çizgisel süslemeler uygulanmıştır. Gövde kısmında dış bükey ve dışa çıkmalı kabartmalar yer almaktadır. Mumluğun ağız kenarında aşağı doğru sarkan yarım daire dilimli süslemeler çiçek şeklindedir.			
 			

Tablo 3.32. Katalog no.16 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 16
 Mumluk Kaide Gövde	

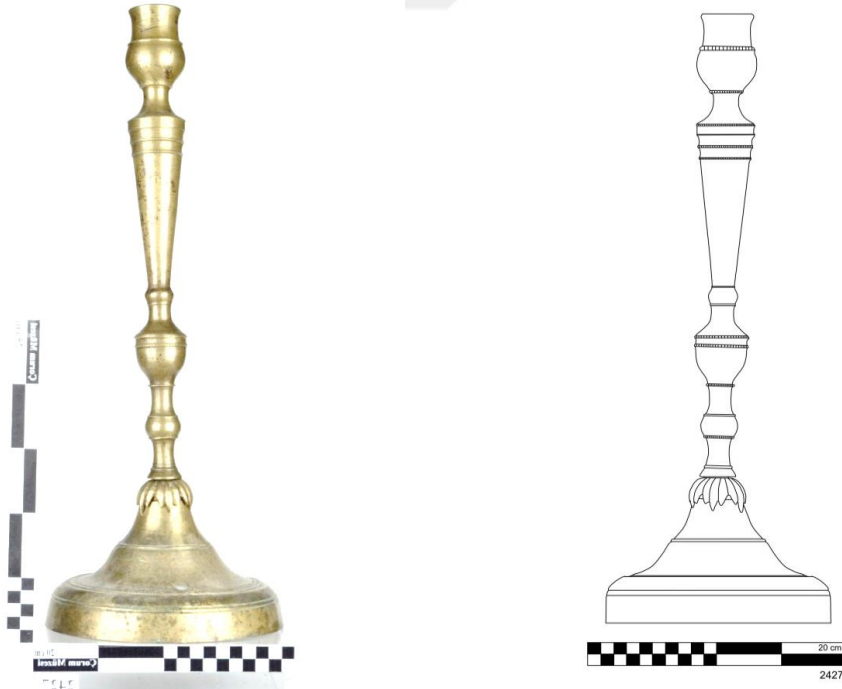
Tablo 3.33. Katalog no.17 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	17
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: Kaidenin kenarı kırık	
Envanter Numarası: 2426		Eserin Yüksekliği: 57 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 19.9cm	
Müzeye Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 4.5 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşan eserin bölümleri kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaidenin tabanı dilimli şekildedir. Dilimin bir tarafında kırık vardır. Kaide kademeli olarak yukarı doğru incelerek devam etmektedir. Boyun kısmında kazıma tekniğinde üç çizgi süsleme vardır. Gövdenin alt kısmı ince başlayıp kabarık hal almaktadır. Gövde alttan üste doğru genişleyerek altıgen şekilde devam etmektedir. Mumluğun alt kısmında kabartma ve çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler olup lale çanağı şeklindedir.			
 			

Tablo 3.34. Katalog no.17 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 17
 Mumluk Kaide Gövde	

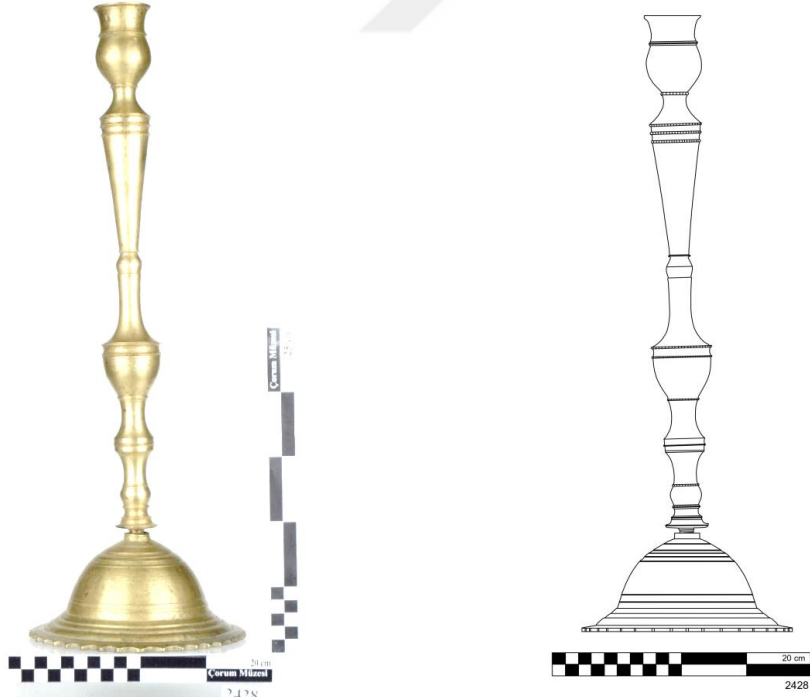
Tablo 3.35. Katalog no.18 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	18
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi:30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2427		Eserin Yüksekliği: 52 cm	
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 19.5 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 4.3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm, Dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser; kaide, gövde ve mumluk olarak üç bölümden oluşan şamdanda birleştirme olarak kılavuz geçme tekniği kullanılmıştır. Yerden yükseltilerek daire şeklinde olan kaide aşağıdan yukarı doğru kademeli olarak incelenerek devam etmektedir. Kaidenin boyun kısmında üçer dilimli şekilde kabartma süslemeler kullanılmıştır. Gövde kısmında kazıma ve kabartma süslemeler yer alıp mumluğun alt kısmına doğru genişleyerek devam etmektedir. Mumluk lale çanağı şeklinde olup alt kısmı şişkindir. üzerinde kazıma tekniğinde yapılmış dikey çizgi süslemeler vardır.			
			

Tablo 3.36. Katalog no.18 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 18
 Mumluk	 Kaide
 Gövde	 Gövdedeki kazıma süslemeler

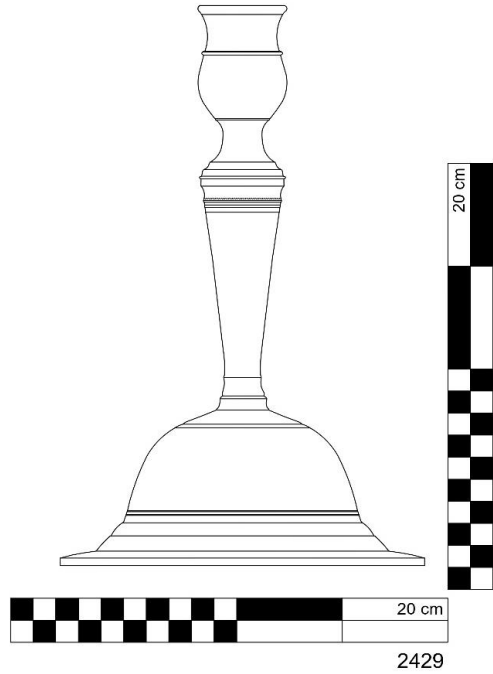
Tablo 3.37. Katalog no.19 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	19
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2428		Eserin Yüksekliği: 28.5 cm	
Müze Geliş Tarihi: 19.11.1974		Kaide Çapı: 12.6 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 5.3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan, pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaidenin taban kenarları dilimli şekilde olup yukarı doğru kademeli daralarak çan şeklini almıştır. Gövde silindirik şekilde başlayıp kabartma ve kazıma tekniğinde süslemelerle devam etmektedir. Mumluğa yakın yerinde külah şeklini almıştır. Mumluğun ağız kısmı dışa doğru açılmıştır. Mumluk lale biçimindedir. Üzerinde kazıma tekniğinde dikey çizgiler halinde süslemeler bulunmaktadır.			
			

Tablo 3.38. Katalog no.19 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 19
 Mumluk Kaide Gövde	

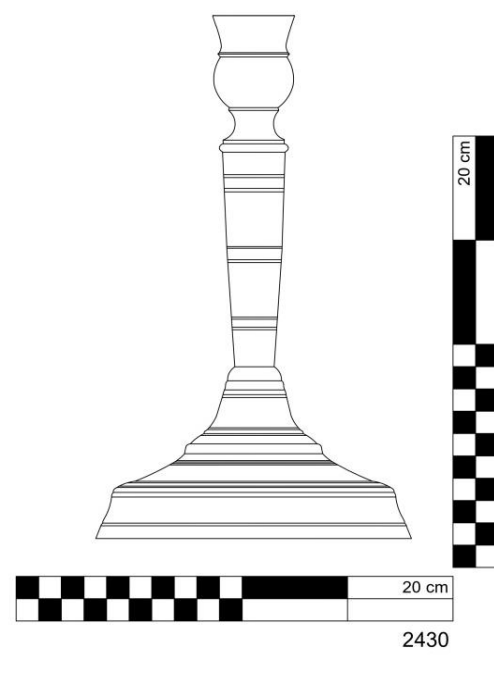
Tablo 3.39. Katalog no.20 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	20
Eserin Adı: Kaideli Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2429		Eserin Yüksekliği: 29.5 cm	
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 19.1 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 4.6 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser; kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Şamdanın parçaları kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Yüzeyinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler yer almaktadır. Yayvan tabanlı kaide kademeli olarak yükselerek çan şeklini almıştır. Kaide üzerinde dört sıra kazıma tekniğinde çizgi süslemeler vardır. Gövde silindirik başlayıp yukarıya doğru genişleyerek devam edip külah şeklindedir. Gövdenin üst kısmında hafif kabarık bilezikler yer almaktadır. Mumluk kısmı lale çanağı şeklinde olup ortasında hafif şişkin bilezik vardır.			
 			

Tablo 3.40. Katalog no.20 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 20
 Mumluk Kaide Gövde	

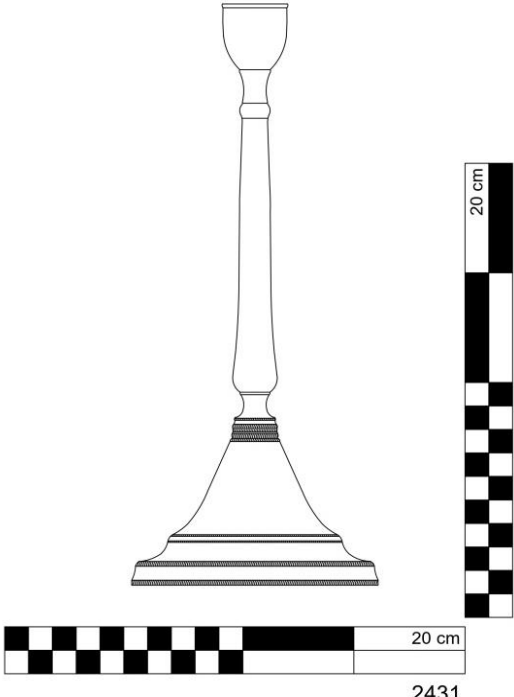
Tablo 3.41. Katalog no.21 şamdan genel bilgileri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	21
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2430		Eserin Yüksekliği: 29.3 cm	
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 16.9 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 4.4 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Yüzeyinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Şamdanın silindirik kaidesi yerden yüksek başlayarak kademeli bir şekilde yukarı doğru incelenerek devam etmektedir. Kaidenin yüzünde ve boyun kısmında kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır. Gövde alt bölümden silindirik başlayıp yukarı doğru hafif genişlemektedir. Gövdenin üst kısmında kabartma şeklinde bilezik yer almaktadır. Gövdede kazıma tekniğinde ince bilezik süslemeler bulunur. Mumluğun alt tarafı bombeli, ağız kısmı dışa doğrudur ve ortasında ince bir bilezik bulunmaktadır. Mumluk lale biçimindedir.			
 			

Tablo 3.42. Katalog no.21 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 21
 Mumluk Kaide Gövde	

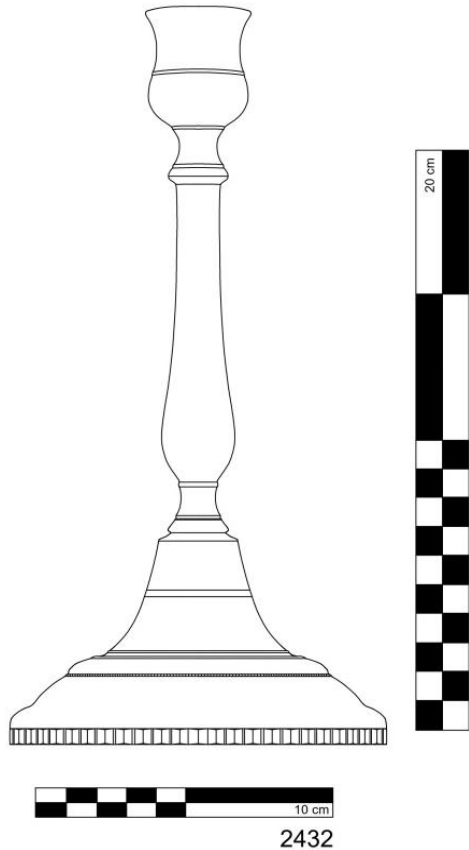
Tablo 3.43. Katalog no.22 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	22
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2431		Eserin Yüksekliği: 29.3 cm	
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 13 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 3.2 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Yüzeyinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Şamdanın silindirik kaidesi yerden yüksek başlayarak kademeli bir şekilde yukarı doğru incelerek konik şekil almıştır. Kaidenin yüzeyinde ve boyun kısmında dikey çizgilerle kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Gövde şişkin üç bilezik ile başlayıp tekrar incelmektedir. Sonrasında bombeli başlayıp silindirik şekilde yukarı doğru yükselir ve üst kısmında bir şişkin bilezik ile son bulur. Mumluk kısmı düz şekilde olup yüzeyinde herhangi bir süsleme yoktur.			
			
		2431	

Tablo 3.44. Katalog no.22 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 22
 Mumluk Kaide Gövde	

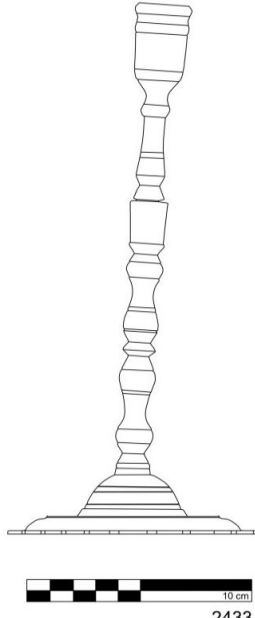
Tablo 3.45. Katalog no.23 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	23
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2432		Eserin Yüksekliği: 27.3 cm.	
Müzeye Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 12 cm.	
Müzeye Geliş Yeri: İçorum		Mumluk Çapı: 3.7 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma, Kazıma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan döküm tekniğinde pirinç malzemeden üretilmiştir. Süsleme olarak kabartma ve kazıma tekniği kullanılmıştır. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Kaidenin tabanı dişli dilimli şekilde olup kademeli olarak yükselerek konik şekil almaktadır. Kaide yüzeyinde kazıma tekniğinde yatay ve dikey çizgiler şeklinde süslemeler yer vardır. Gövde armudî şekilde olup yukarı doğru silindirik devam eder. Üst kısmında şişkin bir bilezikle son bulur. Eserin mumluk kısmı lale şeklindedir ve yüzeyinde kazıma tekniğinde çizgi süsleme bulunur.			
			

Tablo 3.46. Katalog no.22 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 22
 Mumluk Kaide Gövde	

Tablo 3.47. Katalog no.24 şamdan genel bilgiler

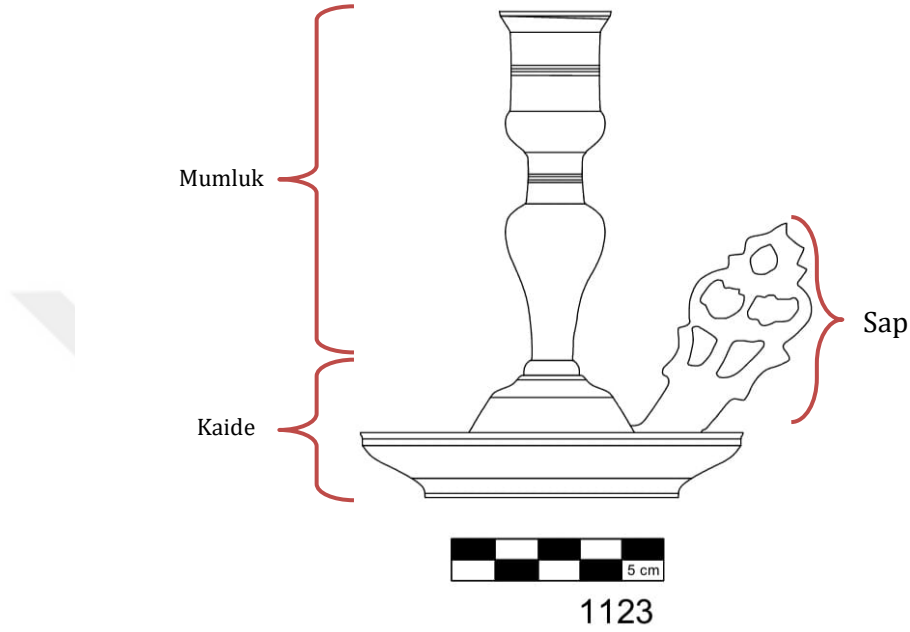
ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	24
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 2433		Eserin Yüksekliği: 26.5 cm	
Müze Geliş Tarihi: 28.06.2013		Kaide Çapı: 12.5 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 2.3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Müsadere		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Şamdan pirinç malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Eser kaide, gövde ve mumluk olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Yüzeyinde kabartma ve kazıma tekniğinde süslemeler yer almaktadır. Yayvan kaidenin tabanı yarım daire ve yarım üçgen şekilli dilimlidir. Kaide bir sıra yükselip dış bükey kabartma ile devam etmektedir. Kaide yukarı doğru daralarak kubbe şeklini almıştır. Yüzeyinde çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler bulunmaktadır. Gövdede kabartma tekniğinde bilezik süslemeler ve kazıma tekniğinde çizgi süslemeler olup gövde silindirik sonlanmaktadır. Mumluk kısmı silindirik olup üzerinde iki şişkin bilezik ve kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır.			
 			

Tablo 3.48. Katalog no.24 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 24
 Mumluk Kaide Gövde	

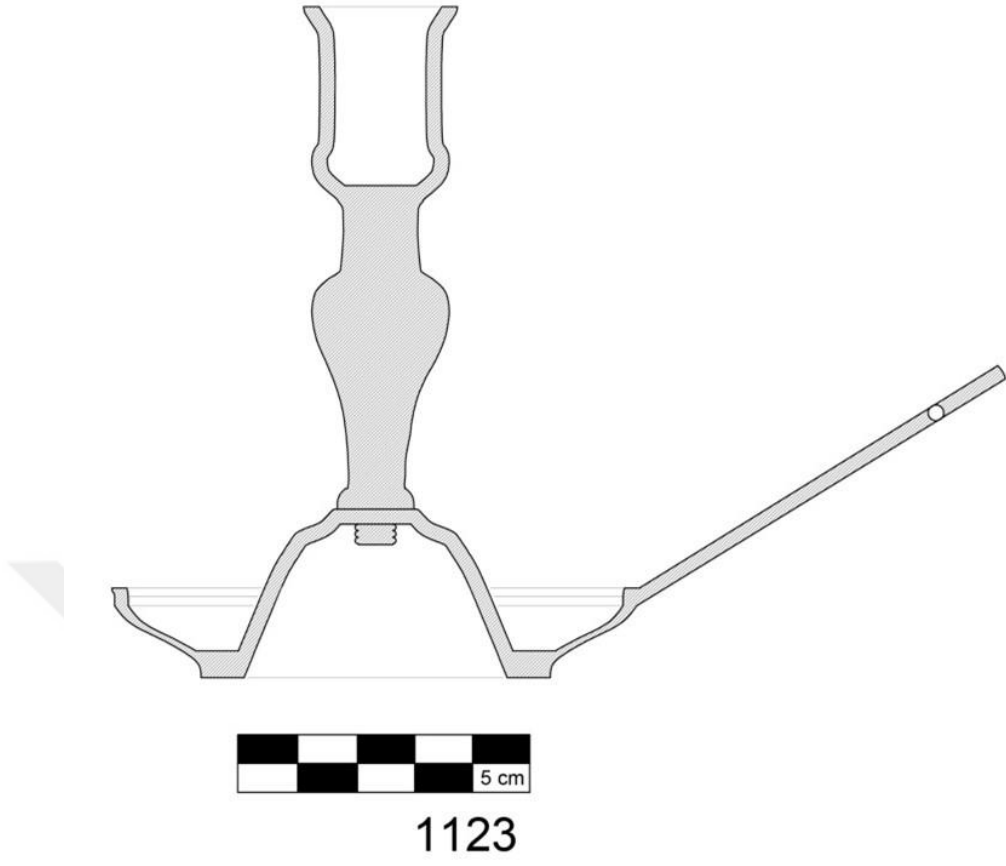
3.3. İki Bölümlü Şamdanlar (Kaide – Mumluk)

Bu grupta incelenen eserler; kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. 9 eser bu grupta yer almaktadır. Eserlerin hepsi saplı şekildedir. Bunlar el şamdanı olarak da adlandırılmaktadır.

Şekil 3.5. İki bölümlü şamdana örnek (katalog no:26'daki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

Şekil 3.6'daki iki bölümlü şamdan kesitine baktığımızda kaide bölümünün saplı olduğunu ve içi boş döküm tekniği ile yapıldığını, gövde bölümünün içi dolu döküm tekniği ile yapıldığını, mumluk bölümünün ise içi boş döküm tekniği ile yapıldığını söyleyebiliriz.

Şekil 3.6. İki bölümlü şamdan kesitine örnek (katalog no:26'daki şamdan referans alınarak çizilmiştir) (AYTAŞ, 2024)

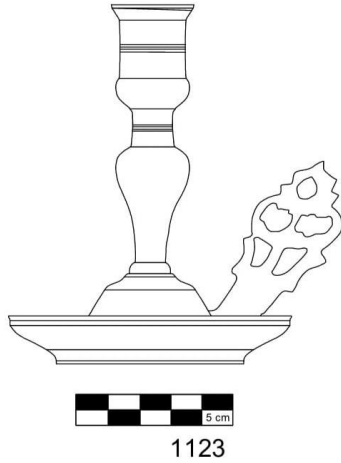
Tablo 3.49. Katalog no.25 şamdan genel bilgileri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	25
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin SAĞlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1008		Eserin Yüksekliği: 9.4 cm	
Müze Geliş Tarihi: 19.11.1974		Tabla Çapı: 9 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, Dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Delik İşi, Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
El şamdanı pirinç malzemeden üretilmiştir. Yapımında dövme ve döküm tekniği kullanılan eser, saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. El şamdanında süsleme olarak delik işi, kabartma ve kazıma teknikleri kullanılmıştır. Düz tabanlı kaidenin kenarları yukarı doğru çanak şeklinde olup çanağın ortasından yukarı doğru yükselerek bombeli şekil almıştır. Kaidenin sap kısmı delik işi tekniği ile süslenmiştir. Sapın alt kısmı geniş başlayıp daralarak devam etmekte ve üzerinde beş farklı büyüklükte delik işi süsleme bulunmaktadır. Sapın uç kısmı tepelik şeklindedir. Tepelikte de üç adet farklı büyüklükte delik işi süsleme uygulanmıştır. Göve silindiriktir. Mumluk lale şeklindedir.			

Tablo 3.50. Katalog no.25 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	25
 Mumluk Saplı kaide Saplı kaide alttan görünüş		

Tablo 3.51. Katalog no.26 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	26
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1123		Eserin Yüksekliği: 12.2 cm	
Müze Geliş Tarihi: 30.06.1975		Kaide Çapı: 9.5 cm	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 2.9 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, Dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Kaynak	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Delik işi, Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Pirinç malzemeden üretilen el şamdanı; saplı kaide, gövdeye bitişik mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Sap kaideye kaynak tekniği ile birleştirilmiştir. Tabanı düz, kenarları yukarıya doğru kalkmış kaide çanak şeklinde olup sap kısmı delik işi tekniği ile süslenmiştir. Sapın üzerinde beş delik işi süsleme vardır. En uç bölümü dilimli palmet şekli ile sonlanır. Kaidenin ortası yukarı doğru bombeli şekildedir. Gövde kaideye kılavuz geçme ile birleştirmiş olup, alt kısmı silindirik şekilde yukarı doğru genişleyerek devam etmektedir. Gövdenin üst kısmında ve mumluk üzerinde kazıma tekniğinde çizgi süslemeler yer almaktadır.			
 			

Tablo 3.52. Katalog no.26 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	26
		
Gövdeye bitişik mumluk		
		
Saplı kaide		
		
Saplı kaide alttan görünüş		

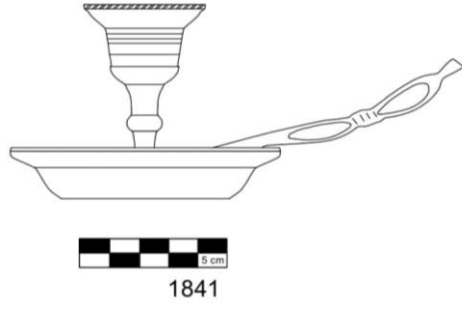
Tablo 3.53. Katalog no.27 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENÎ ŞAMDANLAR		Katalog No:	27
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: Mumluk kısmı çatlak	
Envanter Numarası: 1840		Eserin Yüksekliği: 7.4 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 10.1 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4.4 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Pirinç malzemeden dövme ve döküm tekniğinde üretilmiş olan el şamdanı, saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler birbirine kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide çanak şeklinde olup sap delik işi tekniği ile süslenmiştir. Mumluğun alt kısmı silindirik olup üzerinde şişkin bir bilezik vardır. Mum yuvası alt kısma göre daha geniştir ve ağız kısmı dışa doğru çıkıntılıdır. Mumluk üzerinde çizgi şeklinde kazıma tekniğinde süslemeler vardır. Kaidesi sağlam olan eserin mumluğunun ağız kısmında küçük bir çatlak bulunmaktadır.			

Tablo 3.54. Katalog no.27 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 27
	
Gövdeye bitişik mumluk	
	
Saplı kaide	
	
Sap ayrntı	
	
Saplı kaide alttan görünüş	

Tablo 3.55. Katalog no.28 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	28
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1841		Eserin Yüksekliği: 7.5 cm	
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 9.8 cm	
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4.2 cm	
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Dövme, Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Kaynak	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Delik işi, Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
El şamdanı pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmuştur. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide çanak şeklinde olup orta kısmından dış bükey olarak yükseltilmiştir. Sap kaideye kaynak ile birleştirilmiştir. Sap iki bölümlü olup ortada üzeri enine çizgili bağlantı yeri vardır. Üzerine iki oval delik yapılar ortalarında kazıma tekniğinde çizgiler yapılmıştır. Ayrıca sapın uç kısmı kazıma tekniğinde, şamdana göre dikey çizgilerle süslenmiştir. Mumluğun alt kısmı ince olup üst kısmı daha geniş yapılmıştır. Mumluğun ağız kısmı dışa doğru genişletilip ucuna kazıma tekniğinde dikey çizgilerle süslemeler yapılmıştır.			
 			

Tablo 3.56. Katalog no.28 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 28
 Gövdeye bitişik mumluk Saplı kaide Saplı kaide alttan görünüş	

Tablo 3.57. Katalog no.29 şamdan genel bilgileri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR

Katalog No:

29

Eserin Adı: El Şamdanı	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: İyi
Envanter Numarası: 1842	Eserin Yüksekliği: 6.5 cm
Müzeye Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 10.22.6 cm
Müzeye Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 3.4 cm
Müzeye Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Döküm, Dövme
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Kaynak
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Delik işi, Kabartma

AYRINTILI TANIM

El şamdanı pirinç malzemeden dövme ve döküm tekniğinde üretilmiştir. Saplı kaide ve mumluktan oluşan bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide çanak şeklinde olup ortasında birbirini çevreleyen dış bükey üç halka yer almaktadır. Sap kaideye kaynak ile birleştirilip, beyzî şekillerde delik işi tekniği ile süslenmiştir. Mumluğun alt kısmında dış bükey kabartma yer almaktadır. Mum yuvası alt kısmına göre daha geniş olup silindirik şeklindedir. Mumluğun ağzı dışa doğru açılmıştır.

Tablo 3.58. Katalog no.29 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 29
	
Gövdeye bitişik mumluk	
	
Saplı kaide	
	
Saplı kaide alttan görünüş	

Tablo 3.59. Katalog no.1 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR

Katalog No:

30

Eserin Adı: El Şamdan	İnceleme Tarihi: 30.05.2023
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)	Eserin Sağlamlık Durumu: Sap ucu kırık
Envanter Numarası: 1843	Eserin Yüksekliği: 7.4 cm
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979	Kaide Çapı: 9.9 cm
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum	Mumluk Çapı: 4.6 cm
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma	Yapım Tekniği: Dövme, Döküm
Eserin Tarihi: 19.yy.	Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Kaynak
Malzemesi: Pirinç	Süsleme Tekniği: Delik işi, Kazıma, Kabartma

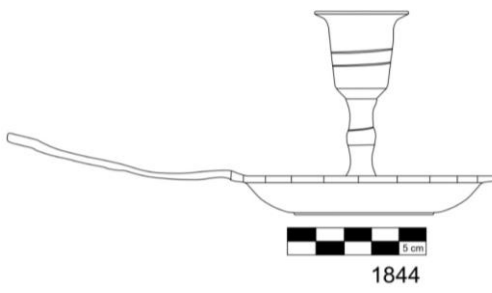
AYRINTILI TANIM

Pirinç malzemeden, dövme ve döküm tekniğinde üretilen el şamdanı saplı kaide ve mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Çanak şeklindeki kaideye sap kaynak ile birleştirilmiştir. Sapta bir tane beyzi şekilde delik işi süsleme bulunmakta olup uç kısmı kırılmıştır. Mumluğun alt kısmında bir tane kabartma yer alıp üst kısmı alta göre daha geniş silindirik şekildedir. Mumluk yüzeyinde kazıma tekniğinde yatay şekilde çizgi süslemeler yer almaktadır. Ağız kısmı yatay olarak dışa doğru açılmıştır.

Tablo 3.60. Katalog no.30 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 30
	
Mumluk	
	
Saplı kaide	
	
Saplı kaide alttan görünüş	

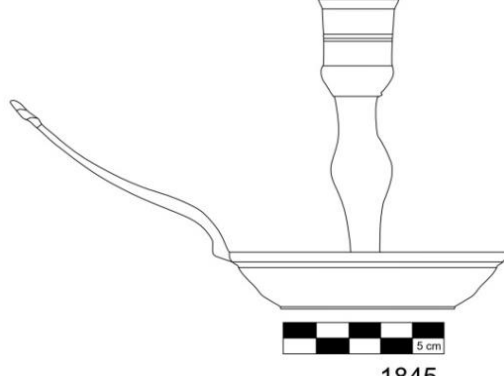
Tablo 3.61. Katalog no.31 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	31
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1844		Eserin Yüksekliği: 7.8 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 10.4 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 3.6 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm, Dövme	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Delik işi, Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
El şamdanı döküm ve dövme tekniğinde pirinç malzemeden üretilmiştir. Mumluk ve saplı kaide olmak üzere iki bölümden oluşup bölümler kılavuz geçme tekniğinde birleştirilmiştir. Çanak şeklinde yapılam kaidenin kenarları dilimli şekillerle süslenmiştir. Kaideye birleşik olan sap iki bölümlü olup ortada şamdana göre dikey şekilde çizgi süslemeler vardır. Bölümün birinde beyzi şekilde delik işi süsleme olup, diğer bölümde yoktur. Sapın uç kısmına şamdana göre yatay çizgilerle süslemeler yapılmıştır. Mumlukta kabartma ve kazıma tekniğinde yatay süslemeler olup yuva kısmı alt tarafına göre daha geniştir. Ağız kısmı dışa doğru açılmıştır.			
 			

Tablo 3.62. Katalog no.31 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	31
		
Mumluk		
		
Saplı kaide		
		
Saplı kaide alttan görünüş		

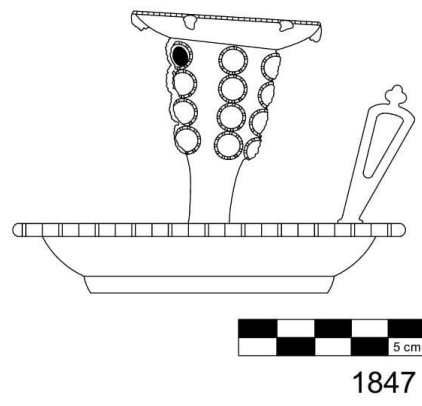
Tablo 3.63. Katalog no.32 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	32
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi	
Envanter Numarası: 1845		Eserin Yüksekliği: 10.4 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 9.4 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 2.7 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Dövme, Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz geçme, Kaynak	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Delik işi, Kazıma, Kabartma	
AYRINTILI TANIM			
El şamdanı pirinç malzemeden döküm ve dövme tekniğinde üretilmiştir. Saplı kaide, gövdeye birleşik mumluk olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme ile birleştirilmiştir. Kaide yayvan tabanlı çanak şeklinde olup sap kaynak ile birleştirilmiştir. Sapta kalp şekline benzeyen büyük delik işi süsleme yer almakta ve sapın uç kısmı beş dilimli süsleme ile son bulmaktadır. Gövde ince başlayıp orta kısmı şişkindir. Mumluk sisindirik şeklinde olup ağız kısmı dışa doğru çıkıntılıdır. Mumluk yüzeyinde kazıma tekniğinde çizgisel süslemeler yer almaktadır.			
 			

Tablo 3.64. Katalog no.32 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 32
	
Mumluk	
	
Saplı kaide	
	
Saplı kaide alttan görünüş	

Tablo 3.65. Katalog no.33 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	33
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi durumda değil	
Envanter Numarası: 1847		Eserin Yüksekliği: 6.4 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Tabak Çapı: 8.6 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: 4.1 cm	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme, Lehim	
Malzemesi: Pirinç, renkli taş		Süsleme Tekniği: Kazıma, Murassa	
AYRINTILI TANIM			
Pirinç malzmeden döküm tekniğinde üretilen el şamdanı saplı kaide ve mumluk bölümlerinden oluşmaktadır. Bölümler kılavuz geçme tekniği ile birleştirilmiştir. Kaide yerden biraz yükseltirmiş olup kenarları yana doğru açılmaktadır. Kenar uçları sivri ve yarım daire olamk üzere tekrarlayan şekilde dilimli süslemelidir. Sap kısmında anahtar deliği şeklinde süsleme vardır. Sapın uç kısmında tepelik şeklinde süsleme bulunmaktadır. Mumluk ince silindirik şekilde başlayıp yukarıya doğru genişlemektedir. Mumluğun üst kısmında tel lehimleyerek oluşturulan gözler yer almaktadır. Yatayda altı adet, yukarı doğru dört sıra olmak üzere yirmi dört adet göz vardır. Gözlerin bir tanesinde mavi bir taş bulunmaktadır. Diğer gözlerde taşlar yoktur. Renkli taşlarla süsleme yapıldığı tek taştan anlaşılmaktadır. Diğer taşlar zamanla yüzeyden düşmüştür. Ağız kısmı dışa doğru çanak şeklinde olup kenarları dikey çizgilerle kazıma tekniğinde süslenmiştir.			
			

Tablo 3.66. Katalog no.33 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	33
		
Mumluk		
		
Saplı kaide		
		
Sap		

3.4. Şamdan Parçaları

Tek bir bölümü mevcut olup diğer bölümleri herhangi bir sebeple olmayan eserler bu grupta incelenmiştir. 1 eserin mumluk ve gövde kısmı, 1 eserin sadece kaide kısmı olmak üzere iki eser vardır. Kırılmış ya da kaybolmuş parçalarının tam olarak neler olduğu bilinemediği için kaç bölümlü oldukları da tespit edilememiştir. Bu bölümde müzede madeni şamdan olarak envanterde kayıtlı olan fakat şamdan olmadıklarını tespit ettiğimiz 3 esere de yer verilmiştir.

937 envanter numaralı eser (Resim 3.1 ve Şekil 3.7) bronz malzemeden döküm tekniğinde olup yüksekliği 2,2 cm'dir. 24. Eylül 1974 tarihinde müzeye bağış yolu ile gelmiştir. Müzenin depo bölümünde muhafaza edilmektedir. Müze kayıtlarında şamdan kabı olarak yazılmıştır. Biçimi tas şeklinde olması ile şamdan örneklerine benzerlik göstermemektedir. Osmanlı'nın son dönem eserlerinden nargile közlüklerine biçimsel olarak benzerlik olduğu için nargile közlüğünün bir parçası olması muhtemeldir (Resim 3.3 ve Resim 3.4).

Resim 3.1. 937 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

Şekil 3.7. 937 envanter numaralı eserin çizimi (AYTAŞ, 2024)

Resim 3.2. a) Osmanlı Dönemi nargile közlüğü üstten görünüm, b) Nargile közlüğü yandan görünüm¹¹⁸

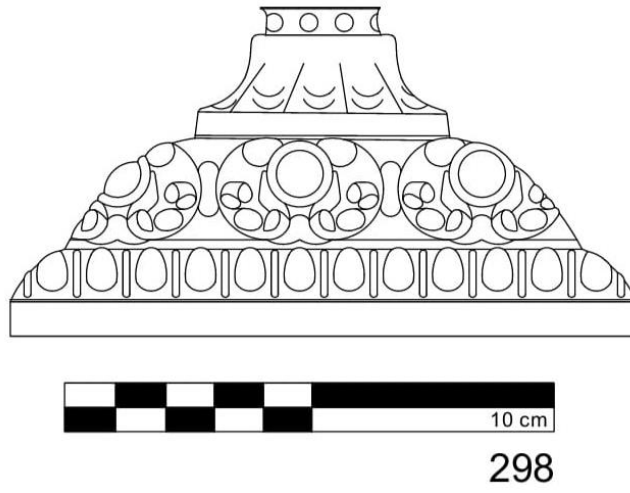
Resim 3.3. 1846 envanter numaralı nargile közlüğü, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

298 ve 299 envanter numaralı eserler (Resim 3.5, Şekil 3.8, Resim 3.6, Şekil 3.9) demir malzemeden döküm tekniğinde yapılmıştır. 15.10.1970 tarihinde müzeye satın alma yolu ile Çorum Merkez Buluz Köyü'nden gelmişlerdir. Müze kayıtlarında şamdan kaidesi olarak geçmektedir. 298 envanter numaralı eserin yüksekliği 6.5 cm. kaide çapı 12.8 cm.'dir. Üzerinde kabartma tekniğinde süslemeler yer alır. 299 envanter numaralı eserin yüksekliği 6.4 cm. kaide çapı 15.5 cm.'dir. Üzerinde kabartma tekniğinde süslemeler vardır. Bu iki eser maden sanatındaki dönemlere baktığımızda bu şekilde kaideye rastlanmamıştır. Gaz lambası kaidesine benzer özelliklerdedir. Malzeme ve süsleme teknikleri ve şekillerine baktığımızda (Resim 3.7) deki eser ile benzer özelliktedirler.

¹¹⁸Anonim, *Nargile Közlüğü* (Bronz, Osmanlı Dönemi), Ege Müzayede.

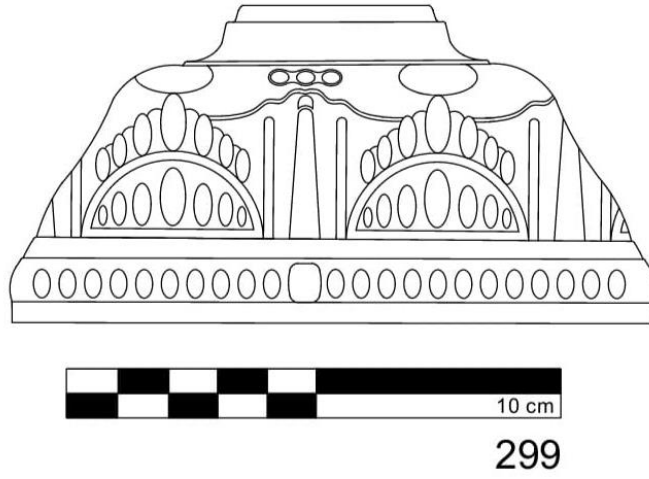
Resim 3.4. 298 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

Şekil 3.8. 298 envanter numaralı eser çizimi (AYTAŞ, 2024)

Resim 3.5. 299 envanter numaralı eser, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

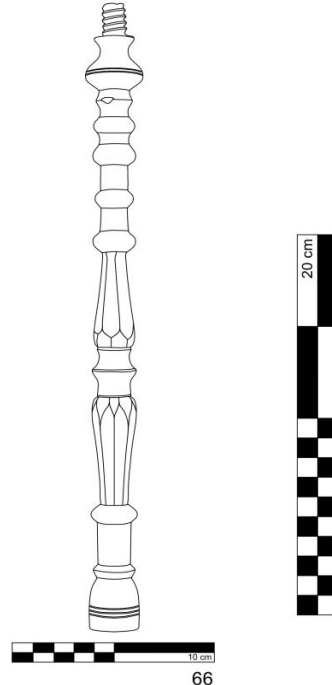
Şekil 3.9. 299 envanter numaralı eser çizimi (AYTAŞ, 2024)

Resim 3.6. Dökme demir gaz yağı lambası altı¹¹⁹

¹¹⁹Wapik, *Gaz Yağı Lambası Altı* (Dökme demir), Meshok.

Tablo 3.67. Katalog no.34 şamdan genel bilgiler

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	34
Eserin Adı: Şamdan		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: Kaidesi yok.	
Envanter Numarası: 66		Eserin Yüksekliği: 33.2 cm	
Müze Geliş Tarihi: 20.01.1968		Kaide Çapı: -	
Müze Geliş Yeri: Çorum		Mumluk Çapı: 2.3 cm	
Müze Geliş Biçimi: Bağış		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kılavuz Geçme	
Malzemesi: Pirinç		Süsleme Tekniği: Kazıma, kabartma	
AYRINTILI TANIM			
Eserin sadece mumluk ve gövde kısmı bulunmaktadır. Kaide kısmı yoktur. Gövdenin alt kısmında bulunan kılavuz geçmeden kaideye bağlantı yeri olduğu anlaşılmaktadır. Şamdan pirinç malzemedendir. Üretilmiş olup gövde ve mumluk kısmında kazıma ve kabartma tekniğinde süslemeler yapılmıştır. Gövde alt kısımdan basık daire şeklinde kabartma ile başlar ve üzerinde kazıma tekniğinde iki bilezik bulunur. Gövde ilkinde göre daha küçük olan dört basık daire şeklindeki dört kabartma ile devam etmektedir. Kabartmalardan sonra gövde beşgen şekilde yukarıya doğru genişleyerek devam ederken arada bir adet dış bükey bilezik bulunmaktadır. Sonrasında gövde yukarı doğru daralan beşgen şekildedir. Mumluğun alt kısmında iki şişkin bilezik bulunur. Mumluk düz şekilde olup üzerinde kazıma tekniğinde yapılmış üç ince bilezik vardır.			
 			

Tablo 3.68. Katalog no.34 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No: 34
 Mumluk Gövde Kılavuz geçme tekniği	

Tablo 3.69. Katalog no.35 şamdan genel bilgileri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR		Katalog No:	35
Eserin Adı: El Şamdanı		İnceleme Tarihi: 30.05.2023	
Bulunduğu Yer: Çorum Müzesi (Depo)		Eserin Sağlamlık Durumu: İyi durumda değil	
Envanter Numarası: 1848		Eserin Yüksekliği: 2.6 cm	
Müze Geliş Tarihi: 27.12.1979		Kaide Çapı: 9.1 cm	
Müze Geliş Yeri: İskilip/Çorum		Mumluk Çapı: -	
Müze Geliş Biçimi: Satın Alma		Yapım Tekniği: Döküm	
Eserin Tarihi: 19.yy.		Birleştirme Tekniği: Kaynak, Geçme	
Malzemesi: Bronz		Süsleme Tekniği: Kazıma, Delik işi	
AYRINTILI TANIM			
El şamdanı bronz malzemeden döküm tekniğinde üretilmiştir. Sadece saplı kaide kısmı bulunmaktadır. Çanak şeklindeki kaide orta kısmından yukarı doğru yükselerek kubbe şeklini almıştır. Kaidenin üst kısmında kazıma tekniğinde iki çizgi süsleme bulunmaktadır. Sap kısmı düz başlayıp uç kısmında iki yuvarlak delik işi süslemeler vardır. sapın ucu sivri şekilde sonlanmaktadır. Gövde ve mumluk kısmı bulunmamaktadır. Ancak kaidenin yukarı doğru yükselen yerinin ortasında bulunan delik gövde ve mumluk kısmının da bulunduğunun bir göstergesidir.			

Tablo 3.70. Katalog no.35 şamdan bölümleri

ÇORUM MÜZESİ MADENİ ŞAMDANLAR	Katalog No:	38
		
Saplı kaide		
		
Saplı kaide alttan görünüş		
		
Sap	Kaide birleşme yeri	

4. BÖLÜM

KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

Çorum Müzesi envanterinde madenî şamdan olarak kayıtlı 38 eser incelenmiştir. 35 eser şamdan olarak kataloğa eklenmiş. 3 eserin şamdan olmadığı tespit edilmiş. Bu parçalar katalogdaki şamdan parçaları bölümünde nedenleri ile açıklamıştır. Değerlendirmede kullanılan sayısal verilerde 35 madeni şamdan üzerinden hesaplamalar yapılmıştır.

4.1. Malzeme ve Teknik Özellikler

4.1.1. Malzeme

Çorum Müzesi'nde bulunan madenî şamdanlar incelendiğinde üretimlerinde; pirinç, bronz ve renkli taş olmak üzere üç malzeme kullanıldığı tespit edilmiştir. 33 numaralı şamdanda pirinç ve renkli taş, 35 numaralı şamdanda bronz malzeme kullanılmıştır. Diğer 33 adet şamdanda ise sadece pirinç malzeme tercih edilmiştir. Eserlerde en çok kullanılan maden pirinçtir (Şekil 4.1).

Pirinç madeni çinko ve bakır karışımı bir alaşımdır. Parlaklığı ile altına benzer. İçine karıştırılan çinko oranı ile sarı rengini alır. 12. yy.'dan itibaren eşya üretiminde çok kullanılan maden olmuştur. Osmanlılarda günlük kullanım eşyalarında da pirinç madeninin tercih edilmesi sağlam ve sert olmasındandır. Çorum Müzesi'ndeki incelenen pirinç şamdanlar da Osmanlı Dönemi eserleridir.

Bronz, bakır ve kalayın karıştırılması ile elde edilen oldukça dayanıklı bir madendir. Bu sebeple eşya yapımında tercih edilen bir malzeme olmuştur. 33 numaralı eser (Resim 4.1) bronz malzemeden üretilmiş Osmanlı Dönemi el şamdanıdır.

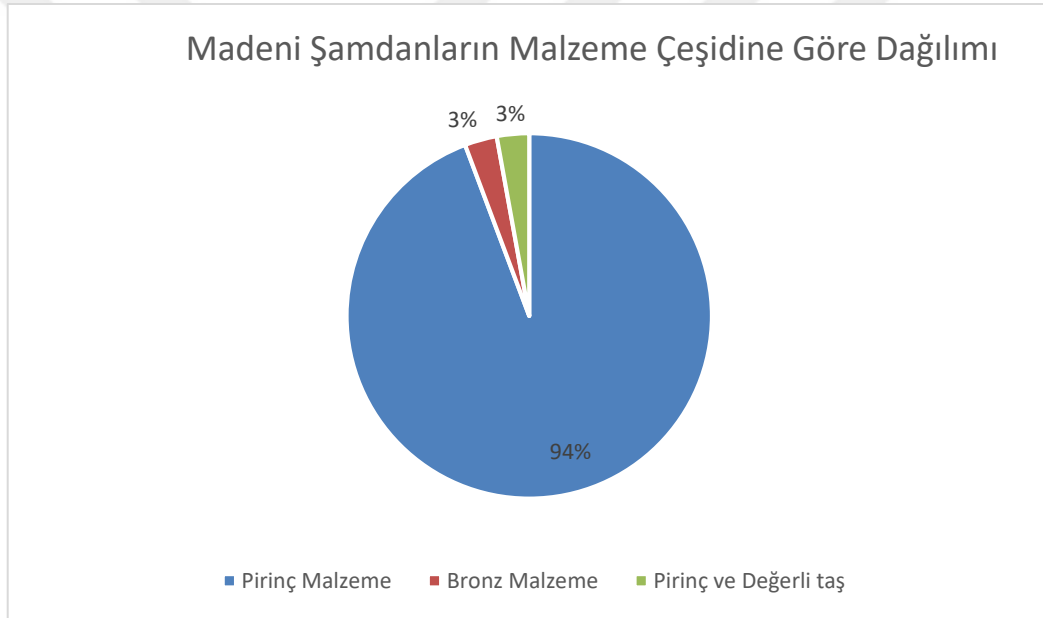
Madenî eserlerin süslemesinde renkli taşlar da kullanılmıştır. Osmanlı döneminde madenî eserler üzerine tel lehimlenerek oluşturulan yuvalara renkli değerli taşların konularak süslenirdi. Bu tekniğe murassa adı verilirdi. 33 numaralı pirinçten döküm tekniğinde üretilen el şamdanının üzerinde tel lehimlenerek yuvalar oluşturulmuş ve bu yuvalardan birinin içerisinde firuze renginde bir taş yerleştirilmiştir. Diğer yuvalar boş şekildedir. Muhtemelen bu yuvalarda da firuze ya da başka renklerde taşlar vardı ama düşmüşler (Resim 4.2).

Resim 4.1. a) Bronz el şamdanı, Çorum Müzesi, b) Pirinç el şamdanı, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

Resim 4.2. a) Pirinç el şamdanı, Çorum Müzesi, b) El şamdanı üzerindeki firuze taş (AYTAŞ MERT, 2023)

Şekil 4.1. Madeni şamdanların malzeme çeşidine göre dağılımı

4.1.2. Yapım teknikleri

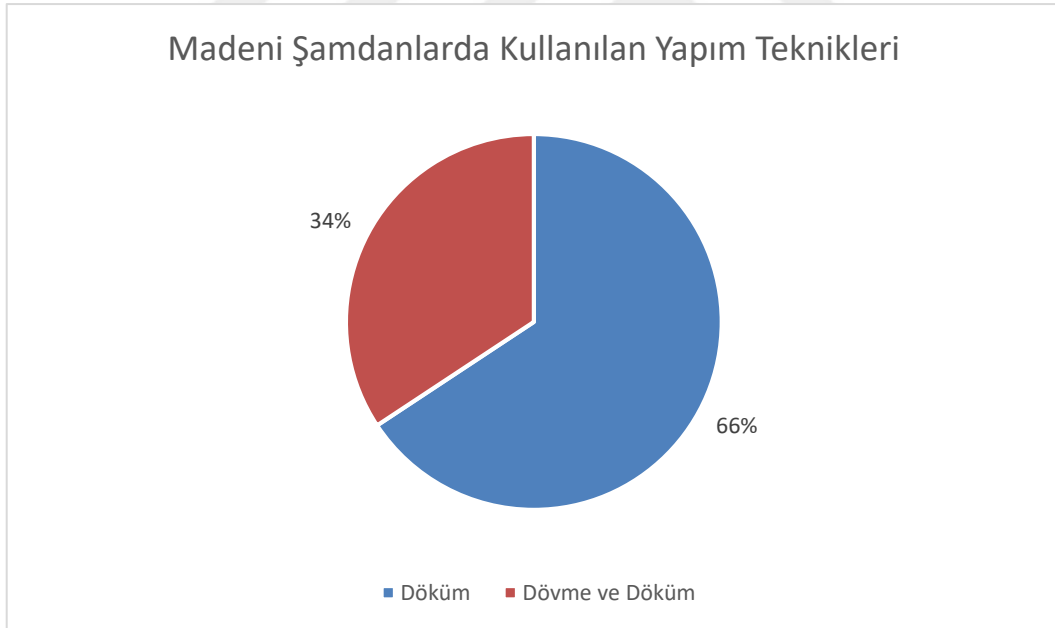
Şamdanlarda kullanılan yapım teknikleri dövme ve döküm (Resim 4.3) olmak üzere iki çeşittir. 4, 6, 9, 12, 14, 16, 18, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32 numaralı şamdanlarda dövme ve döküm teknikleri, 1, 2, 3, 5, 7, 8, 10, 11, 13, 15, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 33, 34, 35 numaralı şamdanların yapımında döküm tekniği kullanılmıştır. Şamdanların yapımında en çok kullanılan teknik döküm tekniği oluşturmaktadır (Şekil 4.2).

Madenî eşya üretiminde kullanılan ilk teknik dövme tekniği, en çok kullanılan teknik döküm tekniğidir. Dövme tekniği ile yapılan eserler uzun zaman alırken döküm tekniği ile üretilen

eserler daha hızlı olur. Döküm tekniğinde aynı anda birçok eser dökülür. Bu sebeple daha çok eser daha kısa zamanda üretilmiş olur. Osmanlı döneminde havan, tas, ayna ve şamdan gibi günlük kullanım eşyalarının üretiminde döküm tekniği daha çok tercih edilmiştir.

Resim 4.3. a) Döküm şamdan, b) Dövme şamdan, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

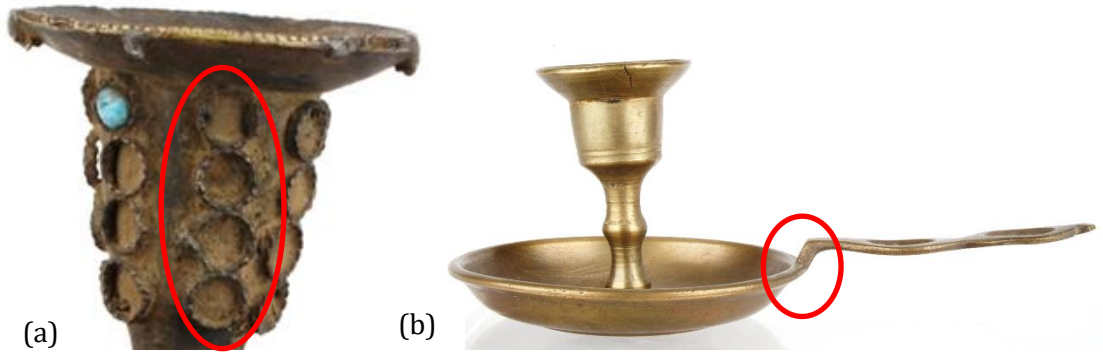
Şekil 4.2. Madeni şamdanlarda kullanılan yapım teknikleri

4.1.3. Birleştirme teknikleri

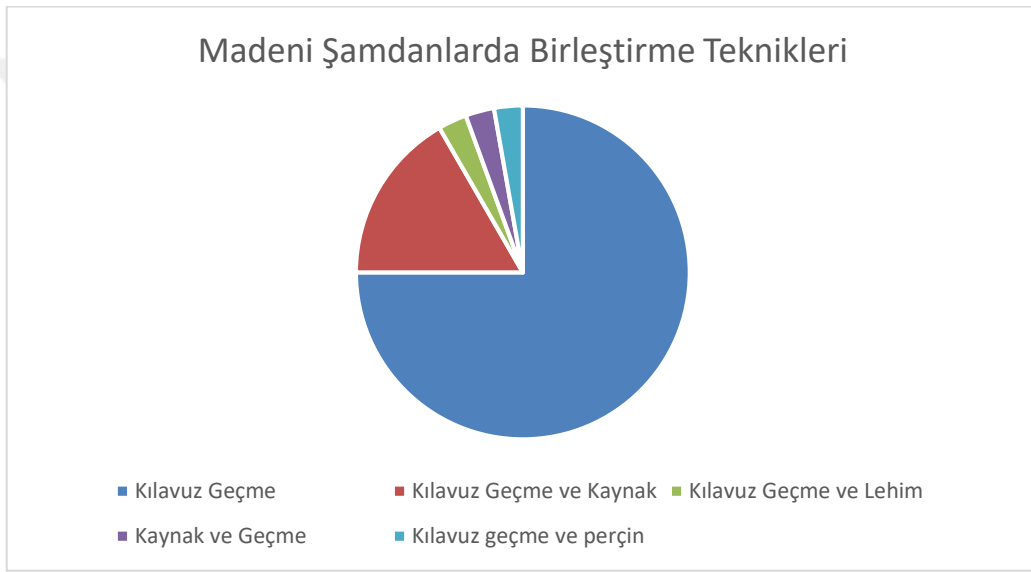
Birleştirme teknikleri olarak kılavuz geçme (Resim 4.4), perçin (Resim 4.5), lehim ve kaynak (Resim 4.6) olmak üzere dört farklı teknik kullanılmıştır. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 31, 34 numaralı şamdanlarda kılavuz geçme

A close-up photograph of the underside of a brass instrument bell, likely a trumpet. The bell is made of brass and has a scalloped edge. Three red circles are drawn on the image to highlight the valve rod attachments. The top-left circle highlights the rod of the first valve. The top-right circle highlights the rod of the second valve. The bottom-left circle highlights the rod of the third valve. The bell has some handwritten markings: "1124" and "17-12-75".

117

Resim 4.6. a) Lehim tekniği, b) Kaynak tekniği (AYTAŞ MERT, 2023)

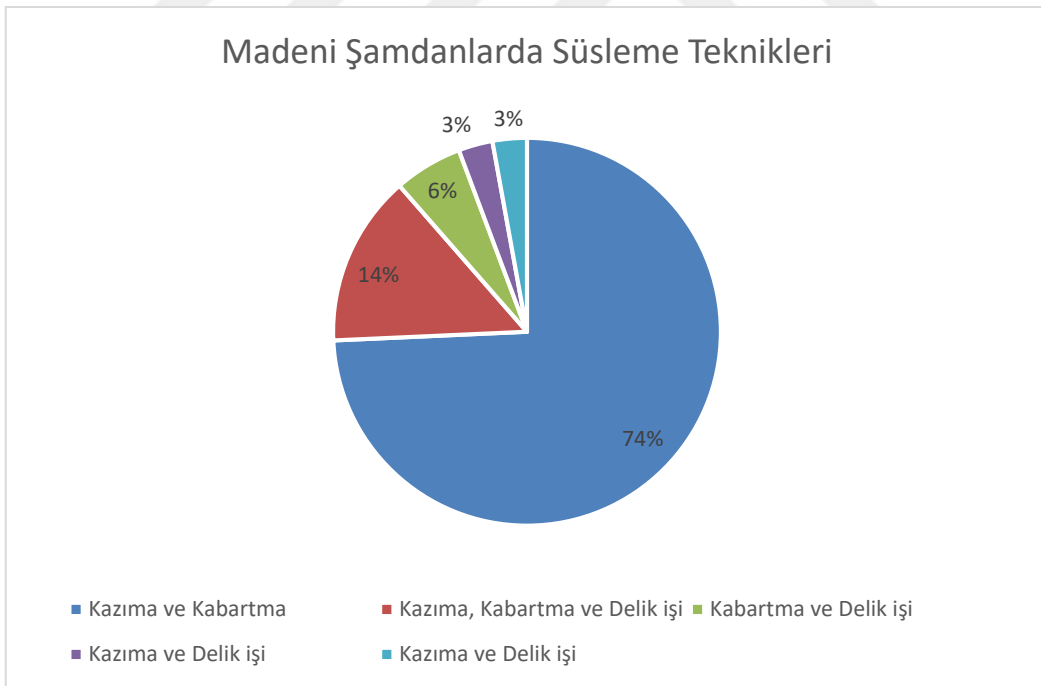
Şekil 4.3. Madeni şamdanlarda birleştirme teknikleri

4.1.4. Süsleme teknikleri

Eserlerde kullanılan süsleme teknikleri kabartma ve kazıma (Resim 4.7), delik işi ve murassa olmak üzere dört çeşittir. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 34 numaralı şamdanlarda kazıma ve kabartma teknikleri bir arada uygulanmıştır. 9 numaralı şamdanda sadece kabartma kullanılırken 25, 26, 28, 30, 31, 32 numaralı şamdanlar kazıma, kabartma ve delik işi olmak üzere üç teknik bir arada kullanılarak üretilmişlerdir. 27 ve 29 numaralı şamdanlarda ise, kabartma ve delik işi tekniklerinin uygulandığı tespit edilmiştir. 33 numaralı şamdanda kazıma, delik işi ve murassa teknikleri kullanılırken; 35 numaralı şamdanda kazıma ve delik işi teknikleri süsleme olarak uygulanmıştır. İncelenen 35 esere bakıldığı zaman 7 şamdanda üç çeşit süsleme tekniği, 27 şamdanda iki çeşit süsleme tekniği, 1 şamdanda ise, tek çeşit süsleme tekniği uygulandığı görülmektedir. En çok kullanılan teknikler kazıma ve kabartma olmuştur (Şekil 4.4).

Resim 4.7. a) Kabartma tekniği b) Kazıma tekniği (AYTAŞ MERT, 2023)

Şekil 4.4. Madeni şamdanlarda süsleme teknikleri

Tablo 4.1. Madenî şamdanlarla ilgili teknik bilgiler

KAT. NO	YAPIM MALZEMESİ	YAPIM TEKNİĞİ	SÜSLEME TEKNİĞİ	BİRLEŞTİRME TEKNİĞİ
1	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
2	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
3	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
4	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
5	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
6	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
7	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
8	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme, Perçin
9	Pirinç	Döküm Dövme	Kabartma	Kılavuz Geçme
10	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
11	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
12	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme

Tablo 4.1. (Devam) Madenî şamdanlarla ilgili teknik bilgiler

13	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
14	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
15	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
16	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
17	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
18	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
19	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
20	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
21	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
22	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
23	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
24	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme

Tablo 4.1. (Devam) Madenî şamdanlarla ilgili teknik bilgiler

25	Pirinç	Döküm Dövme	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme
26	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme, Kaynak
27	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma	Kılavuz Geçme
28	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme, Kaynak
29	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Delik işi	Kılavuz Geçme, Kaynak
30	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme, Kaynak
31	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme
32	Pirinç	Döküm, Dövme	Kabartma, Kazıma, Delik işi	Kılavuz Geçme, Kaynak
33	Pirinç, Renkli Taş	Döküm	Kazıma, Murassa	Kılavuz Geçme, Lehim
34	Pirinç	Döküm	Kabartma, Kazıma	Kılavuz Geçme
35	Bronz	Döküm	Kazıma, Delik işi	Kaynak, Geçme

4.2. Biçim Özellikleri

4.2.1. Bölümler

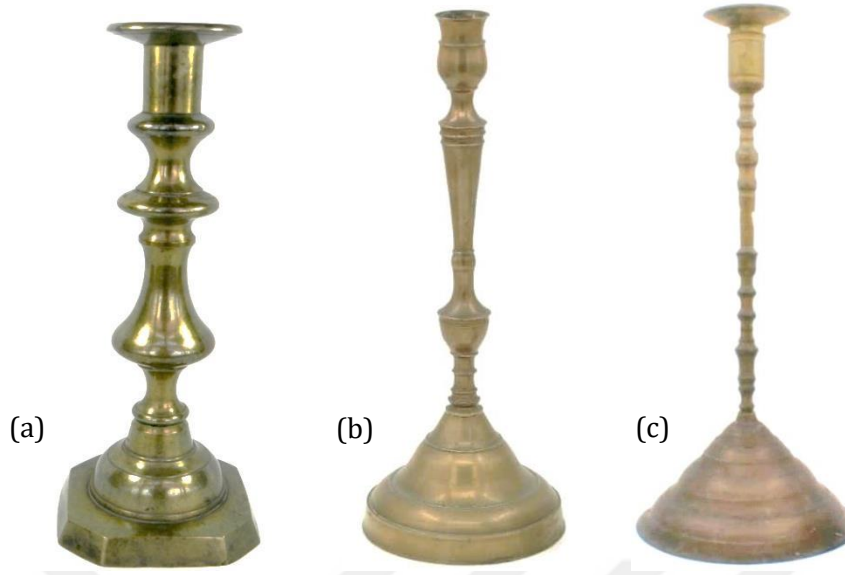
Katalog bölümü düzenlenirken şamdanların gruplandırılması bölümlerine göre yapılmış ve bu düzen içerisinde anlatım yapılmıştır. Bölümlerine göre madeni şamdanlar; dört bölümlü, üç bölümlü, iki bölümlü ve tek bölümlü olarak gruplandırılmıştır. Dört bölümlü şamdanlar; kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulu (çanak)tan oluşmaktadır. Üç bölümlü şamdanlar; kaide, gövde ve mumluktan meydana gelirken iki bölümlü şamdanlarda; kaide ve gövdeye birleşik mumluk bulunmaktadır. Şamdan parçaları grubunda ise herhangi bir sebepten bölümleri ve parçaları kırılmış ya da kaybolmuş eserler ele alınmıştır. Bu eserlere bakıldığında birleştirme özelliklerinde eksik parçalarının olduğu tahmin edilmekle birlikte neler olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Dört bölümlü şamdanlar 1 ve 2 numaralı şamdanlardır. Katalogdaki bu iki şamdan; kaide, gövde, mumluk ve şamdan pulundan oluşmaktadır. Şamdan pulu kullanılıp dört bölümlüden oluşan şamdanlara örnek Çankırı Müzesi'nde bulunan tekke şamdanı, Urfa Dede Osman Avni Tekkesindeki şamdan ve Çorum Üçköy Köyü mihrap şamdanı verilebilir (Resim 4.8).

Resim 4.8. Şamdan pulu bulunan şamdanlar, a) Çankırı Müzesi (EROL, 2022), b) Osman Avni Tekkesi (GÜLER, 2023), c) Üçköy Köyü Camii mihrap şamdanı (AYTAŞ MERT, 2023)

Üç bölümlü şamdanlar; katalogdaki 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 numaralı olanlardır. Kaide, gövde ve mumluk bölümlerinden oluşmaktadırlar.

Resim 4.9. Üç bölümlü şamdanlara örnek, a) Çankırı Müzesi (EROL, 2022), b) ve c) İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2023)

İki bölümlü şamdanlar el şamdanlarından oluşmaktadır. Saplı kaide ve mumluk şeklinde iki bölümleri bulunur. 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 numaralı saplı el şamdanları bu grupta yer alırlar. Tokat şehir Müzesi'ndeki iki bölümlü, el şamdanı (Resim 4.10), Belli ve Kayaoğlu'nda geçen el şamdanı (Resim 4.11) ve Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde bulunan el şamdanı (Resim 4.12) Çorum Müzesi'ndeki el şamdanları ile benzer özelliktedir.

Resim 4.10. İki bölümlü el şamdanı (ESEN, 2022)

Resim 4.11. İki bölümlü el şamdanları (BELLİ ve KAYAOĞLU, 1993)

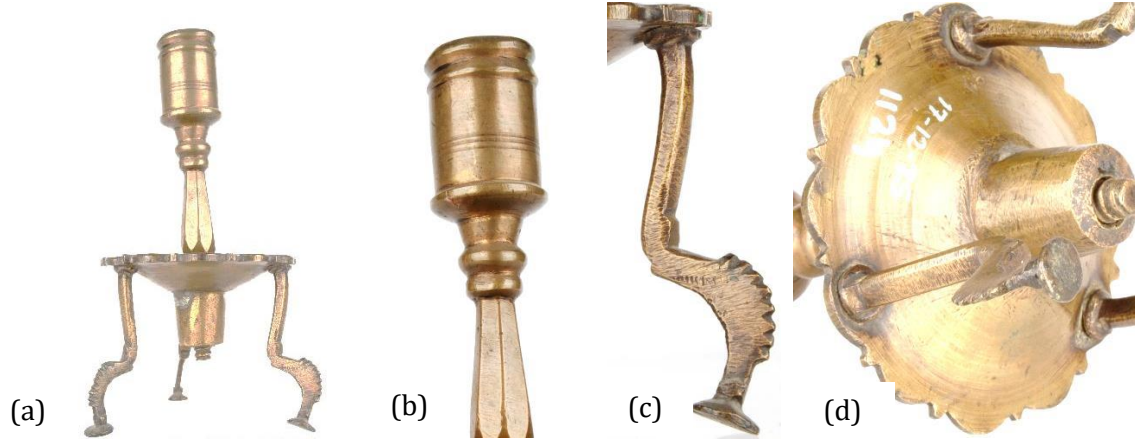
Resim 4.12. İki bölümlü el şamdanı, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi¹²⁰

Dört, üç ve iki bölümlü şamdanların dışında katalogda bulunan 34 ve 35 numaralı eserlerin eksik parçaları bulunduğundan kaç bölümlü oldukları tespit edilememiştir. 34 numaralı eserin mumluk ve gövde kısmı olup kaide kısmı bulunmuyor. 35 numaralı el şamdanının saplı kaidesi olup mumluk ve gövde bölümleri yoktur.

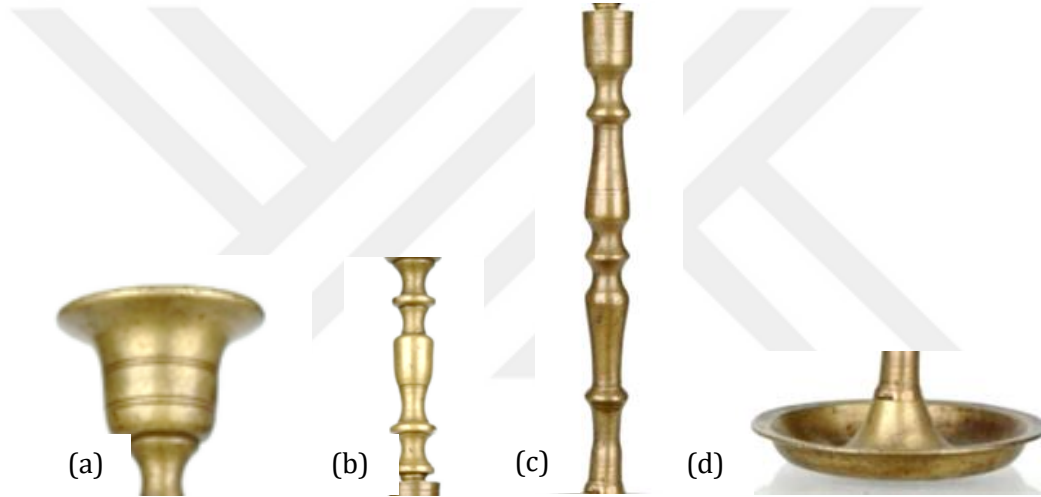
4.2.2. Parça sayıları

Şamdanlar parçalarına göre değerlendirildiğinde 1, 2, 3, 4 ve 5 parçalı eserler olarak karşımıza çıkmaktadır. Parçalar kılavuz geçme, lehim, kaynak ve geçme teknikleri ile birleştirilmiş olup kılavuz geçme ve geçme teknikleri ile birleştirilenler sökölüp takılan lehim ve kaynak ile birleştirilenler ise sökülemeyen şeklidir. 5 parçalı şamdan katalogdaki 8 numaralı şamdandır (Resim 4.13). Mumluk, kaide ve üç tane ayak olmak üzere beş parçadan oluşmaktadır. 4 ve 7 numaralı şamdanlara baktığımızda kaide, iki parça gövde ve mumluk olarak dört parçalarının bulunduğunu görmekteyiz (Resim 4.14). 1, 2, 3, 6, 11, 14, 16, 17, 24 numaralı şamdanların kaide, gövde ve mumluk olarak üç parçası vardır. İki parçası olan şamdanlar; 5, 9, 10, 12, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33 numaralı şamdanlardır.

¹²⁰Şamdan, (Pirinç, 19. yüzyıl, Konya: Sahip Ata Vakıf Müzesi), No:997.

Resim 4.13. a) 5 numaralı şamdan, b) Mumluk, c) Ayak, d) Ayakların birleştiği kaide

Resim 4.14. 4 numaralı şamdan parçaları a) Mumluk, b) Gövde 1. parça, c) Gövde 2. parça, d) Kaide

4.2.3. Kaide tipleri

Şamdanların kaidelerine taban kısımlarına göre baktığımızda çokgen, dairesel, çanak şeklinde, dilimli ve ayaklı şekillerde olduklarını görürüz. Çokgen tabanlı olanlar; 1, 3, 14, 16 numaralı şamdanlar altıgen konik, 11 numaralı şamdan dörtgen, 13 numaralı şamdan çokgen ama kenarları pahlanarak sekiz kenarlı şeklindedirler. Dairesel tabanlı şamdanlar; 2, 7, 10, 15, 18, 21, 22 (konik), 5, 20 (kubbe), 6, 9 (yayvan) numaralı şamdanlardır. 4 numaralı şamdanın kaidesi çanak şeklinde olup, 8 numaralı şamdan ayaklı kaideye sahiptir. Taban kısımlarının kenarları dilimli şekilde olan kaideli şamdanlar da vardır. Bunlar; 12 ve 24 numaralı olanlar dilimli yayvan, 17 ve 23 numaralı olanlar dilimli konik, 19 numaralı şamdan ise dilimli kubbe şeklindedir. Şekil 4.6'da kaidelerin taban şekillerine göre çizimleri gösterilmiştir.

İstanbul Türbeler Müzesi'nde bulunan şamdanlardan altıgen tabanlı şamdan ve kare tabanlı şamdan ile Çankırı Müzesi'nde bulunan kenarları pahlanarak sekiz kenarlı tabanı olan şamdan (Şekil 4.15) incelenen eserlerle benzer özelliktedirler. Dilimli kaideli şamdanlara örnek olarak Tokat Şehir Müzesi'ndeki ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'ndeki dilimli kaideli şamdanları gösterebiliriz (Resim 4.16).

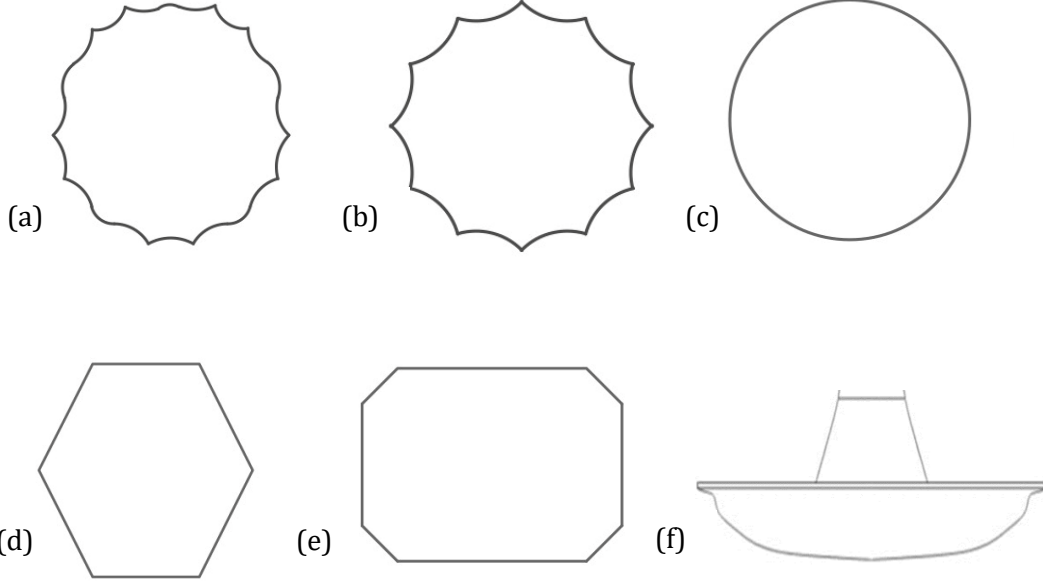
Resim 4.15. a) Altıgen tabanlı kaide (ALLAK, 2023), b) Dörtgenin kenarları pahlanarak sekiz kenarlı kaide (EROL, 2023), c) Kare tabanlı kaide (ALLAK, 2023)

Resim 4.16. a) Dilimli kaide, Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2023), b) Dilimli kaide, Ankara Vakıf Eserleri Müzesi (KARAÇAY, 2024)

Resim 4.17. Çanak şeklinde kaideli şamdan Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

Şekil 4.5. Kaide tabanlarının şekilleri; a) Dilimli, b) Dairesel, c) Altıgen, d) Dörtgen kenarları pahlanarak sekiz kenarlı, e) Çanak şeklinde (H. AYTAŞ, 2024)

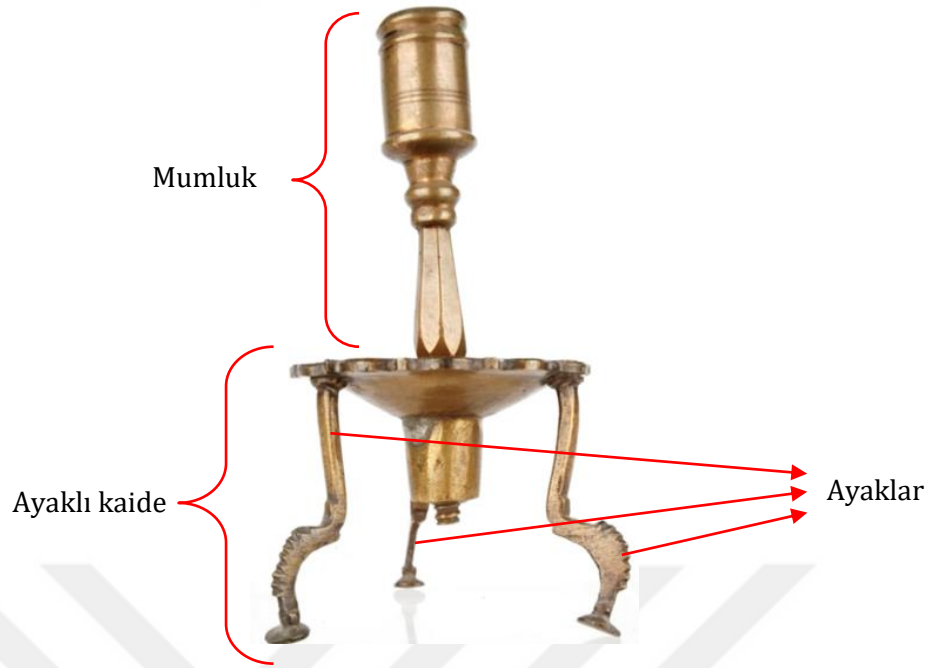
El şamdanlarına baktığımızda; kaide bölümlerinin saplı ve çanak şeklinde oldukları görülür. 25, 26, 27, 28, 29, 30 ve 32 numaralı olanların kenarları yuvarlak şekilde olup 31 ve 33 numaralı el şamdanlarının kenarları dilimli şekildedir. 34 numaralı şamdanın kaidesi

bulunmamaktadır. Resim 4.18'deki örneklerde kaide kenarlarının yuvarlak ve dilimli şekilde olan el şamdanları verilmiştir.

Resim 4.18. a) Kaide kenarları yuvarlak el şamdanı, Çorum Müzesi, b) Kaide kenarları dilimli el şamdanı, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

Eserlerden bir tanesi kaide olarak yere temas eden bir özellik göstermeyip üç tane ayak üzerinde yükselmektedir. Bu eser tanımlanırken ayaklı şamdan olarak tanımlanmıştır. Bu şamdana benzer iki şamdan Tokat Şehir Müzesi'nde yer almaktadır. Çorum Müzesi'ndeki şamdanda farkı kaide ile mumluğun farklı yönde birleştirilmiş olmasıdır. Resim 4.18'deki şamdanda ayaklar kaidenin alt kısmında görülürken, Resim 4.19'daki şamdanlarda tam tersi olarak kaidenin üstünde yukarı doğrudur. Veysel Esen "Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları" yüksek lisans tezinde bu şamdanlara birleştirilen bölümleri tutamak olarak ifade etmiştir.

Resim 4.19. 1124 envanter numaralı ayaklı şamdan, Çorum Müzesi (AYTAŞ MERT, 2023)

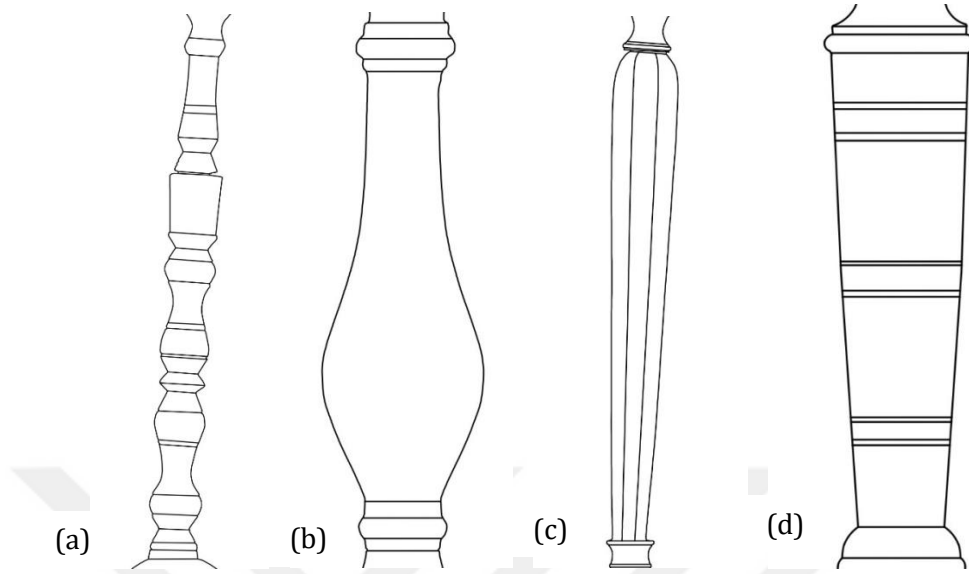

Resim 4.20. Şamdanlar, Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2022)

4.2.4. Gövde tipleri

Şamdanların gövde tipleri çeşitlilik gösterir. Çoğunluğunu boğumlu gövdeli şamdanlar oluşturmaktadır. 1, 3, 4, 5, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 19, 24 numaralı şamdanlar boğumlu gövdeli; 7, 8, 17 numaralı şamdanlar çokgen gövdeli; 2, 11, 15, 23 numaralı şamdanlar armudi

gövdeli; 20, 21, 22 numaralı şamdanlar ise silindirik gövdelidirler. Şekil 4.7’de şamdanların gövde tiplerinin çizimleri verilmiştir.

Şekil 4.6. Gövde tipleri; a) Boğumlu gövde, b) Armudi gövde, c) Çokgen kenarlı gövde, d) Silindirik gövde (AYTAŞ, 2024)

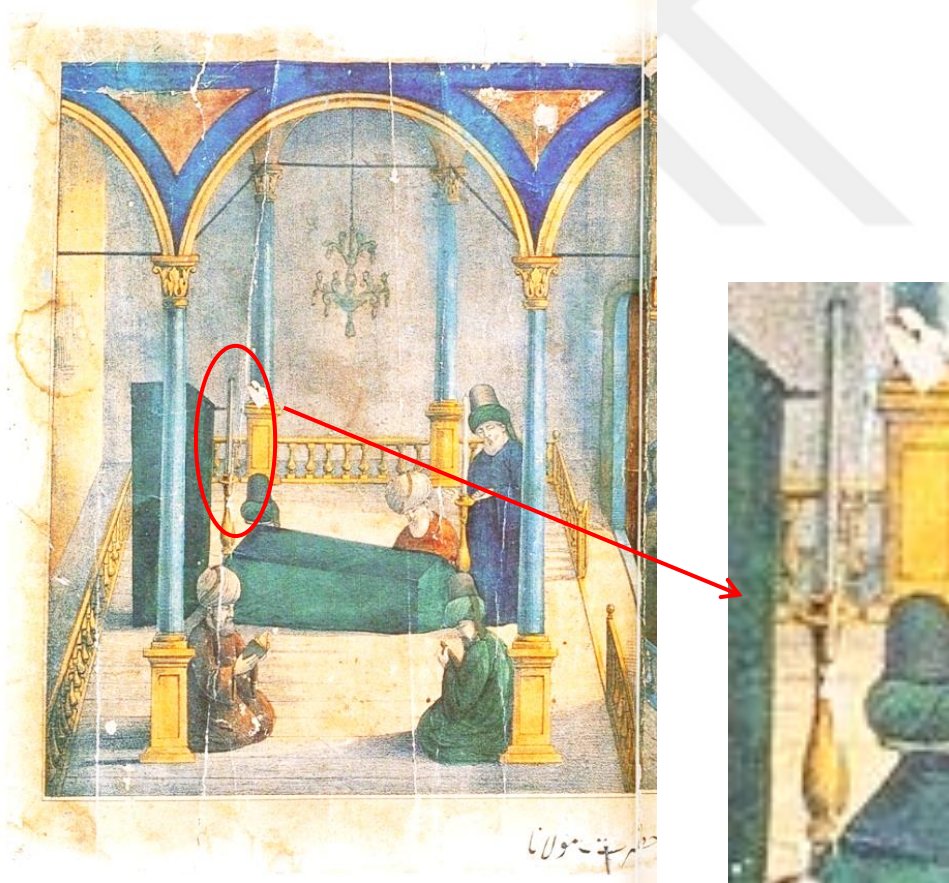
Tekkede dervişlerin toplandığı odada bulunan şamdanlar (Resim 4.18), İstanbul Türbeler Müzesi’ndeki şamdanlar (Resim 4.19) ve türbede sandukanın baş ve ayak ucundaki şamdanlar (Resim 4.20) armudî gövdeli şamdanlara örnek olarak verilebilir.

Resim 4.21. Armudi gövdeli şamdanlar (ATASOY, 2005)

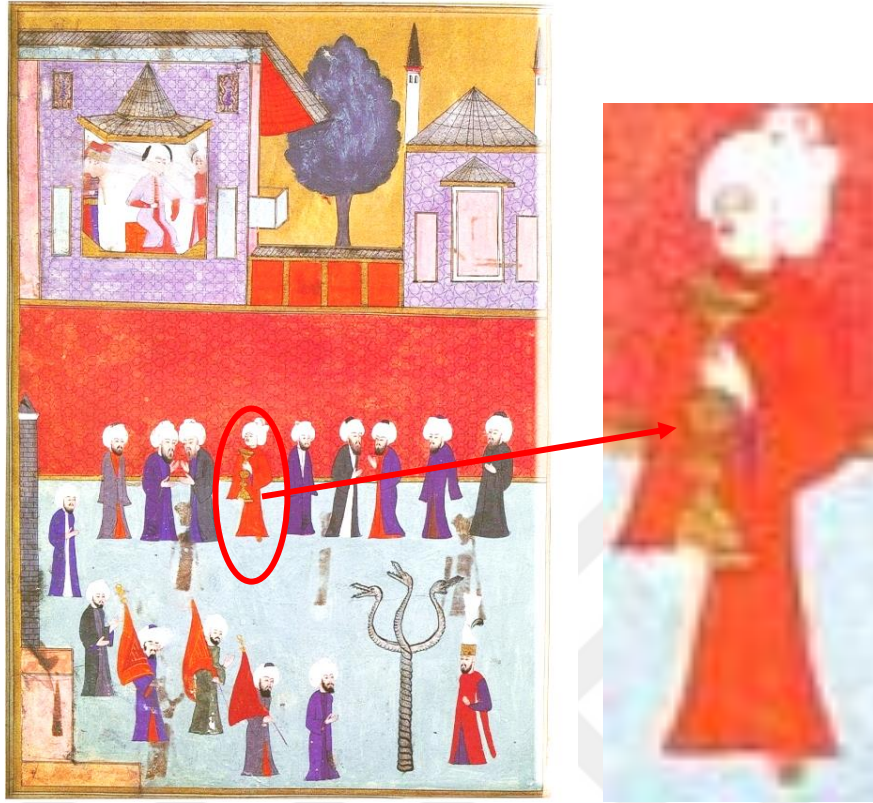

Resim 4.22. (a) ve (b) Armudî gövdeli şamdanlar, İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2020)

Resim 4.23. Türbede bulunan armudî şamdanlar (ATASOY, 2005)

Resim 4.21'deki minyatürde dervişin elinde bulunan şamdan boğumlu gövdelidir.

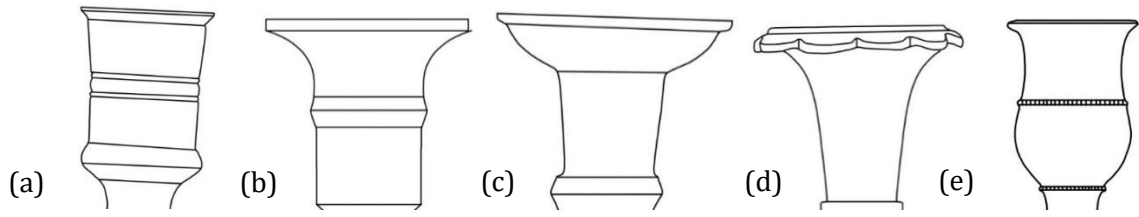

Resim 4.24. Boğumlu gövdeli şamdan, Ebu İshak Veli Dervişlerinin gelişi, II. Murad Surnâmesi, Topkapı Sarayı Müzesi, H. 1344, 169 a. (ATASOY, 2005)

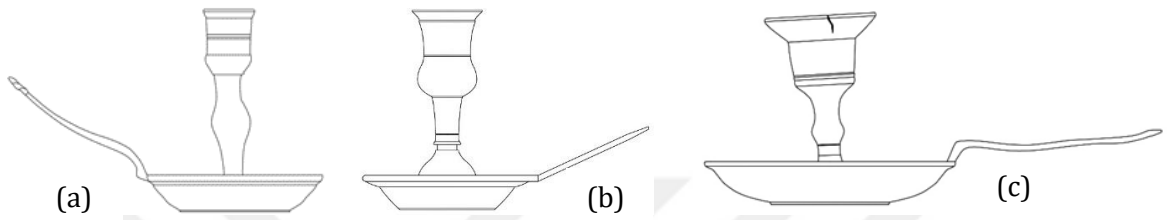
El şamdanlarına baktığımızda 27, 28, 29, 30, 31, 34 numaralı şamdanlar boğumlu gövdeli; 20, 21, 22, 25 numaralı şamdanlar silindirik gövdeli; 26, 32 numaralı olanlar armudi gövdeli; 33 ve 35 numaralı şamdanların gövdesi olmayıp kaideden sonra mumluk bulunmaktadır.

4.2.5. Mumluk tipleri

Şamdanların mumluk kısımları biçimsel olarak çeşitlilik göstermektedir. Gruplandığımızda; geniş ağızlı mumluklu, düz mumluklu, çanak şeklinde mumluklu, dilimli mumluklu ve lale şeklinde mumluklu olmak üzere 5 farklı biçimdedirler. 8, 9, 12, 22, 24 numaralı şamdanlar düz mumluklu; 1, 4, 7, 13 numaralı şamdanlar geniş ağızlı mumluklu; 3, 10, 11 numaralı şamdanlar çanak şeklinde mumluklu; 2, 5, 6, 15, 17, 18, 19, 20, 21, 23 numaralı şamdanlar lale şeklinde mumluklu ve 14, 16 numaralı şamdanların mumluklarının ağız kısımları dilimli şekildedir. El şamdanlarında mumluk tiplerinde üç çeşit vardır. 25 numaralı el şamdanı lale şeklinde mumluklu; 27, 28, 29, 30, 31, 33 numaralı el şamdanları geniş ağızlı mumluklu; 26, 32, 34 numaralı el şamdanları düz mumlukludur. 35 numaralı el şamdanının mumluk kısmı bulunmuyor. Şekil 4.9'da şamdanların mumluk tiplerini gösteren çizimler ve şekil 4.10'da el şamdanlarının mumluk tiplerini gösteren çizimler vardır.

Şekil 4.7. Mumluk tipleri; a) Düz mumluk, b) Geniş ağızlı mumluk, c) Çanak mumluk, d) Dilimli mumluk, e) Lale şeklinde mumluk (AYTAŞ, 2024)

Şekil 4.8. El şamdanları mumluk tipleri; a) Düz mumluk, b) Lale mumluk, c) Geniş ağızlı mumluk (AYTAŞ, 2024)

Resim 4.25. a) Düz mumluklu ve dilimli kaideli şamdan, b) Geniş ağızlı ve yuvarlak kaideli şamdan, 19. yy. Türk Dünyası Tekke Objeleri Sergi Kataloğu, Eskişehir (EROL, 2022)

Şamdanların mumluklarında kullanılan lale şekli Türk-İslam sanatlarında süslemelerde sıkça uygulanan motif olmuştur. 13. yy.'da lale motifi sanat eserlerinde stilize olarak kullanılmaya başlanmıştır. 14. ve 15. yy.'larda lale şiirde kullanılmış ve şekil olarak kadehe benzetilmiştir. 16. yy.'da çini sanatında da görülmüştür.¹²¹ Yarı üsluplaştırılmış şekli lale motifi 16. yy.'ın ilk yarısından sonra maden, ahşap, dokuma ve kitap sanatlarında yer almıştır. Klasik dönemde buketler içinde lalesiz bir desen çizilmemiş, tuğra bezemelerinde de lale motifi kullanılmıştır.

¹²¹Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2010), 121-124.

Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan at miğferlerinde ve Kanuni Sultan Süleyman Devri'ndeki tombak miğferlerde lale motifi görülmektedir.¹²²

Osmanlı döneminde lale biçiminde şamdanlar üretilmiştir. Ayrıca şamdanların mumluk bölümlerinin lale çanağı şeklinde yapıldığı olmuştur. Çorum Müzesi'ndeki şamdanların mumluklarında da lale şeklini görmekteyiz. Çankırı Müzesi, İstanbul Türbeler Müzesi, Konya Sahip Ata Müzesi, Tokat Şehir Müzesi ve Ankara Vakıf Eserleri Müzesi'nde yer alan şamdanların mumluk tipleri lale çanağı şeklindedir.

Resim 4.26. Çankırı Müzesi (EROL, 2023), b) İstanbul Türbeler Müzesi (ALLAK, 2020), c) Tokat Şehir Müzesi (ESEN, 2022)

¹²²Fatma Çiçek Derman, "Lale" TDV İslam Ansiklopedisi, 27/81.

Resim 4.27. a) Konya Sahip Ata Müzesi¹²³, b) Ankara Vakıf Eserleri Müzesi (KARAÇAY, 2024)

Dilimli mumluk tipine örnek olarak Çankırı Müzesi ve İstanbul Türbeler Müzesi'nde bulunan şamdanlar örnek olarak verilebilir (Resim 4.25).

Resim 4.28. a) Çankırı Müzesi (Ceylan Erol, 20023), b) İstanbul Türbeler Müzesi (Allak, 2022)

¹²³Şamdan, (Pirinç, 19. yüzyıl, Konya: Sahip Ata Vakıf Müzesi), No:623.

4.3. Tarihendirme

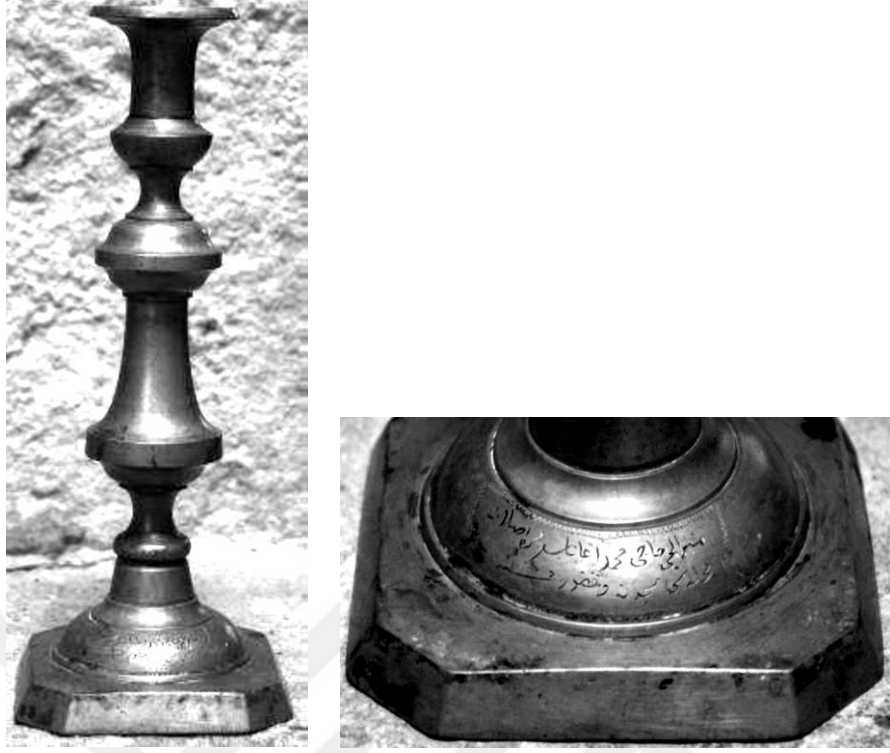
Şamdanların hiçbirinin üzerinde herhangi bir kitabe, damga, işaret ve tarih bulunmamaktadır. Müzedeki kayıtlar ve diğer müzelerdeki, yapılan çalışmalar ve maden sanatının dönem özelliklerine bakılarak 35 madeni şamdanın 19. yy. Osmanlının son dönemlerine ait oldukları düşünülmektedir.

Çiğdem Karaçay hocanın “Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar (Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Koleksiyonu) isimli çalışmasında bulunan kitabeli şamdanlarda bulunan kitabeler tarihlendirme konusunda yardımcı olmuştur. Resim 4.26'deki şamdanların üzerindeki kitabede a) H.1281/M.1864, b) H.1287/M.1870, c) H.1216/M.1801 tarihleri yazılıdır. Çorum Müzesi'nde bulunan şamdanların kaide tipleri, gövde tipleri ve mumluk tipleri benzer özellikler gösterdiğinden 19. yy. eserleri denilebilir.

Resim 4.29. Ankara Vakıf Eserleri Müzesi Koleksiyonu (KARAÇAY, 2024)

Resim 4.27'deki Konya Sahip Ata Müzesi'ndeki şamdana baktığımızda yine çalıştığımız eserlerin biçim özelliklerine benzer özellikler gösterirler. Bu eser üzerindeki kitabede H.1278 tarihi yer almaktadır. Bu tarih 19. yy. eseri olduğunu gösterir.

Resim 4.30. Çokgen tabanlı şamdan ve kitabesi, Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi (ÇETİNASLAN, 2016)

Çorum örneği olarak, Çorum Merkez Üçköy Köyü Camii'nde bulunan iki mihrap şamdanlarında¹²⁴ bulunan kitabede yazan 1318/1901 tarihinin yer alması tarihlendirme konusunda zaman aralığını 20. yy. başlarına kadar genişletmektedir. Buradaki mihrap şamdanlarındaki armudi gövde, şamdan pulunun bulunması, düz mumluklu olması, dairesel kaideye sahip olması özelliklerine bakıldığında Çorum Müzesi'ndeki eserlerle benzer özellikler göstermektedir (Şekil 4.23)

¹²⁴Çorum Üçköy Köyü Camii'nde bulunan iki mihrap şamdanından Çiğdem Karaçay "Çorum Üçköy Köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri" adlı makalesinde bahsetmiştir. (Bkz. KARAÇAY, 2022).

Resim 4.31. Üçköy Köyü Camii şamdanı, Çorum (AYTAŞ MERT, 2023)

Türkiye'deki camilerde, çeşitli müze ve koleksiyonlardaki şamdanlardan karşılaştırmada kullandığımız örnekler baktığımızda eserlerde yer alan biçimsel özellikler, malzeme, yapım teknikleri, süsleme teknikleri ve birleştirme teknikleri yönünden benzer özelliktedirler. Örnekler arasındaki kitabeli eserlerde yer alan tarihler bize Çorum Müzesi'ndeki eserlerin 19.-20. yy. tarih aralığına ait olduklarını destekler niteliktedir. Genel bir tabir ile Geç Osmanlı Dönemi eserleri demek daha doğru bir ifade olacaktır.

SONUÇ

Maden sanatı Türklerin en eski sanatlarından. Yapılan araştırmalarda ve 19. yy.'dan sonra başlayan kazı çalışmalarında Neolitik dönemden beri maden sanatının ileri seviyede olduğunu göstermektedir. Pazırık kurganlarından çıkan silahlar ve süs eşyaları bunların en güzel örneklerindendir. Maden sanatının en çok geliştiği dönem olan Selçuklu Dönemi'nde tunç ve pirinç madenleri kullanılmıştır. Altın ve gümüş eserler daha çok ziynet eşyaları olarak kullanılmış olup diğer eserlerin sadece yüzey süslemesinde kullanılmıştır. Bu tür malzeme kullanımı şamdanlarda da etkisini göstermiştir.

Maden sanatı, Osmanlı Dönemi'nde doruk noktasına ulaşmıştır. Osmanlı maden sanatçıları eserlerinde eski gelenekleri devam ettirmişler, aynı zamanda kendilerine özgü yeni biçimler de denemişlerdir. Eserlerin süslemesinde geleneksel motiflerin yanında şakayık, lale, karanfil gibi motifler de kullanmışlardır. Erken dönem maden sanatında 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar Selçuklu etkileri görülmüş, 16. yüzyıl Osmanlı maden sanatı için klasik dönemdir. Bu dönemde maden sanatı en parlak dönemini yaşamıştır. Yüksek mihrap şamdanları bu dönemde çokça üretilmiştir. 17. Yüzyıldan itibaren Lale Devri'nin etkisi ile lale formu şamdanlara da yansımıştır. 18. yy. ve 19. yy. 'da tombak şamdanlar üretilen eserler arasında yer almıştır.

Çalışmamızın konusu olan madenî şamdanlar maden sanatında önemli yere sahip eserlerdir. Gerek malzeme, gerek yapım teknikleri ve süsleme özellikleri açısından üretildikleri dönemin maden sanatı hakkında bizlere bilgi verirler. Çorum müzesi madeni eserler bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Mutfak eşyaları, takılar, silahlar, süs eşyaları, günlük kullanım eşyaları gibi birçok madenî eser bulunur. Madenî eserler arasında önemli yere sahip olan madenî şamdanlar da müzede teşhir ve depo bölümünde yer almaktadır. Madenî şamdan grubunda müzede kayıtlı 38 eser bulunmaktadır. 3 eser envanterde şamdan olarak kayıtlı olup şamdan olmadıkları tespit edilmiş, sebepleri ve örnekleri ile açıklanmıştır. Bu eserler katalog bölümüne dâhil edilmemiştir. 35 adet madeni şamdan bu çalışmada incelenmiş. Müzede fotoğraflar çekilip eserler teknik, malzeme, süsleme ve dönem özellikleri açısından değerlendirilmiştir. Tezde incelenen şamdanlarda kullanılan malzeme olarak birinci sırada 34 adet ile pirinç ikinci sırada 1 adet ile bronz gelmektedir. En çok kullanılan malzeme pirinç olmuştur.

Şamdanların yapımında kullanılan yapım tekniği olarak baktığımızda 35 eserin hepsinde döküm tekniği kullanılmış ancak 13 eserde hem döküm hem de dövme tekniği bir arada uygulanmıştır. Sayı olarak şamdanlarda en çok döküm tekniğinin kullanıldığını görüyoruz. Bunun sebebi de döküm tekniği ile hızlı ve seri üretim yapılabilir olmasıdır. Osmanlı'nın son dönemlerinde de en çok kullanılan teknikler dövme ve döküm teknikleri olmuştur.

Birleştirme tekniği açısından baktığımızda; 27 şamdanda kılavuz geçme tekniği kullanılmıştır. 5 eserde kılavuz geçme ile kaynak teknikleri birleştirmede tercih edilmiştir. 1 eserde kılavuz

geçme ile lehim teknikleri, 1 eserde kılavuz geçme ile perçin teknikleri, 1 eserde de geçme ve kaynak teknikleri uygulanmıştır. En çok kullanılan teknik kılavuz geçme tekniği olmuştur. Bu tekniğin sökülüp takılan bir özellik göstermesi eserlerin taşınması açısından da kolaylık sağlamaktadır.

İncelenen 35 esere bakıldığı zaman; 6 şamdanda üç çeşit süsleme tekniği (kazıma, kabartma, delik işi), 1 şamdanda 3 çeşit süsleme tekniği (kazıma, murassa ve delik işi), 27 şamdanda iki çeşit süsleme tekniği (kazıma ve kabartma) 1 şamdanda ise, tek çeşit süsleme tekniği (kabartma) uygulandığı görülmektedir. En çok kullanılan teknikler kazıma ve kabartma olmuştur. Şamdanlar, mihrap şamdanları olup tekke ve camilerde kullanıldıkları için süslemeleri sadedir. El şamdanları ise günlük kullanım eşyaları olduğu için bunlarda da süslemeler sade tutulmuştur. Bu şamdanların sap kısımların delik işi tekniğinde süslemeler dikkat çekicidir. Katalogdaki 33 numaralı eserde diğer el şamdanlarından farklı olarak mumluk kısmının yüzeyinde tel lehimleyerek yuvalar oluşturulmuş ve bu yuvalara mavi taşlar yerleştirilmiştir. Bu teknik murassa tekniğidir. Ancak yuvalardan sadece birinde taş bulunmaktadır. Taşın rengi firuzedir.

Müzedeki incelenen madenî şamdanların biçimsel özelliklerine göre beş grupta değerlendirilmişlerdir. İlk olarak şamdanlar bölümlerine göre 4 bölümlü, 3 bölümlü, iki bölümlü ve şamdan parçaları olarak ele alınmıştır. 4 bölümlü 2 şamdan, 3 bölümlü 22 şamdan, 2 bölümlü 9 şamdan ve tek parçası olan 2 şamdan olduğu tespit edilmiştir. Şamdanlar parça sayılarına göre değerlendirilirken 5 parçalı, 4 parçalı, 3 parçalı ve iki parçalı oldukları görülmüştür. Şamdanlarda çokgen, dairesel, çanak şeklinde, dilimli ve ayaklı kaide şekilleri uygulanmıştır. Ayrıca el şamdanlarında da çanak şeklinde (dilimli ve düz) kaide kullanılmıştır. Gövde tiplerine göre şamdanlar; boğumlu gövdeli, çokgen gövdeli, armudî ve silindirik gövdelidirler. Çoğunluğu boğumlu gövdelidir. Mumluk tiplerinde geniş ağızlı mumluklu, düz mumluklu, çanak şeklinde mumluklu, dilimli mumluklu ve lale şeklinde mumluklu olmak üzere 5 farklı biçim görülür. Lale şeklinde mumlukları olan şamdanlar Osmanlı sanatlarında lale şeklinin çokça kullanıldığına birer örnektirler. Kitap sanatları, çini, ahşap ve dokuma sanatlarında motif olarak kullanılan lale; madenî şamdanların mumluklarında biçim olarak uygulanmıştır. İncelenen eserlerin bütün biçimsel özelliklerine baktığımızda; yukarı doğru daralan, boğumlu, armudî gövde ile geniş ağızlı, düz, dilimli ve lale çanağı şeklindeki mumluklarda Osmanlı şamdanlarının özelliklerini görmekteyiz.

Tarihlendirme konusunda; Çorum Müzesi'ndeki eserler üzerinde herhangi bir kitabe damga tarih, işaret bulunmadığı için farklı müze ve koleksiyonlardaki eserlerle karşılaştırma yapılmış, kitabesi bulunan eserlerden tarihlendirmede faydalanılmıştır. Ayrıca dönemin maden sanatında kullanılan malzeme, teknik ve süsleme özellikleri de göz önünde bulundurularak eserler 19.-20. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Genel bir ifade ile Çorum Müzesi'ndeki madenî şamdanlar geç dönem Osmanlı eserleri olduklarını söyleyebiliriz.

Çalışmada incelenen eserlere baktığımızda; karşılaştırma ve değerlendirmede kullandığımız malzeme ve teknik özellikler ile biçimsel özellikleri ile Osmanlı maden sanatının ve geleneksel el sanatlarının özelliklerini taşıyan eserlerdir. Eserlerin cami, tekke gibi dini mekanlarda ve günlük kullanım eşyaları olarak kullanıldıkları ve Osmanlı'nın estetik anlayışını yansıttıkları söylenebilir. Osmanlı maden sanatında gösterişli örnekler bulunduğu gibi dini yapılarda ve evlerde daha sade eserler de kullanılmıştır. Çorum Müzesi'ndeki madenî şamdanlar kullanım yerleri ve alanlarına göre sade görünümlü eserler oldukları görülmektedir. Çorum şehrinin el sanatlarının tanıtımı ve müzede depolarda bulunan eserlerin gün yüzüne çıkıp araştırmacılara yardımcı olması açısından bu tür çalışmaların gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tez çalışması maden sanatları ve şamdanlar ile ilgili çalışma ve araştırma yapanlar için yol gösterici olabilir.

KAYNAKÇA

- Anonim. *Nargile Közlüğü* (Bronz, Osmanlı Dönemi). Ege Müzayede. Erişim 7 Temmuz 2024. <https://www.egemuzayede.com/urun/6026212/osmanli-donemi-suleymaniye-damgali-nargile-kozlugu-osmanli-donemi-suleymaniye-da>
- Anonim. *Ulvi Sultan Mescidi mihrabı, Konya*. 5 Eylül 2024. <https://dunyacamileri.blogspot.com/2022/09/ulviye-sultan-alevi-sultan-mescidi-ve.html>
- Akdeniz, Fethi. "Van Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Madeni Mutfak Eşyaları", Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Allak, Fırat. "İstanbul Türbeler Müzesi'nde Bulunan Madeni Eserler", Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2023.
- Allak, Fırat. "Mardin Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemine Ait Bir Grup Şamdan". *Dergipark*. Erişim 25 Nisan 2024. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kent/issue/83645/1409669#article_cite
- Arslan, Muhammed. "Konya'nın Günümüze Ulaşamayan Selçuklu Mescitleri", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 45, 2021, 190-191. Erişim 10 Nisan 2024. https://www.researchgate.net/publication/351183869_Konya'nin_Gunumuze_Ulasamayan_Selcuklu_Mescitleri
- Ataşağın, Galip. "Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar". *Dergipark*. Erişim 2 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/neuifd/issue/19709/210572>
- Atasoy, Nurhan. *1582 Surname-i Hümayun: Düşün Kitabı*, Koçbank Yayınları, İstanbul 1997.
- Atasoy, Nurhan. *Derviş Çeyizi - Türkiye'de Tarikat Giyim Kuşam Tarihi* Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2005.
- Ayaz Başak, Meltem. *Gevaş Mezar Taşları*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Ayvazoğlu, Beşir. *Güller Kitabı*, İstanbul: Kapı Yayınları, 2010.
- Başak, Oktay. "Diyarbakır'da Maden Sanatının Gelişimi", *Dergipark*. Erişim 10 Nisan 2024. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunigsed/issue/2577/33166#article_cite
- Biçici, Hür Kâmil. "Tire Yalınayak Cami Şadırvanında Bulunan Bezemeler", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 7/2013. https://jasstudies.com/?mod=yazar_bilgi&user_id=111139
- Biçici, Hür Kâmil. "İznik Müzesi'ndeki Kandil Motifli Mezar Taşları" *Turkish Studies*, Erişim 24 Nisan 2024. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=15704
- Bodur, Fulya. *Türk Maden Sanatı*, İstanbul: Türk Kültürüne Hizmet Vakfı Sanat Yayınları, 1987.
- Bozkurt, Nebi. "Şamdan". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 38/328. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Ceylan Erol, Elif. "Çankırı Müzesi'nde Bulunan Tekke Şamdanları", *Dergipark*, Erişim 25 Mart 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hid/issue/70613/1064832>
- Cezar, Mustafa. *Sanatta Batıya Açılış ve Osman Hamdi*. II. Cilt. İstanbul: Erol Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, 2. Basım, 1995.
- Çal, Halit. "Şeyh Nasreddin (Nusret) Türbesi", *Türk tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)*, Erişim 25 Nisan 2024. <http://ktp.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=149411250&Dergivalkod=2108>
- Çeken, Muharrem. *Anadolu Selçuklu Dönemi Maden Sanatı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1999.

Çetinaslan, Mustafa. "Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde Sergilenen Vakıf Şamdanlar", *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 332. Erişim 10 Nisan 2024. https://www.tarihinpesinde.com/dergimiz/sayi15/M15_13.pdf

Çevrimli, Nilgün. "Değişik İşlevli Bir Grup Madeni Eser Örnekleri Üzerinde Görülen Ejder Figürleri". *Academia*. Erişim 10 Nisan 2024. <https://www.academia.edu/3635028>

Çiftçi, Halit Ahmet – Kaçar, Furkan. "Sinagogda Sembolik Değere Sahip Kutsal Nesneler", *Dergipark*. Erişim 2 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/pub/sduifd/issue/78390/1219542>

Çokay, Sedef. *Antikçağda Aydınlatma Araçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 2. Basım, 2000.

Demirsar, Vesile Belgin. *Osman Hamdi'nin Tablolarında Gerçekle İlişkiler*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 1987.

Denizli İl Kültür Turizm Müdürlüğü. *Denizli- Baklan-Boğaziçi Kasabası Eski Camii*. Erişim 5 Eylül 2024. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/denizli/gezilecekyer/bogazici-kasabasi-eski-camii>

Derman, Fatma Çiçek. "Lale" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27/81. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Doğan, Tuncer. "Osmanlı Cami Mimarisinde Aydınlatma Düzenleri Açısından Gelişim (XIV.-XVII Yüzyıl)". *Dergipark*. Erişim 25 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/13705/165941>

Durmuş, M. Elif. 13. – 14. yy. *Anadolu'suna Tarihlenen Kandil ve Şamdanlarda Işık Sembolizmi*, İstanbul: İTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Dursun, Necla. "Çorum'da Bakırcılık". *Turkish Studies*. Erişim 25 Nisan 2024. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=17540

Erginsoy, Ülker. *İslam Maden Sanatının Gelişmesi*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 1978.

Erginsoy, Ülker. "Maden Sanatı". *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. 2/1140. İstanbul: Yem Yayınları, 1997.

Ergüder, Ayşe Aslıhan. *Kars Yöresi Düz Dokumaları*, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.

Erk, Ahmet. *Kars Müzesi'nde Bulunan Etnografik Madeni Takılar*, Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Esen, Veysel. *Tokat Şehir Müzesi'nde Bulunan Osmanlı Dönemi Aydınlatma Eşyaları*, Samsun: On Dokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.

Esen, Veysel- Bayraktar, M. Sami. "Tokat Şehir Müzesi Ahşap Şamdanları" *Academia*, Erişim 30 Eylül 2024. <https://www.academia.edu/111081572/>

Göktaş Kaya, Lütfiye. "Alevi Bektaşî Kültüründe 'Kırkbudak' Üzerine". *Academia*. Erişim 5 Nisan 2024. https://www.academia.edu/117189195/Alevi_Bektasi_Kulturunde_Kirkbudak_Uzerine

Göktaş Kaya, Lütfiye ve Ata, Ebubekir Sıddık. "Şeyh Şabanı Veli Vakıf Şamdanları", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Erişim 25 Nisan 2024. <https://hvbvdergisi.hacibayram.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/2362>

Göktaş Kaya, Lütfiye – Özdemir Akyürek, Elif. *Safevî Aydınlatma Araçları Kandiller Türkiye ve Dünya Müzeleri Örnekleriyle*. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 1. Basım, 2024.

Güler, Gül. "Urfa Dede Osman Avni Tekkesine Ait Tarikat Eşyaları", *Dergipark*. Erişim 20 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/istem/article/1271250>

Gülgen, Hicabi. *Osmanlı Mezar Taşlarının Bursa ve Civarındaki İlk Örnekleri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2009.

Güncel Türkçe Sözlük. 5 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

Güzel Sanat Terimleri Sözlüğü, 5 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

Harman, Mürüvet. "Kırkbudak Şamdanlar ile İlgili Bir Deneme". *Dergipark*. Erişim 5 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/issue/46992/590812>

Hasol, Doğan. *Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yem Yayınları. 19. Basım, 2021.

Kalay, Hacer ARSLAN. "Kandil Motifinin Anadolu-Türk Mezar Taşları ve Dokumalar Üzerindeki Kullanımlarına Yönelik Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme". *Academia*. Erişim 11 Nisan 2024. <https://www.academia.edu/43529865>

Kanal, Serpil. *Eski Türklerde Şehircilik: Karahanlı Örneği*, Aksaray: Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Orta çağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2013.

Kandemir, Souadad. *Kabartma Tekniği ile Şamdan Uygulamaları*, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Karaçay, Çiğdem. *Türk Maden Sanatında Kitabeli Pirinç Şamdanlar- Ankara Vakıf Eserleri Koleksiyonu*. Ankara: Phoenix Yayınları, 1. Basım. 2024.

Karaçay, Çiğdem. "Çorum Üçköy Köyü Camii: Mimari ve Süsleme Özellikleri". *Dergipark*. Erişim 25 Eylül 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/hititsosbil/issue/50261/608720>

Kubbealtı Lügati, Erişim 4 Nisan 2024. <https://lugatim.com/s/bak%C4%B1r>

Kuşoğlu, Zeki. "Unutulmuş Bir Sanat: Tombak". *İlgi Dergisi*. 44 (1986).

Metal Bilim İşlemleri Sözlüğü. Erişim 5 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>

Metin, İsmail, "Sosyal Hizmetler Bağlamında Mekke'de Osmanlı İzleri", *Turkish Studies*, Erişim 20 Temmuz 2024. https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=makale_tr_ozet&makale_id=18337

Önalın, Cemalettin. *Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nden Bir Grup Şamdan (XII. – XV Y. yıllara Tarihlenen Örnekler)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil, Tarih Coğrafya Fakültesi, Yüksek Lisans Tezi, 1978-1989.

Önder, Mehmet. "Konya'da Alevi Sultan Mescidi ve Mihrabı." *Açikerişim.fsm*. Erişim 2 Nisan 2024. <https://acikerisim.fsm.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11352/1385/%D6nder.pdf?sequence=1>

Saka, Erdem. "Nova Berde Gümüş Madenleri", *Dergipark*, Erişim 15 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atdd/issue/51056/670687>

Sözen, Metin – Tanyeli, Uğur. *Sanat Kavram ve Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 17. Basım, 2017.

Subaşı, Ebru. 'Sivas Yöresine Ait Madeni Eserler', Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Şahin, İlhan. "Çorum". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 8/379-376. Ankara: TDV Yayınları, 1993.

Şamdan. Pirinç, 19. yüzyıl. Konya: Sahip Ata Vakıf Müzesi, No:623. <https://sahipatamuzesi.gov.tr/dosyalar/eser-envanter-fisleri-no-01-622.pdf>

Şamdan. Pirinç, 19. yüzyıl. Konya: Sahip Ata Vakıf Müzesi, No:997. <https://sahipatamuzesi.gov.tr/dosyalar/eser-envanter-fisleri-no-01-622.pdf>

Şaşmaz, Erol. *Tokat-Zile Şeyh Nasreddin Türbesi*. Erişim 5 Eylül 2024. <https://www.turkiyenintarihieserleri.com/?oku=72>

Şener, Dilek. *XVIII VE XIX Yüzyıllarda Anadolu Duvar Resimleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2011.

Tuluk, Hasan. *Türk Süsleme Sanatları İçinde Metal Sanatı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. Basım, 2008.

Tuluk, Hasan. “Çorum'da Bakırcılık Sanatının Gizli Kalmış Tarihi Üzerine Birkaç Not”. *Çekül*. Erişim 15 Nisan 2024. <https://www.cekulvakfi.org.tr/makale/corum-bakircilik-tarihi-uzerine-birkac-not>

Tunçel, Gül. “Türk Maden Sanatı Kronolojisinde İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ndeki İki Adet Pirinç Buhurdan”. Erişim 10 Nisan 2024. <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/116484>

Ünlü, Osman. “Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkrâz”, *Dergipark* Erişim 2 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/littera/issue/27887/287899>

Vardar, Kadriye Figen. “XVIII. Yüzyıl Mimarlığında Maden İşleri”. *Dergipark*. Erişim 10 Nisan 2024. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iusty/issue/1181/13922>

Vardar, Kadriye Figen. *İstanbul'da 18. yy. Mimarisinde Maden İşinin Kullanım Alanları, Teknik ve Süsleme Özellikleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1994.

Wapik. *Gazyağı Lambasının Tabanı Dökme Demir*. Meshok. Erişim 7 Temmuz 2024. <https://meshok.net/en/item/296785946>

